

T.C.

KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

**AK PARTİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU
POLİTİKALARI; EKONOMİK VE KAMUOYU YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİNEM KÖSEOĞLU

İstanbul, 2011

T.C.

KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

**AK PARTİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU
POLİTİKALARI; EKONOMİK VE KAMUOYU YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİNEM KÖSEOĞLU

Tez Danışmanı: DOÇ. DR. NURAY MERT

İstanbul, 2011

ÖNSÖZ

Lisan öğrenimimden bu yana uluslararası ekonomiye büyük ilgi duyduğumdan uluslararası ticaret ve uluslararası ilişkiler konularında çalışma gayreti gösteriyorum. Irak'ın işgali sonrasında özellikle Ortadoğu'ya artan ilgim ve okumalarım Türkiye ve Ortadoğu ilişkilerinin 2002 sonrasında sistemli bir şekilde duyurulmasıyla pekişti. İş gereği olarak bölgeyle kurduğum temaslar Ortadoğu coğrafyasını daha yakından tanıma fırsatı sunduğu gibi, Türkiye'nin bölge ile olan ilişkileri de yorumlama imkânı tanıdı.

Öncelikle enstitümüzün hocalarından olmadığı halde beni kırmayıp tez danışmanım olmayı kabul ederek onurlandıran, Ortadoğu'yu bana daha da sevdiren, kendimi eksik hissettiğim anlarda beni yüreklendiren hocam sayın Doç. Dr. Nuray Mert'e sonsuz şükranlarımı ve teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca enstitümüzün diğer tüm hocalarına da emekleri ve verdikleri destekleri için tek tek teşekkür ederim.

Hayatım boyunca aldığım tüm kararlarda arkamda duran, maddi ve manevi olarak beni desteklemeyi sürdüren, varlıklarıyla gurur duyduğum güzel aileme; anneme, babama ve ağabeylerime teşekkürlerimi sunar; ayrıca beni Ortadoğu ile yüzyüze tanıştıran, çalışmalarımı destekleyen sevgili patronum Ayşe Hanım'a çok şey borçlu olduğumu belirtmek isterim.

Çalışmamda eserlerinden istifade ettiğim tüm akademisyen, gazeteci ve araştırmacılara da teşekkürü bir borç bilirim.

İstanbul, 2011

Sinem KÖSEOĞLU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
KISALTMALAR	vii
ÖZET	ix
ABSTRACT	x
1.GİRİŞ	1
2.DÖNEMLER İTİBARI İLE TÜRK DIŞ POLİTİKASI ANALİZİ	5
2.1.2002 ÖNCESİNDE TÜRK DIŞ POLİTİKASI	6
2.1.1.1923–1945 Dönemi	6
2.1.2.1945–1964 Dönemi	12
2.1.3.1965–1980 Dönemi	16
2.1.4.1981–1990 Dönemi.....	19
2.1.5.1991–2001 Dönemi	20
2.2.2002 SONRASI DÖNEM VE AK PARTİ	26
2.2.1AK Parti'nin Dış Politika Vizyonu	26
2.2.2.AK Parti Dönemi Türk Dış Politikasının Esasları	28

2.2.3.AK Parti Döneminde Türkiye'nin İkili İlişkileri	30
2.2.3.1. Ortadoğu ile İlişkileri; Irak, Suriye, İran ve İsrail	30
2.2.3.2.ABD ile İlişkiler	33
2.2.3.3.AB-Kıbrıs İlişkileri	34
3.AK PARTİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU	36
POLİTİKALARININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE SONUÇLARI	
3.1.Karşılıklı Bağımlılık	37
3.1.1.Karşılıklı Bağımlılık Teorisi Nedir?	37
3.1.2.Türkiye ve Karşılıklı Bağımlılık	40
3.1.2.1.AK Parti ve Komşularla Sıfır Sorun Politikası	43
3.1.2.2.Ortadoğu Ülkeleri ile Artan Ekonomik İlişkiler	45
3.1.2.3.Karşılıklı Bağımlılıkla Artan Ticari İlişkilerin Örnekleri: Devlet Dışı Aktörler	55
3.1.2.4.Türkiye ve Enerji	62
3.2.Yumuşak Güç	67
3.2.1.Yumuşak Güç Kavramı Nedir?	67
3.2.2.Joseph Nye'a Göre Yumuşak Gücün Kaynakları	69
3.2.3.AK Parti Döneminde Türkiye'nin Yumuşak Gücü	72
3.2.3.1.Demokrasi Vurgusu, Reformlar, Demokratik Açılımlar	72
3.2.3.2.Arabuluculuk: Üçüncü Taraf Olma	76

3.2.3.3.Güçlü Ekonomi	78
3.2.3.4.Medya ve Kültür	81
3.2.3.5.Yumuşak Gücün Uygulama Alanı Olarak Kamu Diplomasisi	84
3.2.4.AK Parti Dönemi Türk Dış Politikasının Arap Dünyasında Yansımaları	86
4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	95
EKLER	101
KAYNAKÇA	155

TABLO LİSTESİ

Tablo No.		Sayfa No.
Tablo 1:	Türkiye'nin 10 Yıllık Toplam Dış Ticaret Verileri	46
Tablo 2:	Türkiye'nin Toplam İhracatı (2000-2010)	47
Tablo 3:	Türkiye'nin Toplam İthalatı (2000-2010)	48
Tablo 4:	Türkiye'nin İsrail ile Dış Ticaret Verileri (2000-2010)	50
Tablo 5:	Aylık Bazda Türkiye ve İsrail Dış Ticaret Durumu (2009-2010)	51
Tablo 6:	Türkiye-Ortadoğu Yatırım ve Müteahhitlik Projeleri (2008)	52
Tablo 7:	Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı	53
Tablo 8:	DEİK'in İKÖ Ülkeleri ile Olan İş Konseyleri	56
Tablo 9:	THY Ortadoğu-Türkiye Arası Haftalık Uçuş Sayısı (2010*)	58
Tablo 10:	Ortadoğu Ülkelerinden Türkiye'ye Havayolu ile Gelen Yolcu Sayısı ...	59
Tablo 11:	Sert ve Yumuşak Güç	68
Tablo 12:	Güç ve Kaynakları	70
Tablo 13:	Türkiye'ye UDY Girişlerinde Başlıca Ülkeler ve Payları (2010 Yılı 3. Çeyrek İtibariyle)	79
Tablo 14:	Türkiye'nin Kredi Notları	80
Tablo 15:	Arap Kamuoyunun 7 Ülke Hakkındaki Görüşü	88

ŞEKİL LİSTESİ

Tablo No.		Sayfa No.
Şekil 1:	Avrupa-Kafkasya-Asya Taşıma Koridoru Projesi	61
Şekil 2:	Boru Hattı Projelerinin Tasarlanan Güzergahları	64
Grafik 1:	Türkiye'ye Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri	78

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AET	:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AT	:	Avrupa Topluluğu
Bcm	:	Milyar Metre Küp
BDDK	:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
BEA	:	Birleşik arap Emirlikleri
BM	:	Birleşmiş Milletler
BSEC	:	Blacksea Economic Cooperation
BTE	:	Bakü – Tiflis – Ceyhan
EUR	:	Euro
GATT	:	General Agreements on Tariffs and Trade
IMF	:	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İDO	:	İstanbul Deniz Otobüsleri
İKÖ	:	İslam Konferansı Örgütü
KEİ	:	Karadeniz Ekonomik İşbirliği
LNG	:	Liquefied Natural Gas (Sıvılaştırılmış Doğal Gaz)
MC	:	Milletler Cemiyeti

<i>NATO</i>	:	North Atlantic Treaty Organization
<i>SSCB</i>	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
<i>STA</i>	:	Serbest Ticaret Anlaşması
<i>STK</i>	:	Sivil Toplum Kuruluşu
<i>TBMM</i>	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
<i>TESEV</i>	:	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı
<i>THY</i>	:	Türk Hava Yolları
<i>TIPH</i>	:	Temporary International Peace in Hebron
<i>TMSF</i>	:	Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu
<i>TRACECA</i>	:	Trnasport Corridor Europe-Caucasus-Asia
<i>TÜİK</i>	:	Türkiye İstatistik Kurumu
<i>UDY</i>	:	Uluslararası Doğrudan Yatırım
<i>UNIFIL</i>	:	United Nations Interim Force in Lebanon
<i>WTO</i>	:	World Trade Organization

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlığını korumaya çalışan Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Soğuk Savaş'ın gereği olarak Batı ve ABD ile işbirliği içerisinde olmuştur. Soğuk Savaş süresince Türkiye, dış politikasını şekillendirirken ulusal güvenliğini koruma içgüdüleriyle hareket etmiş ve Batı ile olan ilişkilerini NATO üyeliği gibi faktörlerle pekiştirmiş, Doğu ile ilişkilerini oldukça mesafeli tutmuştur.

Ancak 1960'larda yalnızlığını hisseden Türkiye özellikle 1970'lerde yaşanan petrol krizlerinden sonra uluslararası siyasi problemlerin Türkiye ekonomisini ne kadar derinden etkileyebildiğini, petrol ekonomileriyle ilişkilerinin ise ne kadar zayıf olduğunu görmüştür. Türkiye 1980'lerle beraber dışa açılmaya başlamış ve ilk defa İKÖ ülkeleri ve Türkî Cumhuriyetler ile ekonomik ilişkiler kurmaya başlamıştır. 1991'de Soğuk Savaş'ın sona ermesi ise uluslararası sisteme ait tüm dengeler değişmiştir. Amerikan ekonomisinin zirvesini yaşadığı 1990'larda uluslararası ticaret artmış, uluslararası kurumların etki alanları daha da genişlemiştir.

2003 yılında ABD Başkanı G. W. Bush'un Irak'ı işgali ile taşlar tekrar yerinden oynamıştır. Ortadoğu'da özellikle Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan bölgesel boşluk, Irak işgaliyle beraber kendini daha fazla göstermiştir.

Türkiye uluslararası dengelerin değiştiği ve güç boşluklarının oluştuğu böyle bir dönemde, Ortadoğu ve çevresinde, özellikle 2002'de AK Parti'nin iktidara gelişiyle daha belirgin bir söylemle ortaya konan aktif bir dış politika izlemeye başlamıştır. Bölgede 'kendine güvenen, düzen kurucu, barış yapıcı' bir rol benimseyen Türkiye bölgesel bir güçten, büyük bir güce dönüşmeye çalışmaktadır.

Bu çalışma Türkiye'nin özellikle AK Parti döneminde kavramsal çerçevesini bulan, Ortadoğu'ya yönelik politikalarını karşılıklı bağımlılık ve yumuşak güç kavramları ile irdelemeye, bunların ekonomik yansımalarını ve Arap kamuoyu nezdinde bulunduğu yansımaları aktarmaya çalışmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *AK Parti, Türk Dış Politikası, Karşılıklı Bağımlılık, Ekonomik İlişkiler, Yumuşak Güç, Komşularla Sıfır Sorun Politikası, Demokrasi*

ABSTRACT

Turkey, who tried to protect its independence After the World War I., has cooperated with West and the United States, as a fact of the Cold War, the outcome of the World War II. During the Cold War, while by instinct, Turkey had tried to protect her national security and improved relations with the West via NATO membership, she avoided from the East.

However Turkey who discovered the isolation she was boxed in during 1960's, especially after the oil crisis during the 70's, realized how sensitive the Turkish economy was to the international political and economic influences, and how weak her relations were with the oil economies. As Turkey began to liberalize during 80's, she established contacts with OIC countries and Turkic Republics. After the Cold War ended in 1991, balance of international system has radically changed. International trade increased and international organizations gained more influence during 90's, when the US economy climaxed.

As G.W. Bush, the US President, invaded Iraq in 2003, system stoned prolapsed again. The power vacuum preceded by the Gulf War I, became clearer as Iraq was invaded.

Turkey has begun to follow a more active foreign policy, which became a pronounced discourse by AK Party's arrival in power, in the Middle East and the environs, where the international and regional system have changed and power has vacuumed. Anyhow Turkey is trying to transform nowadays, from a regional power to a great power by adopting a role for herself as a 'self-confident peace maker to bring order to the region'.

This study aims to explicate the new Turkish Foreign Policy conceptualized during AK Party government, via mutual interdependence and soft power notions, and their economic reflections and public perceptions in the Arab world.

Key Words: *AK Party, Turkish Foreign Policy, Mutual Interdependence, Economic Relations, Soft Power, Zero Problem Policy with Neighbors, Democracy*

1.GİRİŞ

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Anadolu coğrafyasına sıkıştırılmış yeni kurulmuş bir ulus devlet olarak, dünyada değişen güç dengeleri içinde uluslararası ilişkilerini güvenlik kaygısıyla kurmuştur. 'Üç tarafı denizlerle, dört tarafı düşmanlarla çevrili bir ülke' psikolojisi Türkiye'yi uluslararası ilişkilerde de sınırlandırmıştır. Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan beri Batı dünyası ile olan ilişkileri konusunda oldukça hassas ve yapıcı davranmıştır. 1923'den Soğuk Savaş dönemine kadar Türkiye tarafsızlık politikasını koruyarak 'saldırmazlık' paktları imzalarken, Soğuk Savaş itibarıyla 'savunma' paktlarına taraf olmuştur. NATO, Bağdat Paktı (CENTO) bunun en önemli iki örneğidir.

İki kutuplu sistemin kutuplarından birisi olan Amerika ve Batı paktına siyasi, askeri birçok manada dahil olan Türkiye Soğuk Savaş'ın etkisiyle kendini Doğu'ya karşı koruma altına almış, Batı ile olan ilişkilerini büyük bir uyum ve işbirliği içinde sürdürmüştür. Türkiye'nin Batı'ya olan yakınlığı dönemin Sovyet Birliği'nden gelecek olası tehditler ve komünist rejim tehdidine karşı tedbir alma şeklinde gerekçelendirilmiştir. Bu durum Türkiye'yi Batı ve Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaş dönemi boyunca en büyük rakibi Amerika Birleşik Devletleri ile daha da yakınlaştırmıştır. Bu gelişmelerin yanı sıra Ortadoğu'daki bazı ülkelerin Amerika'ya karşı Sovyetler Birliği'nin yanında yer alması, Osmanlı Devleti'nin yıkılışı döneminde yaşananlar ve tarihsel tecrübeler nedeni ile Türkiye, Müslüman halkların yaşadığı ülkeler ile ilişkilerini oldukça mesafeli olarak yürütmüştür.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, özellikle ikinci bölümde daha detaylı bir şekilde görüleceği gibi, Türkiye 1960'lardan başlayarak özellikle 1970'lerle beraber mesafeli durduğu Doğu, özellikle İslam ülkelerine yakınlaşmaya başlamıştır. 1980 sonrasında merhum Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın başbakanlık yaptığı yıllarda, özellikle Türkî cumhuriyetlerle ve bazı komşu ülkelerle bariz yakınlaşmalar ortaya çıkmış; hatta ekonomik işbirliklerine dönüşen 'eski dostlarla yeni ilişkiler' kısa bir dönem sonra, yani 1990'larda kesintiye uğramıştır. 1999 ve sonrasında dünyadaki ekonomik konjonktürün de etkisi ile söz konusu ülkelerle ilişkilerde tekrar hareketlenmeler yaşanmışsa da bu ilişkilerin ivme kazanması 2003'ten sonra olmuştur.

AK Parti'nin iktidara gelmesi ile birlikte Batı dışı dünya; Ortadoğu ve İslam lkeleri ile ilişkiler giderek artan bir ivme ile geliştirilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'nin özellikle komşu ülkelerinden başlayarak Ortadoğu ve İslam ülkelerine, hatta Doğu lkeleri ile yakın ilişkiler geliştirmeye başlaması siyasi tercihlerden ziyade uluslararası konjonktürün ve ekonomik tercihlerin seyri içinde değerlendirilmelidir. 18. ve 19. yüzyıllarda ortaya çıkan ve etkisini gösteren sanayi devriminin doğal bir sonucu olarak sanayi devrimine ev sahipliği yapan ülkeler zamanla hammadde arayışına düşmüşlerdir. Bu dönemde kolonyalizm hedefini değiştirmiştir. Dünyanın doğusu ve Doğu'nun özelinde Ortadoğu, zengin petrol rezervleriyle hammadde arayan, endüstrileşmiş ülkeler için oldukça çekici bir grnm kazanmıştır. Daha ilerleyen yıllarda ise hammadde kaynaklarının yanı sıra Ortadoğu coğrafyası aynı zamanda dinamik, genç ve kalabalık nüfusu, açık denizlere olan kıyıları, limanları ile gelişmiş ve sanayileşmiş ülkeler için cazip birer pazar haline de gelmiştir. Aynı zamanda bu topraklar uç Tevhidi din olan İslam, Hristiyanlık ve Musevilik için de kutsal sayılan meknları kapsamaktadır. Ortadoğu ve yakın coğrafyasının birçok faktörle açıklanabilecek cazibesi neredeyse yüzyıla yakın bir süredir bu bölgede oldukça kanlı çatışmalara ve küresel aktörlerin kozlarını paylaştığı sancılı bir bölge haline gelmesine neden olmuştur. Ayrıca bu bölge süper güçler dışında, bölgesel glerin, hatta 'yükselen' glerin de kendilerini gösterdiği bir arena haline gelmiştir.

Hegemonik glerin mücadele ettiği bu arenada Türkiye, gerek coğrafi konumu, gerek tarihsel, kültürel ve dini kodları sebebiyle bölgede yaşanan ekonomik ya da siyasi, her türlü krizden bazen direkt, bazen dolaylı olarak etkilenmektedir. 1969 Arap-İsrail Savaşları, 1973 ve 79 petrol krizleri, Sovyetler Birliği'nin kş, Körfez Krizi ve Irak'ın işgali bu dönemler için örnek teşkil edebilir.

Bu tezin amacı Türkiye'nin Ortadoğu lkeleri ile gelişen ilişkilerini tarihi süreci içinde, özellikle AK Parti iktidarı dönemi özelinde inceleyerek kimi zaman 'ksen kayması' olarak nitelenen bu politikaların gerekçelerini ve sonuçlarını objektif bir bakış açısıyla ortaya koymaktır. Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalarında başarılı 'sayıldığı' yerlerde pozisyonunun güçlü olduğu noktalara değinilmiş ve bu noktalar

mümkün mertebe ekonomik göstergelerle ve diğer rakamsal verilerle desteklenmeye çalışılmıştır.

AK Parti döneminde uygulanan Türk dış politikası süreç olarak devam etmektedir; sonuçları itibarı ile de henüz ‘tamamlanmamış’ olması nedeni ile üzerinde yeterince çalışma yapılamamış, bu döneme ilişkin literatür pek olgunlaşmamıştır. Bu dönem ayrıca Türk siyaset tarihinde farklı bir profil ortaya koymaktadır. Oldukça spekülatif yorumlamalara açık bu döneme has değerlendirmeleri derlemeye ve istatistiki rakamlarla desteklemeye gayret etmiş bu çalışmanın, özellikle 2002 sonrası Türk dış politikasını değerlendiren bilimsel çalışmalara, bir yüksek lisans tezi olarak, katkı sağlamış olması ümit edilmektedir.

Tezin giriş bölümünden sonraki ikinci bölümde kısaca dönemler itibarı ile Türk dış politikası analiz edilmeye çalışılmış, özellikle AK Parti döneminde uygulanan dış politikalar iktidarın vizyonuna vurgu yapılarak açıklanmaya, komşu ülkeler ve diğer temel aktörler ile ilişkileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tezin üçüncü bölümü AK Parti dönemi dış politika anlayışını teorik olarak plüralist bir yaklaşımla, karşılıklı bağımlılık teorisi ve yumuşak güç kavramları ile açıklamaya çalışmakta ve gelişen ilişkilerin ekonomik sonuçlarını ortaya koymaya çalışmaktadır. Ayrıca bu bölümün sonunda ise Türkiye’nin Ortadoğu’ya yoğunlaşan ilgisinin Arap kamuoyundaki olumlu ve olumsuz yansımalarına yer vermeye çalışılmıştır. Arap dünyasında gerek entelektüeller, gerekse halk arasında Türkiye’nin yansımalarına dair TESEV’in 7 ülkede 2006 kişiyle çeşitli vasıtalarla görüşerek hazırladığı rapor dışında ciddi bir çalışma henüz yapılmadığından ağırlıklı olarak bu rapora, akademisyenlerin verdiği röportajlara bağlı kalınarak bu bölüm yazılmıştır.

Yazım aşamasında Türkçe ve İngilizce akademik yayınlar, kitaplar, makaleler ve haber sitelerinden istifade edildiği gibi ilgili konularda yüzyüze ve telefonla röportajlar yapılmış, Türkiye’nin devlet televizyonu TRT’nin muhtelif kanallarında yayınlanan ekonomi ve siyaset programları için yapılmış video kayıtlı röportajlardan da istifade edilmiştir. Bu röportajlar özellikle dördüncü bölümde yer alan Arap kamuoyu yansımaları başlığı altında, ayrıca üçüncü bölümde karşılıklı bağımlılık ilişkileri başlığı

altında enerji konusunda, yumuşak güç başlığı altında medya konusunda kullanılmıştır. Tez çalışmasını yazan kişi bu röportajlarda bizzat bulunmuştur. Rakamsal verilerin çoğu TÜİK, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Merkez Bankası gibi kurumların web sitelerinden derlenmiş, diğer bazı spesifik rakamlar ise ilgili kurumların temsilcilerinden bireysel talep doğrultusunda tedarik edilmiştir.

Tez çalışmasında teorik boyuta ikinci bölümden ziyade üçüncü bölümde yer verilmesinin sebebi tez yazım geleneğine aykırı olma niyetinden uzak bir amaçla, konu akışında meydana gelebilecek kopukluğu engellemek içindir. Zira günümüz dış politikasını anlatabilmek için geçmişe değinmek gerekli olduğu gibi, tez konusu gereği yalnızca AK Parti dönemi detaylı bir kavramsal çerçevede analiz edilmiş, gerekçe ve sonuçları irdelenmiştir.

2. DÖNEMLER İTİBARIYLA TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Türkiye, cumhuriyet tarihi boyunca Ortadoğu'yu genellikle bir yük, tehdit üretici ve kendinden mümkün olduğunca uzak durulması gereken bir bölge olarak görmüştür. Bölgeyle kurulacak her türlü ilişkinin bölgeye yönelik olarak gerçekleştirilecek her türlü girişimin Türkiye'nin Batılı karakterine zarar vereceği ve Ortadoğu devleti olarak algılanmasına neden olacağı düşüncesi, Türk yöneticileri mümkün olduğunca bölgeden uzak durmaya itmiştir.¹

Diğer taraftan Ortadoğu'nun cumhuriyet yönetiminin silmeye çalıştığı belli özelliklerle özdeş görülmesi ve Arap halkların Osmanlı'ya ihanet ettikleri inancı bu uzaklaşmayı daha da güçlendirmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında ise Türkiye tamamen Batıyla bütünleşmeyi seçerken, Batının her türlü kurumunun içinde yer almaya çalışırken Ortadoğu ülkelerinin, İsrail sorunu ve sömürgeciliğin tavsiyesi çerçevesinde Batı ülkeleriyle ciddi problemler yaşaması iki tarafın anlayışını ciddi anlamda keskinleştirmiştir.²

Türkiye'nin Ortadoğu ile dirsek temaslarının artması özellikle 1960'larda Kıbrıs meselesinin patlak vermesi, 1970'lerde yaşanan petrol ve enerji krizleri, 1980 sonrasında Türkiye'nin liberal ekonomi sürecine geçmesi, 1991 yılı sonunda SSCB'nin dağılması, Körfez Krizi, 1998'de Lüksemburg Zirvesi sonrasında AB'ye üyelik sürecinin somutlaşması, 2002 seçimlerini AK Parti'nin kazanması ve 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgal etmesi gibi süreçlerle ivme kazanmıştır. Gerek ulusal, gerekse uluslararası dinamiklerin etkisiyle Türkiye de dış politikasına manevra alanı kazandırabilmiştir.

Türkiye'nin Ortadoğu ile temaslarını, gelişen ilişkilerini herhangi bir döneme mal etmek sistemsel analiz açısından çok doğru olmayacaktır. Ancak 2002 seçimleriyle iktidara gelen İslamcı gelenekten gelmiş, muhafazakar ama demokrat söylemlili AK Parti döneminde, tohumları daha evvelden atılmış olan Ortadoğu ilişkilerinin meyveleri

---

¹ Nasuh Uslu, "Türkiye'nin Yeni Ortadoğu Yaklaşımı", **Bilgi**, Kış 2010, Sayı 52, s.147

² Uslu, s. 147

toplanmaya başlamıştır. Ayrıca AK Parti döneminde Ortadoğu ve İslam ülkeleri ile yürütülen ilişkiler kimilerine göre daha “cesurca,” kimilerine göre daha “maceracı” bir biçimde yoğunlaştığından ilişkilerin bu dönemde somutlaştığı da söylenebilir. Bu nedenle Türk dış politikasının dönemsel analizinin yapıldığı bu bölüm 2002 öncesi ve 2002 sonrası olarak kurgulanmıştır. Fakat göz ardı edilmemelidir ki Türkiye’nin Ortadoğu ile ilişkilerinin başlangıcı aşağıdaki bölümlerde de görüleceği gibi özellikle merhum Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın Başbakan oluşu ile gelişmiş ve koalisyon hükümeti Dış İşleri Bakanı merhum İsmail Cem döneminde pekiştirilmiştir.

2.1. 2002 ÖNCESİNDE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

2.1.1. 1923–1945 Dönemi

I. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan siyasal ortam, siyasi ve ekonomik açıdan yeni sömürgecilik olarak nitelendirilmektedir. Bu dönem İngiltere ve Fransa’nın yanı sıra İtalya, Almanya gibi revizyonist devletlerin de ortaya çıktıkları dönem olmuştur. Çok uluslu imparatorlukların ortadan kalktığı bu süreçte, ulus devlet olgusu yükselişe geçmiştir.³ Türkiye’de dönemin başlangıcında öncelikli olarak tam bağımsızlığını elde etmek amacıyla olmuştur. Türkiye’nin 1923–1945 yılları arasında yürüttüğü dış politika büyük ölçüde Atatürk’ün yurttan *sulh, cihanda sulh* ilkesine bağlı kalınarak oluşturulmuş; Lozan’dan arda kalan sorunların çözümü ve Avrupa’da revizyonist devletlerin politikalarına karşı ittifak arayışları ile şekillenmiştir.

Türkiye bağımsızlığının resmîyet kazandığı Lozan Antlaşması ile öncelikli olarak Batılı ülkeler ile sorunlarını çözme gayretinde olmuş ve özellikle 1920’li yıllarda Batı ile ilişkilerinde ikili temaslarla dış politikasını yürütmüştür.

Lozan Antlaşması Türkiye ve Yunanistan arasında sorunların bir bölümü büyük ölçüde çözüme bağlanmıştır. Lozan Antlaşması 1919–1922 yılları arası Türk

---

³ Fahri Yetim, “Atatürkçü Dış Politika Bağlamında 1919–1922 Dönemi Türk Dış Politikası”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, Aralık 2004, s. 205.

Yunan Savaşı'nı ve Müttefiklerle Türkiye arasında Birinci Dünya Savaşını da resmen bitirmiş, Doğu sorununu ortadan kaldırmış ve barış ortamını sağlamıştır.⁴

Antlaşma Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunları büyük ölçüde ortadan kaldırmış ve iki ülke arasında denge oluşturmuştur. Ancak antlaşma sonrasında da iki ülke arasında Patrikhane ve nüfus mübadelesi sorunları devam etmiştir.

Lozan Antlaşması birinci dönem görüşmeleri sırasında 30 Ocak 1923'te "Türk Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" ile "Sivil Tutukluların Geri Verilmesi ve Savaş Tutsaklarının Mübadelesine İlişkin Türk-Yunan Anlaşması" imzalanmıştır.⁵

1930 yılından itibaren Bulgaristan'ın Balkanlarda statükoyu reddeden politikalar izlemesi nedeniyle Türkiye Yunanistan ilişkilerinde yumuşama görülmeye başlamıştır. 10 Haziran 1930'da iki ülke arasında mübadele sorununu ortadan kaldıran bir antlaşma imzalanmıştır. Buna göre doğum tarihi ve yeri ne olursa olsun Rumlar ve Türkler *etabli* deyimini kapsamına alınmış, azınlıklara ait mallar konusunda düzenleme yapılmıştır.⁶

İki ülkenin statükoyu korumak istemesi ve daha iyi ilişkiler geliştirmesi Yunan ve Türk liderlerin Ege'de komşularını ziyaretlerine de yol açmıştır. 30 Ekim 1930 Yunanistan ve Türkiye Arasında Tarafsızlık, Barış ve Uzlaşma Antlaşması imzalanmıştır. Tarafsızlık Antlaşmasını takiben ve başbakanlık seviyesinde ziyaretlerle beraber birkaç anlaşma daha imzalanmıştır. En önemlisi 14 Eylül 1933'te Samimi Dostluk Antlaşması imzalanmıştır. Buna göre sınırlar garanti altına alınmış ve uluslararası sorunlarda ortak hareket etme kararlaştırılmıştır. Ayrıca pakt uluslararası konferanslarda Yunanistan ve Türkiye'nin ortak temsilini de öngörmüştür.

Lozan Antlaşması'ndan arta kalan en önemli problem hiç kuşkusuz İngiltere ile olan Musul sorunu olmuştur. Misak-ı Milli sınırları içinde yer alan Musul'u 5 Kasım 1918'de Mondros Mütakeresi'nin 7. maddesine dayanarak işgal eden İngiltere, Lozan

---

⁴ Hakan Uzun, "1919–1950 Yılları Arasında Türkiye Yunanistan İlişkileri", **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, 2004, s. 41.

⁵ Uzun, s. 41.

⁶ Uzun, s. 43–44.

Antlaşması sırasında Türk heyetinin Irak sınırı görüşülürken Musul'un Türkiye'ye verilmesi isteklerini reddetmiş ve mevcut durumun devamını savunmuştur.⁷ Musul sorununun çözümü için 19 Mayıs – 5 Haziran 1924'te yapılan İstanbul Konferansı'nda Türkiye bölge nüfusunun çoğunluğunun Türk olmasından dolayı bölgenin Türkiye sınırları içinde kalması gerektiğini ve coğrafi bakımdan Musul'un Türkiye'nin bir uzantısı olduğunu savunmuştur. İngiltere'nin Türk tarafının görüşlerini kabul etmemesi ve Hakkâri'yi de istemesi üzerine Milletler Cemiyeti (MC)'ne başvurulmuş, Cemiyet 29 Ekim 1924'te geçici sınır tespit ederek konuyu incelemeye almıştır.⁸ Kriz sırasında Atatürk diplomatik görüşmeler yoluyla sorunun barışçı yollarla çözülmesi gerektiğini belirtmiştir. Ulusal mücadele henüz sonlandığından Musul için yeni bir çatışmaya girmek yerine konu MC'ne bırakılmıştır. Ancak İngiltere kurucu üye iken Türkiye MC'ne üye değildi ve Türkiye'nin bölgede plebisit talebi kabul görmemiştir. Bununla beraber aynı dönemde Türkiye'nin doğusunda Şeyh Sait İsyanı çıkmıştır. Bu nedenle İngiltere ile görüşmelere yeniden başlamak bir zorunluluk olmuştur.

Musul uyuşmazlığına MC'nin tutumu Türkiye'yi Sovyetler Birliği'ne iterken, I. Dünya Savaşı'nın galip devletleri ve Almanya'yı yakınlaştırma amacı taşıyan Lacorno sistemi de Sovyetler Birliği'ni Türkiye'ye yaklaştırmış, iki devlet 17 Aralık 1925'te bir Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması imzalamıştır.⁹ 1925 antlaşması sonrasında ikili ilişkiler ekonomik ve siyasal ilişkiler olarak ele alınmıştır. 1927 ile beraber ticaret antlaşması imzalanmış ve iki ülke ulus taahhüdünde bulunmuştur. Sonuç olarak iki ülke arasında ekonomik ilişkiler ikiye katlanmıştır. Türkiye ayrıca Sovyet Rusya'nın tüm planlarını uluslararası silahsızlanma konferanslarında desteklemiştir. Bu dönemde bir diğer gelişme de İsmet İnönü'nün Moskova ziyareti olmuştur. Bu ziyaret sonrasında Sovyet Rusya, Türkiye'ye 8 milyon dolarlık bir kredi açmıştır ve 21 Ocak 1934'te bir protokol imzalanmıştır.¹⁰

---

⁷ Mehmet Gönlübol ve Cem Sar, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919–1938)**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1997, s. 66.

⁸ Atilla Sandıklı, **Atatürk'ün Dış Politika Stratejisi ve Avrupa Birliği**, İstanbul: Beta, 2008, s. 43.

⁹ Gönlübol ve Sar, s. 74–75.

¹⁰ Çağatay Benhür, "Stalin Dönemi Türk Sovyet İlişkileri", **Selçuk Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 15, 2004, s. 327–328.

Atatürk döneminde İtalya ile iyi ilişkiler kurmayı deneyen Türkiye zaman zaman askeri önlemler alma ve bölgesel işbirliği içine girmiştir. Sonuç olarak 1923–1938 döneminde Türkiye İtalya’yı bir tehdit olarak görmüştür. Özellikle 20’lerde Türkiye Mussolini’nin retoriğinden rahatsız olmuştur. Atatürk İtalya’nın herhangi bir müdahaleye henüz açık olan Türkiye’nin sahiline saldırabileceğini düşünmüştür. Bu nedenle İtalya’nın Balkan politikalarına müdahalesi dikkatle izlenmiştir.

30 Mayıs 1928’de Türkiye ve İtalya arasında tarafsızlık antlaşması imzalanmıştır. Temel amaç İtalya, Yunanistan ve Türkiye’yi içeren üçlü bir ittifak sistemi kurulmasıdır. Türkiye İtalya tarafsızlık antlaşmasına göre her iki taraf da diğer tarafa karşı bir ittifaka dâhil olmayacağını taahhüt etmiş, bir tarafa herhangi bir saldırı olduğunda diğer tarafın tarafsız olacağını ve iki ülkeyi ilgilendiren sorunların La Haye Mahkemesine götürüleceği konusunda anlaşmıştır. Anlaşma 29 Kasım 1928’de TBMM’de kabul edilmiştir.¹¹

Gerçekte İtalya Birinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye ile iyi ilişkiler kuran ilk ülkedir. Ancak Mussolini’nin iktidara gelmesinin ardından faşist İtalya’nın saldırgan politikaları Akdeniz’de Türkiye’nin güvenliğini tehdit etmeye başlamıştır. Bu durum Türkiye’nin Boğazlar rejimini değiştirmek istemesinin de temel nedeni olmuştur. Ayrıca bununla beraber Türkiye boğazlar rejiminin başından beri geçici olduğunu da göz önünde bulundurmıştır.

Türkiye’nin İtalya tehdidi karşısında geliştirdiği üç politika stratejisi vardı. Bunlar boğazların askerleştirilmesi, uluslararası güvenliğin sağlanmasına katkı sağlamak için Milletler Cemiyeti’nin bu yöndeki girişimlerinin desteklenmesi, Sovyetler Birliği ve Balkan devletleri ile dayanışma sürdürülürken diğer statükocu devletlerle ve İngiltere ile ilişkilerin geliştirilmesi.¹²

İtalya’nın Habeşistan’a saldırması Türkiye’yi doğu komşuları ile bir pakt kurma yoluna da itmiş, Milletler Cemiyeti’nin İtalya’ya karşı önleyici tedbirler almak amacıyla 2 Ekim 1935’te yaptığı toplantı sırasında Türkiye, İran ve Irak arasında üçlü

---

¹¹ Gönlübol, s. 81–82.

¹² Sandıklı, s. 55.

bir antlaşma parafe edilmiş, Afganistan ise Kasım 1935'te bu antlaşmaya katılmıştır. Bölgesel anlaşmazlıkların giderilmesi temel amacıyla Sadabat Paktı adı verilen antlaşma 8 Temmuz 1937'de imzalanmıştır.¹³

Türkiye 1934'te Atina'da Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya ile imzaladığı Balkan Antantı ile Batı'da; 1937'de Tahran'da İran, Irak ve Afganistan ile beraber imzaladığı Sadabat Paktı ile ise Doğu'da güvenliğini sağlamış, aynı zamanda bölgesel istikrara ve barışa katkı sağlayarak güvenlik üreten bir ülke olarak saygınlık kazanmıştır.¹⁴ Dikkat edilmesi gereken bir husus, bu iki anlaşmanın da güvenlik amaçlı değil, saldırmazlık amaçlı olarak imzalanmasıdır.

Fransa-Türkiye ilişkileri de yine Lozan Antlaşması'nda alınan kararların uygulanması etrafında gelişmiştir. Lozan'da Fransızlar Türkiye'yi destekleyen bir tutum sergilemeseler de 1923'ten sonra bu ülkeyle antlaşma maddeleri konusunda çok fazla sorun yaşanmamıştır. Bununla beraber Fransa ve Türkiye arasında Atatürk döneminde en büyük sorun Hatay sorunu olmuştur. 20 Ekim 1921 tarihli Fransız Türk Antlaşması ile Türkiye -Suriye sınırı tespit edilmiş ve İskenderun Sancağı için özel bir idari rejim kabul edilmiştir. Lozan Antlaşması da bu hükümleri teyit etmiştir. 1923 yılı sonrasında Fransız hükümeti genel olarak Suriye Mandasında uyguladığı ademi merkezîyet siyasetine sadık kalarak 1921 Antlaşması ile İskenderun için kabul edilen özel rejimi de korumuştur.¹⁵

9 Eylül 1936'da Fransız Suriye Antlaşması üç yılın sonunda Fransız mandasının ortadan kalkacağını öngörmüştür. Ancak Türkiye antlaşmanın özellikle 3. maddesine karşı çıkmıştır. Türkiye, Sancak'a bağımsızlık verilmesini 9 Ekim 1936'da Fransa'dan istemiş, Fransa ise 10 Kasım'da bunu kabule yetkisi olmadığını bildirmiş ve konuyu Milletler Cemiyeti'ne havale etmeyi önermiş, Türkiye de bu teklifi kabul etmiştir. Her iki ülke de Sancak'ın toprak bütünlüğünü kabul etmiştir. 2 Eylül 1938'de Cumhuriyet olan Hatay, Temmuz 1939'da Türkiye sınırları içine katılmıştır.¹⁶

---

¹³ Sandıklı, s. 59.

¹⁴ Sandıklı, s. 60.

¹⁵ Gönlübol ve Sar, s. 83.

¹⁶ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914–1995)**, İstanbul: Alkım Yayınevi, s. 348–350.

Türkiye Fransa ilişkileri açısından bu dönemde diğer bir konu da Osmanlı borçlarının tasfiyesi olmuştur. Lozan Antlaşması'nda tam bir çözüme kavuşturulamayan konu, 13 Haziran 1928'de kabul edilen bir antlaşma ile halledilmiştir.¹⁷

Milli mücadele dönemi sonrasında Türkiye Ortadoğu'daki eski Osmanlı ülkeleri üzerinde her hangi bir hak talebinde bulunmamış, bu nedenle Türk Arap ilişkilerinde herhangi bir çıkar çatışması ortaya çıkmamıştır.¹⁸ Genel olarak Türk Arap ilişkileri iki savaş arası dönemde mevcut durumunu korumuştur. Atatürk'ün emperyalizme karşı ortak hareket önerisi, Arap ulusal bağımsızlığının tarafını tutma kararında olması ve 1937'de Sadabat Paketi'nin kurulması hızlı bir kopuşu yavaşlatan faktörler olmuştur. Türk Arap ilişkilerinde keskin bir değişim İkinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelmiştir. Türkiye'nin İsrail'i tanıyan ilk Müslüman devlet olmasının yanı sıra Batı çıkarlarına hizmet etmeyi ve Arap ülkelerini Sovyetler Birliği'ne karşı kampta toplamayı amaçlayan Ortadoğu Savunma Örgütü'nün liderliğini üstlenmiştir. Sander'e göre bu politika değişiminin üç temel nedeni vardır; bunlar ülkenin toprak bütünlüğüne yönelik Sovyet tehdidi, çok partili siyasal yaşama geçiş ve Ortadoğu'da devam etmekte olan istikrarsızlıktan kaynaklanan savunma endişeleridir.¹⁹

Bu dönem üzerinde Türkiye'nin dış politikasındaki önemli gelişmelerden biri de MC üyeliğidir. Türkiye'nin MC'ne üyeliği çatışmadan ziyade ekonomik kriz, Nazi Parti'sinin Almanya'da yükselişi gibi gelişmeler üzerine gündeme gelmiş; benzer şekilde işbirliği Türk hükümet için ayrıca önemli bir konu olmuştur. Türkiye MC üyeliği konusunda tavrını İngiltere ile arasındaki sorunlar (Musul) nedeniyle değiştirmiştir. Bu süreçte Sovyet Rusya Avrupa'da değişen dengeler nedeniyle Türkiye'nin üyeliğini desteklemiştir. Üyelik gündeme geldiğinde, Atatürk başvuru yerine davet gelmesini istemiş; bunun üzerine Yunanistan delegesinin desteği ve İspanya delegesinin teklifi ile 6 Temmuz 1932'de Milletler Cemiyeti Türkiye'ye üyelik daveti yollamıştır. Türkiye bu daveti 9 Temmuz 1932'de kabul etmiş, Genel Konsey de Türkiye'nin üyeliğini 18 Temmuzda onaylamıştır.²⁰

---

¹⁷ Gönlübol ve Sar, s. 86.

¹⁸ Gönlübol ve Sar, s. 91.

¹⁹ Oral Sander, **Türkiye'nin Dış Politikası**, Ankara: İmge Yayınevi, 1998, s. 219–220.

²⁰ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası (1919–1980) Cilt I**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s. 311.

Dönemin Türk dış politikası açısından önemli gelişmelerden biri de Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin kabul edilmesi olmuştur. Lozan'ın boğazlar ile ilgili hükümlerinde değişiklik talebini her fırsatta dile getiren Türkiye, 10 Nisan 1936'da taraf devletlere bir nota göndererek uluslararası bir konferans toplanmasını talep etmiştir.²¹ Toplanan konferansta genel olarak Rus ve İngiliz tezleri çarpışmıştır. Türk hükümeti de konferansta sunduğu tasarısı ile hiçbir devlete şu veya bu şekilde alet olmayıp kendi özgüveninin korunmasından başka kaygısı olmamıştır. Türk heyetinin bu realist tutumu, İtalya ve Almanya dışında batı devletleri tarafından olumlu karşılanmıştır. 20 Temmuz 1936'da imzalanan Sözleşmeye Türkiye, Rusya, İngiltere, Fansa, Bulgaristan, Yunanistan, Japonya, Yugoslavya ve Romanya katılmıştır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi boğazlar genel rejimini değiştirmiş, Türkiye'ye yeniden Boğazları askerileştirebilme hakkı vermiş ve Boğazlar Komisyonu'nu ortadan kaldırmıştır.²² Kabul edilen statü günümüze kadar gelmiştir.

2.1.2. 1945–1964 Dönemi

Türk dış politikasının Soğuk Savaş yıllarına rastlayan dönemi Batı Avrupa ve özellikle ABD ile kesin işbirliği dönemi olarak değerlendirilebilir. Batı ile geliştirilen ilişkilerin amaçları kısaca şöyle özetlenebilir:²³

- İkinci Dünya Savaşı içinde ve hemen sonrasında Türkiye'nin toprak bütünlüğüne yönelen Sovyet tehlikesi
- Türk hükümetlerinin ülkenin ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmede gerekli gördükleri dış yardımı sağlama uğraşı
- Batılılaşma ve modernleşme hareketini güçlendirme isteği olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası ortam iki kutuplu bir karakter göstermiş ve Türkiye'nin dış ilişkileri de bu siyasal ortamdan fazlasıyla etkilenmiştir. ABD Başkanı Truman'ın 12 Mart 1947 tarihinde Kongre'de açıkladığı, kendi adı ile anılacak olan mesajına göre, Kongreden hükümete Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon

---

²¹ Oran, s. 371.

²² Oran, s. 371–381.

²³ Sander, s. 149–150.

dolarlık askeri yardım yapma yetkisinin verilmesini istemiştir. Bu istek kabul edilmiş ve 22 Mayıs 1947 tarihinde Truman yardımı başlamıştır. Bu yardımın 300 milyonu Yunanistan'a, 100 milyonu ise Türkiye 'ye verilmiştir.²⁴ Truman Doktrini'nin Yunanistan ve Türkiye'yi kapsamamasının temel sebebi, iki ülkenin Sovyet etki alanına açık olmasıdır. İngiltere'nin çekilmesi sonrasında Yunanistan'da solcu bir iktidarın işbaşına geçmesi, Sovyetlerin Türkiye'den toprak ve üs talepleri ABD'de bu politikanın uygulanması kararında etkili olmuştur. Truman Doktrini'nin uygulamaya konması sonrasında kapitalist ekonominin bir gerekliliği olarak Avrupa'yı ekonomik olarak yeniden kalkındırma amacındaki Marshall yardımlarından da yararlanmışır. Böyle bir uluslararası ortam da Türkiye'nin ABD ve Avrupa yanlısı dış politikası, Kıbrıs bunalımına dek sürmüştür.

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu politika hedeflerinin somut sonuçları da ortaya çıkmıştır. Özellikle Demokrat Parti iktidarı boyunca Batı ile ilişkilerde daha aktif bir dış politika yürütülmesi gündeme gelmiştir. Dönemin başında Kore Savaşı'na asker gönderilmesi ve NATO üyeliği Batı ile özellikle ABD ile ilişkilerde ön plana çıkan konular olmuştur. Türkiye'nin NATO üyeliğinin Kore Savaşı'na müdahil olmasına bağlanması üzerine Başbakan Adnan Menderes ABD ile görüşmelere başlamıştır.²⁵ Kore TBMM gündemine Haziran 1950'de gelmiş, Hükümet ise TBMM onayı olmaksızın Kore'ye 4500 kişilik bir tugay gönderme kararı almıştır. Hükümet ise bu konuda BM çağrısı olduğu ve herhangi bir devlete savaş ilan edilmediği gerekçeleri ile TBMM onayı alınmaması eleştirilerine karşı çıkmıştır.²⁶

Türkiye soğuk savaşın en yoğun biçimde yaşandığı yıllarda NATO üyeliği ile ABD ile ilişkilerini kurumsallaştırmış, ancak Avrupa'daki bütünleşme çabalarını bu dönemin ilk yıllarında göz ardı etmiştir. Bu nedenle Avrupa ile ilişkilerinde tek tek ülkelerle ilişki içine girmeyi tercih etmiştir. Türkiye AET için ortaklık amacıyla ilk başvurusunu 1959'da yapmış, bu kapsamda 1963'te imzalanan Ortaklık Antlaşması (Ankara Antlaşması) da Türkiye - AB ilişkileri için resmi dayanak oluşturmuştur.

---

²⁴ Oral Sander, **Siyasal Tarih: 1914–1994**, Ankara: İmge Yayınevi, 1997, s. 232.

²⁵ Ercan Haytoğlu, "Kore Savaşı ve Denizli Kore Şehitleri ve Gazileri", **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt. 1, Sayı 11, 2002, p. 85.

²⁶ Ahmet Emin Yaman, "Kore Savaşı'nın Türk Kamuoyuna Yansıması", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 37–38, Mayıs-Kasım 2005, s. 235–236

Hazırlık, Geçiş ve Gümrük Birliği aşamalarından sonra tam üyeliğin hedeflendiği bu süreç 1995'te Gümrük Birliği Antlaşması'nın imzalanması ile sona ermiştir.

31 Temmuz 1959 tarihinde Türkiye tarafından öncelikli olarak kalkınma sürecini hızlandıracağı düşüncesi ile AET'na ortaklık başvurusunda bulunulmuştur. Ancak 15 Temmuz 1956'da Yunanistan'ın AET'na başvurmuş olması, bu ülkenin sağlayacağı avantajların gerisinde kalma kaygısının da Türkiye'nin başvurusunda önemli rol oynadığını göstermektedir.²⁷

60'lı yılların başında Türk dış politikasını ilgilendiren en önemli gelişme kuşkusuz, halen süren Kıbrıs Sorunu'nun ortaya çıkmış olmasıdır. İkinci Dünya Savaşı sırasında güç kazanan Rumların Enosis planları, bu süre içerisinde sömürge idaresi ile sömürge halkı arasında kalan bir milli sorun niteliği taşımışken savaş sonrasında bu durum değişmiş ve sorun Yunanistan'ın BM'e başvurusu nedeniyle uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Bu durumda Türkiye adadaki Türk toplumu ve Türk halkına olan ilgisini açıklamış, adadaki Türk toplumunu yalnız bırakmayacağını ve hukuki statükonun karşı taraf lehine bozulmasına izin vermeyeceğini belirterek uyumsuzluğa taraf olmuştur.²⁸ İngiltere, 1955'te iktidar değişikliği sonrasında Kıbrıs'ta da sorunu çözme amacıyla girişimlerde bulunmaya başlamıştır. 1959 yılında, uluslararası sistemdeki bölgesel olayların müttefikler arasındaki işbirliği ve dayanışma çabalarını gerektirmesi, ABD ve NATO'nun baskılarıyla, Türkiye ve Yunanistan ikili müzakerelere girişmişler ve iki devletin başbakanları arasında 5-11 Şubat 1959'da Zürih'de yapılan görüşmelerde bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmasına karar verilerek, bu bağımsız devlet içinde Kıbrıs Türk Toplumunun hürriyet ve yaşama haklarını garanti altına alan anayasa esasları ile diğer ilgili anlaşmalar tespit edilmiştir. Bu anlaşmalar, 19 Şubat 1959'da Londra'da, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile Kıbrıs Türk ve Rum toplumları temsilcileri tarafından imza edilmiştir. Zürih ve Londra Antlaşmaları esasına göre, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası oluşturulmuş, Garanti ve Kurucu Antlaşmalar oluşturulmuştur. Tüm bu gelişmeler sonucunda, Türk ve Rum

---

²⁷ Esra Çayhan ve Nurşin Ateşoğlu Güney, **Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları: NATO, AB, Türkiye**, İstanbul: Afa Yayınları, 1996, s. 96.

²⁸ Sevin Toluner, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını, 1977, s. 17.

tarafının dâhil olduğu ortak bir Kıbrıs Cumhuriyeti resmen 16 Ağustos 1960'da kurulmuştur. Ancak Rumların Türklere yönelik olumsuz politika ve eylemleri nedeniyle kısa sürede iki toplum arasında sorunlar ortaya çıkmıştır.

1 Ocak 1964 tarihinde Makarios, 1959–1960 Antlaşmaları'nı tek yanlı olarak feshettiğini açıklamış, bu açıklamanın akabinde, Ada'nın çeşitli yerlerinde Türkler saldırıya uğramaya başlamıştır. Bunun üzerine Türkiye, 13 Şubat 1964'te BM Güvenlik Konseyi'ne başvurmuştur. BM Güvenlik Konseyi, 4 Mart 1964 tarihli ve 186 sayılı kararı ile Kıbrıs'a, BM Barış Gücü konuşlandırılmasına karar vermiştir.²⁹ Bu süreçte İsmet İnönü, adaya müdahale etmeye karar verdiğini açıklamış ve Türk uçakları da adada uyarı uçuşu yapmıştır.³⁰ Bu durum ABD'nin tepkisini çekmiş, 1964 Haziran'ında Johnson Mektubu diye bilinen uyarılarla, Türkiye'ye karşı ciddi bir yaptırım tehdidi yollanmıştır. Türk Amerikan ilişkileri açısından hayati öneme sahip olan Johnson'un mektubunun ana noktaları şu şekilde özetlenebilir:³¹

- Türkiye müdahale etmek için antlaşmalardaki tüm koşulları yerine getirmemiştir.
- Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi onu Sovyetler Birliği ile karşı karşıya bırakabilir. Bu durum da NATO ve ABD Türkiye'yi savunmayabilir.
- Amerika'nın Türkiye'ye vermiş olduğu silahlar savunma amaçlıdır, Kıbrıs'ta kullanılamaz.

Johnson Mektubu Türk Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası kabul edilmiş ve Türk Dış Politikası'nda değişik alternatifler aranmasına vesile olmuştur. Bundan sonraki süreç Sovyetler Birliği ve Bağlantısızlara açılımın başlangıcı sayılmaktadır. Türkiye, Batı ile olan ittifakına arkasını dönmeden fakat NATO üyeliğinin güvenlik

---

²⁹ Ahmet Zeki Bulunç, “Kıbrıs Uyuşmazlığının Kökleri ve Uyuşmazlığın Çözüm Yolu”, **Avrasya Dosyası, Kıbrıs Özel**, Sonbahar 2004, C. 10, S. 3, s. 155.

³⁰ Faruk Sönmezoğlu ve diğerleri, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s.99-100

³¹ Haluk Şahin, **Gece Gelen Mektup**, Cep Kitapları, İstanbul, 1987, s.11.

sağlama konusunda pek de yararlı olmayacağını görüp uluslar arası alanda yeni ilişkiler kurmaya gayret etmiştir.

2.1.3. 1965–1980 Dönemi

1965'ten 80'lere dek geçen süre içerisinde Türk iç ve dış politikasında çok önemli gelişmeler yaşanmıştır. Uluslararası ilişkilerin 60'lardan sonra hızlı bir değişim göstermesi Türkiye'nin dış politikasına da yeni boyutlar kazandırmıştır. Dönem boyunca Türkiye'nin dış politikasını şekillendiren en önemli gelişme kuşkusuz Kıbrıs sorununun çatışmaya dönüşmesi ve Türkiye'nin dış politika yönelimini etkilemesidir.

Kırk yılı aşkın süredir çözülemeyen uluslararası sorunlardan birini oluşturan Kıbrıs meselesi, Rumların ulusal hedef olarak belirledikleri Kıbrıs'ı Yunanistan ile birleştirme hedefleri olan Enosis'i gerçekleştirme hayalleri yüzünden 1960 Ortaklık cumhuriyetini yıkmaları sonucu ortaya çıkmıştır. Adada yaşanan şiddet olaylarının Türklerin yaşamını imkânsız hale getirmesi Türk kamuoyunda yoğun tepkilere neden olmuştur.

15 Temmuz 1974'te Yunanlı askerlerin Kıbrıs'ta bir askeri darbe yaparak Rum Cumhurbaşkanı Makarios'u devirmesi ve Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak ettiklerini ilan etmeleri ardından Türkiye garantörlük haklarını kullanarak 20 Temmuz 1974'te adaya askeri müdahale başlatmıştır. Türkiye Garanti Antlaşması'nın 4. maddesine dayanarak gerçekleştirdiği müdahale ile 22 Temmuzda Girne'yi ele geçirmiş; aynı akşam BM Güvenlik Konseyi'nin ateşkes kararına uyarak ilerleyişini durdurmuştur. Bu müdahalenin ardından Yunanistan'daki cunta yıkıldığı gibi, Ada'daki Sampson yönetimi de sona ermiştir. Ateşkesin ardından, 25–30 Temmuz 1974 tarihleri arasında Birinci Cenevre Konferansı toplanmıştır. Bu konferans sonucu, 1959–1960 Antlaşmaları'nın yürürlükte olduğu ve Türkiye'nin müdahalesinin, bu antlaşmalardan kaynaklandığı kabul edilmiştir. 8–12 Ağustos 1974 tarihleri arasında, Kıbrıs'ta anayasal düzenin kurulması amacıyla toplanan İkinci Cenevre Konferansı'nda, Rum ve Yunan tarafının olumsuz tavrı sebebiyle, bir sonuç alınamamıştır. Oyalama taktiği izlendiğini düşünen Türkiye, 14 Ağustos 1974'te ikinci kez Ada'ya müdahale ederek, Kıbrıslı

Türklere yaşanabilir bir alanı kontrol altına almış ve 16 Ağustos'ta da ateşkes ilân etmiştir.³²

Kıbrıs sorunun ortaya çıkması ve gerilen Türkiye Yunanistan ilişkilerinin bir sonucu olarak Fener Rum Patrikhanesi de Türkiye'yi uluslararası alanda meşgul eden konulardan biri olmuştur. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde normal görev alanında faaliyet gösteren Patrikhane, II. Dünya Savaşı sonrası problem haline gelmeye başlamıştır. Patrikhane'nin ekümeniklik talepleri Türk hükümetleri tarafından reddedilmiştir.³³

Kıbrıs bunalımı Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde de krize neden olmuştur. Türkiye ve ABD arasında 1972 sonbaharında yürürlüğe giren antlaşma sonucunda Türkiye'deki afyon üretimi yasaklanmıştır. Ancak 1 Temmuz 1974'te bu yasağın kaldırılması ve 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nın başlaması üzerine, ABD'deki etkili Rum lobisinin de faaliyetlerinin bir sonucu olarak 19 Aralık 1974'de Temsilciler Meclisi ve Senato 1975 tarihine kadar Türkiye'nin bazı şartları yerine getirmemesi halinde, askeri yardımın kesilmesi konusunda antlaşmaya varmış ve sonuç olarak ABD'nin Türkiye'ye karşı silah ambargosu resmen Şubat 1975'te yürürlüğe girmiştir.³⁴

1978'de Başbakan Ecevit Amerikan silah ambargosu, Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler ve Türk Yunan karşıtlığının Türkiye'nin savunma politikasında yeni bir anlayışı gerektirdiğini düşünerek Yeni Ulusal Savunma Kavramı'nı ortaya atmıştır. Buna göre;³⁵

---

³² Melek Fırat, "1960–1980 Yunanistan'la İlişkiler", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın Oran (Ed.), Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 749.

³³ Münir Yıldırım, "Fener Patrikhanesi ve Ekümenizm: Dinler Tarihi Açısından Bir Analiz", **ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1, 2006, s. 481.

³⁴ Harp Akademileri Komutanlığı, **Türkiye ABD İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını**, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1994, s. 49.

³⁵ Şükrü Sina Gürel, **Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri**, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1993, s. 90.

- Türkiye'nin daha küçük, ama daha etkin silahlı kuvvetlere ihtiyacı vardır,
- Öz kaynaklarımıza dayalı bir ulusal savunma sanayi geliştirilmelidir.
- Kuvvetlerimizi kuzeyden (Sovyet cephesinden), batıya (Yunan cephesi) kaydırabilmemize izin veren esnek bir savunma planımız olmalıdır.

Türkiye'nin güney komşuları ile ilişkilerinde de 60'lı yıllarda meydana gelen en önemli gelişme Kıbrıs bunalımı ve bunu izleyen 17 Aralık 1965 tarihli BM kararı olmuştur. Bu kararın BM Genel Kurulu'nda büyük çoğunluk tarafından desteklenmesi Türkiye'nin uluslararası sistemde kendisini yalnız hissetmesine neden olmuş ve Üçüncü Dünya, özellikle de Ortadoğu ülkeleri ile iyi ilişkiler kurulması gündeme gelmiştir. Sonuç olarak Türkiye bu dönem sonrası İsrail ve Batı'ya karşı Arap davasını daha çok desteklemeye başlamıştır.³⁶

Bu dönemde Türkiye'nin Ortadoğu politikasında değişim daha fazla ortaya çıkmış; Türkiye 1967 Arap İsrail Savaşı'nda ABD'ye İsrail'e yardım etmesi için Türk üslerini kullanılmayacağını bildirmiş, ilk olarak 1969'da olmak üzere İslam Konferansları'na katılmaya başlamıştır.³⁷

70'li yılların başında Türkiye'nin Ortadoğu ve Arap ülkeleri ile ilişkilerinde etkili olan faktörlerden biri de petrol bunalımının ortaya çıkması olmuştur. Bu süreçte 1973 Arap İsrail Savaşı'nda Türkiye daha büyük bir güçle 1967 garantilerini yenilemiştir. 1980'de ise İsrail'in Kudüs'ü yeni başkenti ilan etme kararı Türkiye tarafından reddedilmiştir.³⁸

1973 ve 78'de yaşanan petrol krizleri Ortadoğu ülkelerinin Batı için taşıdığı yaşamsal gün yüzüne çıkarmıştır. Ortadoğu – Batı arasında yaşanan krizlerin Türkiye'yi direkt olarak ne denli etkilediği ortaya çıkınca NATO ile olan ilişkilerin de tekrar gözden geçirilmesi gerektiği anlaşıldı.

---

³⁶ Sander, s. 225.

³⁷ Sander, s. 227.

³⁸ Sander, s. 228.

60'lı ve 70'li yıllarda dış politikayı ilgilendiren bir konu da sözde Ermeni soykırımını iddialarının uluslararası kamuoyunda gündeme gelmesidir. Ermeni diasporasının buldukları ülke yönetimlerinde söz sahibi olmaya başlaması bu konuda önemli bir itici güç olmuştur. İlk kez 1973 yılında olmak üzere bu dönemde Ermeni örgütü ASALA'nın terör eylemlerine başlaması da dış politikada yaşanan önemli bir gelişme olmuştur.

2.1.4. 1981–1990 Dönemi

Uluslararası alanda komünizme karşı ideolojik mücadele yürüten ABD'nin öncülüğündeki Batı Bloğu, 1979'daki İslam Devrimi'nden sonra İran'ı kaybetmişti. İran'ın rejim değişikliği sonrasındaki Batı karşıtı dış politikası, Türkiye'nin Batı için taşıdığı stratejik önemi arttırmış, Ayrıca Sovyetler Birliği'nin 26 Aralık 1979'da Afganistan'a yaptığı müdahale, Türkiye'nin stratejik konumunu daha da güçlendirmiştir. Bu nedenle ABD ile ilişkilerde yakın bir dönem yaşanmıştır.

12 Eylül yönetimi döneminde genel olarak Türkiye'nin Üçüncü Dünya ve İslam ülkeleri ile ilişkilerinde bir gelişme yaşanmıştır. Bu dönemde Arap ülkeleriyle de ekonomik ilişkilerin artırılmasına çalışılmıştır. Yine bu dönemde Türkiye'nin İslam dünyasıyla olan yakınlaşmasının odak noktasını İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) oluşturmuştur. Gerçekte 12 Eylül sonrasında İslam ve Doğu dünyası ile ilişkilerin artması ani bir gelişme değildir. Ordunun yönetime el koymasından kısa bir süre sonra kurulan Bülent Ulusu hükümetinin programında da Filistin halkının haklı davasına desteğin süreceği kaydedilmiştir.³⁹

Ulus hükümeti (20 Eylül 1980–13 Aralık 1983) döneminde Türkiye'nin İslam ülkeleri ile ilişkilerinde büyük siyasal ve ekonomik gelişmeler kaydedilmesi ve Cumhuriyet tarihinde görülmedik şekilde İslami izler taşımalarının en önemli nedenlerinden biri Türkiye'nin askeri müdahale sonrası Avrupa'dan dışlanmasıdır.⁴⁰

---

³⁹ Gökhan Koçer, **Türk Dış Politikasında İslam**, Ankara: Öğreti Yayınları, s. 76–77.

⁴⁰ Koçer, s. 77.

1980 sonrası Türkiye'nin güney komşuları Irak ve Suriye ile ilişkileri, gerek 12 Eylül rejiminin baskıcı ortamı, gerek İran Irak Savaşı nedeniyle kuzey Irak'taki güç boşluğundan beslenen PKK sorunu ve bu sorunla bağlantısı göz ardı edilemeyecek GAP'ın hayata geçirilmesi ile alevlenen Fırat Dicle sularının paylaşılmasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar damgasını vurmuştur.⁴¹

Türkiye AET ilişkilerinde ise 80'li yıllar sorunlarla başlamıştır. Bu dönem öncesi Türkiye'nin ülke içinde yaşadığı terör olayları sonrasında 12 Eylül askeri müdahalesi karşısında AT hemen sert tepki göstermemiştir. Örneğin Haziran 1980'deki Ortaklık Konseyi'nde 4. Mali Protokol üzerinde anlaşmaya varılarak bir yıl sonra imzalanmıştır. Ancak siyasi partilerin kapatılması, DİSK'in 52 yöneticisi hakkında idam cezası istenmesi ve Barış Derneği aleyhinde dava açılacağına ortaya çıkması ile beraber, Avrupa Parlamentosu aldığı kararlarla Türkiye ile ilişkilerini askıya alma tavsiyesinde bulunmuştur.⁴²

Genel bir değerlendirme ile 1980'li yıllar, Türkiye'nin irticai ve ayrılıkçı iç tehditleri dış tehditlerle bağlantılandığı, ABD ve Avrupa'yla ilişkilerinde insan hakları ve demokratikleşme konularının, Ermeni sorununun giderek artan bir şekilde gündeme geldiği ve Türk dış politikasının bu bağlamda şekillendiği bir dönem olmuştur.

Ancak bu dönemin Ortadoğu ile ilişkileri göz önüne alındığında önceki döneme göre farkı dış ilişkilerin yanında ekonomik ilişkilerin de ivme kazanmasıdır.

2.1.5. 1991–2002 Dönemi

İki kutuplu sistem boyunca bir bloğun lideri durumundaki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, resmen 1991 yılında dağılarak 15 bağımsız devlete bölünmüştür ve bu durum, uluslararası sistemde iki kutuplu yapının da sona ermesine yol açmıştır. Uluslararası dengeleri şekillendiren bu olay sonrası, SSCB'nin de yıkılışı ile beraber sisteme yirminin üzerinde yeni devletin de katılması ile yeni bir diplomatik süreç başlamıştır. Sadece Avrupa değil tüm dünya açısından önemi tartışılmaz olan,

---

⁴¹ Oran, s. 129.

⁴² Çayhan ve Güney, s. 103–104.

Balkanlar, Kafkasya, Ortadoğu ve Avrasya’da yaşanan gelişmeler, diplomaside yeni kavramların ortaya çıkmasına da yol açmıştır.

Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile Türkiye de çok yönlü bir politika izlemeye başladığının sinyallerini vermiştir. Bu kapsamda Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı’nın oluşturulma çabaları bu konudaki ilk gelişme olmuştur. 9 Ocak 1990’da SSCB Türkiye Büyükelçisi Çerniçev’in de katıldığı bir panelde Karadeniz Ekonomik İşbirliği projesi ilk olarak Şükrü Elekdağ tarafından ortaya atılmış, dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın da projeye destek vermesi ile Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi Projesi (KEİ) gündeme gelmiştir.⁴³ Proje 12–13 Mart 1991’de Bükreş’te, 23–24 Nisan 1991’de Sofya’da ve 11–12 Temmuz 1991 tarihlerinde Moskova’da yapılan toplantılarla olgunlaştırılmıştır.⁴⁴

Gerçekte Türkiye’nin soğuk savaş ertesinde kuzeydoğusunda ortaya çıkan yeni devletlere eğilmesi iç ve dış dinamiklere bağlı olarak gelişmiştir. Dış dinamiklere kısaca göz atarsak, İran’ın Orta Asya’ya yayılma ihtimalinden rahatsızlık duyan ABD’nin Türkiye’yi teşviki, Türkiye’nin Rusya’yı göz ardı ederek SSCB sonrasında bölgede bir boşluk olduğu yanılgısı ve Türki cumhuriyetlerden gelen taleplerdir. İç dinamikler ise AT karşısında elini güçlendirme isteği ve ekonomik – psikolojik faktörlerdir.⁴⁵

Soğuk Savaş sonrası yaşanan en önemli gelişmelerden biri, Irak’ın Kuveyt’i işgali ile başlayan Körfez krizi olmuştur. Ağustos 1990’da başlayan işgalle beraber, Batının Irak’a tepkisi sert olmuş, ABD öncülüğünde kısa sürede Irak’a müdahale gerçekleştirilmiştir. Krizden sonra müttefik güçleri Iraktan çekilmiş ve onu belli alanlara sınırlamış bir pozisyona sokmuş, Birleşmiş Milletlerin belli bazı örgütleriyle devamlı olarak kontrol altında tutmuşlardır. 12 yıl boyunca Saddam Hüseyin, Irak’taki egemenliğini 2003 müdahalesine kadar sürdürmüş ve görevinin başında olmuştur. Türkiye’nin 1991–2002 dönemi ABD ile ilişkileri genel olarak sorunsuz ilerlemiştir. Bu

---

⁴³ Okan Mert, **Türkiye’nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2004, s. 230.

⁴⁴ Kemal Çiftçi, “Karadeniz’in Değişen Stratejik Konumu ve Türkiye, **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı: Karadeniz**, O. M. Öztürk ve Y. Sarıkaya (ed.), Ankara, 2003, s. 170.

⁴⁵ Baskın Oran, “Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş ertesindeki Durumu Üzerine Notlar”, **AÜ SBF Dergisi**, Cilt 51, Sayı 1, 2001, s. 354.

dönemde I. Körfez Savaşı'nda Türkiye ABD'nin önemli müttefiklerinden biri olarak değerlendirilmiş ve İncirlik üssünden kalkan uçaklar da savaşta yer almıştır.

Türkiye AB arasındaki ilişkiler 90'larla beraber farklı bir sürece girmiştir. Bunun nedenini uluslararası konjonktürde yaşanan değişimlerle beraber değişen güç dengesinde aramak en mantıklı yol olarak görülmektedir. Bu dönemde yaşanan birçok uluslararası gelişme AB'nin Türkiye'ye yaklaşımını değiştirmiştir. Ayrıca Kıbrıs'ta uzlaşma amacıyla sürdürülen görüşmeler devam ederken Rum tarafının 3 Temmuz 1990'da Avrupa Birliği'ne adanın tümü adına tam üyelik başvurusunda bulunmuş, bu hukuk dışı uygulama kabul edilmiş, bu durum da sorunun daha farklı bir boyuta ulaşmasına neden olmuştur. AB'nin Kıbrıs Türk tarafının ve Türkiye'nin haklı itirazlarına rağmen Kıbrıs Rum kesiminin adaylık başvurusunu kabul etmesi hem hukuksal bakımdan sakıncalarla dolu olması, hem de Rum tarafının uzlaşmaz tutumunu daha da arttırması nedenleriyle Kıbrıs sorununa AB'ni dâhil ederek konunun karmaşıklaşmasına neden olmuştur.

4 Kasım 1998'de Komisyon'un 12 aday ülke için hazırladığı ilk Düzenli Rapor serisinde Türkiye'nin de yer alması, Türkiye'nin adaylığının bir anlamda onaylanması olarak nitelendirilmiştir. Komisyon'un bu ilk Düzenli Raporu, Türkiye için hazırlanan Avrupa Stratejisi'nin, Ankara Anlaşması 28. madde ve Kopenhag kriterleri çerçevesinde gözden geçirileceğine değinen Lüksemburg AB Konseyi'nin talebine bir yanıt olarak sunulmuştur. Bu nedenle rapor Kopenhag kriterlerini temel alan bir değerlendirme yapmıştır. Buna göre, "Demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını, azınlıklara saygıyı ve azınlıkların korunmasını teminat altına alan kurumların istikrarını sağlamak" şeklindeki siyasi kritere göre Türkiye henüz yolun başındadır. Kamu otoritelerinin işleyişindeki aksaklıklar, insan hakları ihlalleri, ordu üzerinde sivil denetim olmayışı, Güneydoğu sorununa sivil bir çözüm bulunamaması bu madde altında sıralanan konulardan bazılarıdır. "İşleyen bir pazar ekonomisine sahip olunmasının yanı sıra, AB içindeki rekabet baskısı ile piyasa güçleri karşısında

durabilme yeteneği”ni değerlendiren ekonomik kriterde ise Türkiye nispeten daha başarılı kabul edilmiştir.⁴⁶

AB’nin Lüksemburg Zirvesi sonrasındaki politika değişikliğinde çeşitli nedenlerin rol oynadığı sylenabilir.⁴⁷

- Bunlardan ilki, 1999’da Kosova’da geręekleřtirilen uluslararası müdahale ve Kafkaslardaki enerji kaynaklarının güvenliği çeręevesinde, Türkiye’nin stratejik konumu yeniden ön plana çıkmaya başlamasıdır.

- İkincisi, AB’nin oluşturmaya çalıştığı AGSP kapsamında Türkiye’nin NATO Konseyi’ndeki veto yetkisi nedeniyle AB’ye yakın tutulmaya çalışılmıştır.

- Üçüncüsü, ABD’nin Türkiye’nin genişleme sürecinde AB’de yaptığı girişimlerdir. ABD, AB’nin savunma ve güvenlik konularında NATO’nun yanında yeni bir mekanizmayı harekete geçirmeye hazırlandığı bir ortamda, kendisine sıkı bağlarla bağlı Türkiye’nin AB’ye girmesine destek veriyordu.

- Dördüncüsü, AB lkelerinde genellikle Türkiye’nin yeliğine karşı olan muhafazakâr ya da merkez sağ hükümetler bu ülkelerdeki seçimler iktidarı kaybetmişlerdi. Bu çeręevde özellikle Almanya’da Sosyal Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi bu ülkenin Türkiye’ye yönelik tutumunda ciddi değişikliklere yol açmıştır.

- Beşincisi, Yunanistan hükümetinin tutum değişikliğidir. Avrupa Parasal Birliği’ne katılabilmek için askeri harcamaları kısması gereken hükümet Türkiye’yi AB ekseninde tutarak bunu başarmak istemiştir. Bununla beraber Lüksemburg Zirvesi’nin ardından Türkiye’nin AB ile siyasi diyalogu kesmesi ile birlikte Kıbrıs ve Ege sorunlarında Türkiye’ye AB aracılığı ile baskı yapma sansını kaybetmesi de Yunan hükümetinin tavır değişikliğinde etkili olmuştur.

---

⁴⁶ Ceren Uysal, “Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler”, **Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi**, Yıl: 2001, Sayı:1, s. 149.

⁴⁷ Sanem Baykal ve Tuğrul Arat, “AB’yle İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası Cilt II**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 352.

- Altıncı olarak ise, Türkiye’de terör eylemlerinin önemli ölçüde azalması ile birlikte ekonomik ve siyasi açıdan nispeten istikrarlı bir döneme girilmesi de Helsinki kararında etkili olmuştur.

Bu noktada anlatılan sürecin vardığı nokta, Türkiye ve AB ilişkilerinin tam üyelik adayı rayına oturmasıdır. Böylece 10–11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi Türkiye’nin AB ile ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu zirve sonuç bildirgesine göre Türkiye resmen Avrupa Birliği adayı olarak kabul edilmiştir.

17 Aralık 2004 tarihi de Türkiye’nin AB yönelimi için en önemli dönemeçlerden biri olmuştur. Brüksel Zirvesi öncesinde 2002 yılındaki Zirve kararına uyularak AB Komisyonu kararı beklenmiş ve sonuç olarak AB liderleri, AB Komisyonu tarafından hazırlanan raporu da göz önünde bulundurarak 17 Aralık’taki zirvede müzakerelerin 3 Ekim 2005’te başlatılmasına karar vermiştir. Brüksel Zirvesi sonrasında AB Türkiye ilişkileri o güne kadar hiç olmadığı şekilde yoğun bir gündemle ilerlemeye başlamıştır. AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin yapılan reformlar, ilerleme raporları, Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Programın kabul edilmesi bu süreçte yaşanan temel gelişmeler olmuştur. 2–3 Ekim 2005 tarihleri arasında gerçekleştirilen Lüksemburg’da gerçekleşen Dışişleri Bakanları toplantısında katılım yolunda müzakerelerin ana hatlarını belirleyen “müzakere çerçeve belgesi” kabul edilmiştir ve böylece 3 Ekim’de Lüksemburg’da gerçekleşen Hükümetler arası zirvede de Türkiye ile müzakereler resmen başlatılmıştır.

90’lı yıllarda çok yönlü bir dış politika hedefi ile hareket eden Türkiye bağımsızlıklarını kazanan Türkî Cumhuriyetler ve Kafkasya konusunda da çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Türkiye 90’lı yılların başında henüz belirsizliğini koruyan ve nereye gideceğini pek de bilemeyen, Sovyet Cumhuriyetlerindeki milliyetçi hareketlerden uzak kalmayı tercih etmiş ve geleneksel dış politikası çerçevesinde ilişkilerini Moskova merkezli yürütmüştür. SSCB’nin feshi ve Orta Asya-Kafkas ülkelerinin ardı ardına bağımsızlıklarını takip eden 1991–1993 döneminde ise Türkiye bu devletleri tanıyan ilk devlet olarak bölgede model ve lider olma çabaları sergileyerek

bölgede Rus etkisini kırmaya yönelik aktif bir politika izlemeye başlamıştır.⁴⁸ Ancak 1993–1995 dönemi bölgesel açıdan SSCB'nin dağılmasından doğan boşluğu Rusya'nın dolduracağına anlaşılması ile Türkiye kendi yetersizliklerini ve sınırlarını algıladığı ve bölge ülkeleriyle ilişkilerini istediği düzeye çıkartamamaktan duyduğu hayal kırıklığını yaşadığı bir zaman dilimi olmuştur.⁴⁹ 1995'ten bu yana ise Türkiye'nin hem kendi gücünü hem de bölgesel gerçekleri daha iyi tahlil eden, Rusya'yı dışlamayan, daha gerçekçi, dengeli ve karşılıklı işbirliğine dayalı bir politika geliştirme çabası olduğu gözlemlenmektedir.

Kuzey Irak'ta yapılan geniş çaplı askeri harekâtlar, Ocak 1996'da Yunanistan'la yaşanan Kardak bunalımı sırasında gerçekleştirilen SAT operasyonu, 1997 yılı başında Kıbrıs'a konuşlandırılması planlanan Rus yapımı S–300 füzelerinin gerekirse vurulacağına açıklanması ve bu politikanın başarıya ulaşması, Eylül 1998'de dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş'in Hatay Reyhanlı'da yaptığı bir konuşmada “*Artık sabrımız kalmadı. Eğer gerekli tedbirleri almazlarsa önlemleri biz Türk milleti olarak alacağız*” sözleriyle birlikte başlayan Türkiye-Suriye gerginliği ve daha sonra yasadışı terör örgütü PKK'nın başı Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkarılması, ardından Yunanistan ve İtalya ile yaşanan gerginlikler dönemin önemli dış politika gelişmeleridir.

90'lı yıllarda enerji arzının kesintisiz sürdürülmesinde petrol taşıyan tankerlerin Boğazlar gibi hassas noktalardan geçişinin emniyet altına alınması gerektiği savını her platformda dile getiren Türkiye, Doğu-Batı enerji koridoru tasarımı çerçevesinde inşa edilecek olan petrol boru hattının yaşama geçirilmesinin bir zorunluluk olduğunu dünya kamuoyuna duyurmuştur. Bu konuda ABD'nin de desteğini alan Türkiye, 18 Kasım 1999'da Azerbaycan ve Gürcistan devlet başkanlarını İstanbul'daki Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) zirvesinde bir araya getirerek, ABD Başkanı Bill Clinton'un da gözlemciliğinde Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nın inşası anlaşmasını uzun ve zorlu bir süreç sonunda taraflara imzalatmayı başarmıştır.

---

⁴⁸ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, İstanbul: Küre Yayınları, 2002, s. 39.

⁴⁹ Rovshan İbrahimov, “Türkiye-Türk Cumhuriyetleri İlişkileri”, **Stratejik Öngörü**: Değişen Türk Dış Politikası Sayısı, Yıl 2 Sayı 5, 2005, s. 28–34.

2.2. 2002 SONRASI DÖNEM VE AKPARTİ

AK Parti iktidara gelişi sonrası Türk dış politikasında dört temel belirleyiciyle karşı karşıya kalmıştır. Bunlar AB üyelik süreci, Kıbrıs sorunu, ABD ile olan ilişkiler ve İslam ülkeleri ile olan ilişkilerdir. Ancak bu politikalarından farklı bir şekilde İsrail ile olan ilişkiler de merak konusu olmuştur. Çünkü partinin Milli Görüş çizgisinden gelmesi ve bu hareketin İsrail karşıtı söylemleri, ilişkilerin nasıl bir seyir izleyeceği sorusunu da beraberinde getirmiştir.

2002 yılında iktidara gelen AK Parti en başında ABD ve AB nezdinde gerçekleştirdiği girişimlerle geleneksel Batı yönelimli dış politikada ciddi bir sapma gerçekleştirmeyeceğini göstermeye çalışmıştır. Bu çabanın ardında yatan faktör, parti liderlerinin geleneksel Türk eliti ve Batılı çevreler tarafından kabullenilmesi zor, İslami eğilimli politikacılar olduğu düşünüldüğünde bu normaldir.⁵⁰ AB'ye üyelik çerçevesinde demokratikleşme konusunda kararlı davranan (ki bu onların iç siyasal sistemdeki durumlarını legalleştirecektir), siyasi reformlar gerçekleştiren ve önemli bir ekonomik kalkınma oranı yakalayan AK Parti yetkilileri dış politikada Batıyla ilişkilere ciddi bir zarar vermeden Batı gözünde stratejik önemi artırmak yerine Batının Türkiye'yi dışlaması durumunda güçlü bir şekilde devreye girecek ya da Batı karşısında Türkiye'nin elini güçlendirecek yapısal ilişkiler kurma çabasına girmişlerdir.⁵¹

Ortadoğu'ya yönelik yaklaşımlar Türk dış politikasında bir dönüşüm olarak da görülebilmektedir.

2.2.1 AK Parti'nin Dış Politika Vizyonu

Soğuk Savaş döneminin uluslararası ilişkiler ağının içinde Türkiye bir sınır, uç nokta farz edilmekteydi ve Sovyet tehdidinden korkan ve Doğu'ya uzanmak isteyen Batı ülkelerinin güneydeki kontrol ve güvenlik noktası olarak algılanmaktaydı. Türkiye bu dönem boyunca kurumsal olarak Batı'da yer alan ve NATO'nun en önemli üyesi bir ülke olarak değerlendirilmekteydi. Türkiye bu konumunu hala sürdürmektedir.

---

⁵⁰ Nasuh Uslu, "Türkiye'nin Yeni Ortadoğu Yaklaşımı", **Bilig**, Kış 2010, Sayı 52, s.148

⁵¹ Uslu, s.148

1990'larla beraber Soğuk Savaş'ın bitimiyle Türkiye bir "köprü ülke" nosyonu kazanmıştır. Soğuk Savaş sonrasında Irak'ın Kuveyt'i işgali, Balkan krizi ve daha benzeri uluslararası sorunlar baş gösterince Türkiye kendi istikrarını korumayı temel amaç olarak benimsemiştir. Komşu ülkelerde de meydana gelen bu kaos ortamında Türkiye istikrarını koruyabilmiştir ve uluslararası toplum Türkiye'ye bir istikrar adası ve doğu – batı arasında köprü bir ülke gözüyle bakmaya başlamıştır.⁵²

Önceki bölümlerde görüldüğü ve daha ileriki bölümlerde de değinileceği gibi, AK Parti dönemine kadar Türk dış politikasının herhangi bir retoriği yazılmamış, ya da kavramsal çerçevesi çizilmemiştir. 2002–2007 yılları arasında Başbakan Danışmanlığı, 2007 yılından bu yana da Dış İşleri Bakanı olarak görev yapan, aynı zamanda bir uluslararası ilişkiler profesörü olan Ahmet Davutoğlu, 2002 sonrası AK Parti'nin iktidar olduğu süreçte Türk dış politikasına yön veren isimlerin başında gelmiştir.

Bu dönemde üretilen stratejiler çerçevesinde düşünülen şey, yakın komşularla ilişkilerde ekonomik ve kültürel olarak insan hareketliliğini artırmak ve Türkiye'nin çevresin ürettiği değer ve ilişkilerin Türkiye'ye doğru akmasını sağlayacak bir politika izlemektir.⁵³

Ahmet Davutoğlu'na ve dolayısıyla AK Parti'ye göre Türkiye bir Afro-Avrasya ülkesi olarak, sahip olduğu çok çeşitli coğrafi kompozisyon sayesinde muhtelif bölgelerde aynı anda manevra kabiliyetine sahiptir. Gerek bulunduğu merkezi coğrafi konumu, gerek tarihi ile Türkiye, bulunduğu bölgede ortak tarihi ve kültürel mirasın bir yansıması olarak, merkez ülke olmalıdır. Davutoğlu, bu duruma Rusya, Almanya gibi ülkeleri ve üstlendikleri merkezi rolü örnek göstererek, Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra oldukça başarılı bir ulus-devlet inşa eden Türkiye'de Kafkas, Balkan, Ortadoğu, Türkmen ve Anadolu bileşenlerini günlük yaşam içinde görmenin kolay olduğunu belirtmektedir. Türkiye hem tarihi, hem coğrafyası bakımından aynı zamanda bir Balkan, Kafkasya, Orta Asya, Hazar, Akdeniz, Körfez ve Karadeniz ülkesidir. Bu nedenle Türkiye artık geçmişteki çevre ülke rolünü bir tarafa bırakıp daha aktif, daha

---

⁵² Ahmet Davutoğlu, "Turkey's New Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007", **Insight Turkey** Volume. 10 / No. 1 / 2008, s. 77

⁵³ Uslu, s.149-150

yapıcı, düzen sağlayıcı bir rol üstlenerek kendisi ve komşu ülkeleri için istikrar ve güvenliği sağlayıp garanti edebilen bir ülke konumuna gelmelidir.⁵⁴

AK Parti'nin uygulamaya çalıştığı politikalar eski Cumhurbaşkanı Turgut Özal döneminde giderek yükselen aktivizmin bir uzantısı, AB üyeliği için cesur adımlar atmaktan çekinmeyen, AK Parti'den bir önceki koalisyon hükümeti politikalarının devamı niteliğindedir. Bu eğilimleri daha da ileriye taşımaya çalışarak Davutoğlu daha kapsamlı bir siyaset vizyonu formüle etmiş, ulus-devlet sonrası küreselleşmenin ortaya çıkardığı sorgulamalara, çelişiklere cevap verebilecek siyaset mekanizmaları geliştirmeye çalışmıştır.⁵⁵ Davutoğlu'nun bir taraftan ulusal egemenliklere saygı duyarak, diğer taraftan sınırları *de facto* biçimde manasız bulan yaklaşımı eski Osmanlı'nın arka bahçesine dönüşü jeopolitik bir zorunluluk haline getirmektedir.⁵⁶

Özal dönemine, daha sonra AK Parti iktidar döneminde bir şekilde iz bırakan “yeni Osmanlı” bu söylem gerek yurt içinde, gerek Osmanlı'dan bile isteye kopmuş Arap dünyasında telaffuz edilirken ya da altı doldurulurken oldukça ihtiyatlı davranılmalıdır. Aksi takdirde bu söylem Türkiye'nin bölgede şu ana kadar topladığı ve daha toplamayı planladığı dikkat ve sempatinin antipatiye dönüşmesine neden olabilir.

2.2.2. AK Parti Döneminde Türk Dış Politikasının Esasları

AK Parti dönemi Türk dış politikasının 5 esası bulunmaktadır:

I. *İnsan Hakları ve Özgürlükler*: Bir ülkede eğer güvenlik ve demokrasi arasında bir denge yoksa o ülkenin kendi çevresinde bir etki alanı oluşturma şansı da bulunmamaktadır. Bir siyasi rejimin meşruiyeti vatandaşlarına sağladığı güvenlikten gelir ki bu güvenlik halkların özgürlükleri ve insan haklarına rağmen olmamalıdır. Güvenlik sağlamak için özgürlükleri kısıtlayan rejimler çok sürmeden otoriter rejimler haline gelirler.⁵⁷ Özellikle 11 Eylül sonrasında, terörün en büyük tehdit unsuru sayıldığı bir dönemde güvenliği sağlamak için özgürlük alanları daraltılmaktadır. Türkiye 2007

⁵⁴ Davutoğlu, “Turkey’s New Foreign Policy Vision: An Assesment of 2007”, s.78-79

⁵⁵ Bülent Aras, “The Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy”, **Insight Turkey**, Volume.11 / No. 3/ 2009, pp. 131

⁵⁶ A.g.m., s.131

⁵⁷ Davutoğlu, “Turkey’s New Foreign Policy Vision: An Assesment of 2007”, s.79-84

senesinde Irak'ın kuzey bölgesindeki PKK'nın terör örgütü kamplarına yönelik düzenlediği askeri operasyonla terörle mücadele ettiği gibi Türkiye'nin herhangi bir şehrinde de normal hayatı kesintiye uğratacak herhangi bir olay yaşanmamıştır. Halkın özgürlüğü kısıtlanmamıştır.

II. *Komşularla Sıfır Sorun Politikası:* Komşularla sıfır sorun politikasına en iyi örnek Suriye ve Gürcistan ile yaşanan gelişmelerdir. Son 5–10 yıl içerisindeki gelişmeler bu ülkelerle karşılıklı ekonomik bağımlılığımızın artmasını sağlamıştır. Gürcistan ile düzelen ilişkiler sonrasında Bakü-Tiflis-Kars tren yolu projesi büyütülmüş, Batum havalimanı kullanıma açılmıştır. Suriye ile serbest ticaret anlaşmaları imzalanmıştır. Bulgaristan'ın AB'ye kabul edilmesinden sonra bu ülke ile olan ilişkiler çarpıcı bir şekilde gelişmiş, İran'la ilişkiler makul düzeyde seyretmiş ve Kuzey Irak'a yapılan askeri operasyon Irak yönetimiyle uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmiş, ortak bir tehdide karşı iki ülke işbirliği içinde hareket etmiştir. Tüm bunlar Türkiye'nin komşularıyla olan ilişkilerinde esaslı bir güven inşa ettiğini göstermektedir.⁵⁸

III. *Komşu bölgeler ve ötesiyle ilişkiler kurma:* Türkiye'nin bölgesel etki alanı Balkanlar'dan Ortadoğu'ya, Kafkaslardan Orta Asya'ya kadar uzanmaktadır. Türkiye NATO üyesi, aynı zamanda AB ve genel olarak Batı ülkeleri ile ilişkileri güçlü bir ülke olarak, Kosova ve Bosna-Hersek krizleri sonrasında bu konu özelinde, Balkanlar'da aktif bir pozisyon almıştır. Aynı zamanda Azerbaycan ve Gürcistan'dan ötürü Kafkaslarla da ilişkileri sürmektedir. Her türlü sınırlayıcı faktöre rağmen Ortadoğu'da da hem devlet, hem de toplum düzeyinde tesiri bulunmaktadır.⁵⁹

IV. *Çok boyutlu dış politika:* Türkiye küresel aktörlerle olan ilişkilerini rekabet bazında değil, tamamlayıcı bir misyonla sürdürmelidir. Böyle bir yaklaşım Türkiye'nin ABD ile olan stratejik ilişkilerini “ikili ilişkiler” ve “NATO” yönüyle görmeyi, AB üyelik sürecini göz önünde bulundurmaya, Rusya ile iyi komşuluk

---

⁵⁸ Davutoğlu, “Turkey's New Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007”, s.79-80

⁵⁹ Davutoğlu, “Turkey's New Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007”, s. 80-81

ilişkilerini yürütmenin Avrasya'ya yönelik senkronizasyon politikalarının tamamlayıcı bir unsuru olarak görmeyi gerektirmektedir.⁶⁰

v. *Ritmik Diplomasi*: Türkiye'nin 2003'ten beri ev sahipliği yaptığı uluslararası toplantı ve organizasyonlara baktığımızda Türkiye'nin diplomasi alanındaki aktivizmi daha belirgin bir hal almaktadır. Türkiye ev sahipliği yaptığı NATO ve İKÖ gibi zirvelerle uluslararası kurumlarda nüfuzunu artırmaktadır. Türkiye imajındaki değişiklik, 2002 ve 2007 yılları arasında gerçekleşen yoğun diplomatik aktivitelere bağlıdır. Türkiye'nin şu anda sahip olduğu imaj, bölgesine düzen ve güvenlik sağlayan, kendi içinde ehil bir usul ile güvenlik problemleriyle uğraşırken özgürlük ve demokrasiye öncelik tanıyan bir devlet imajıdır. Türkiye uluslararası platformlarda küresel sorunlara aracılık eden bir devlet olmayı amaçlamaktadır ki bu da Türkiye'nin merkezi devletten küresel bir güce dönüştüğünü ifade etmektedir.⁶¹ Bu sadece devlet politikalarıyla değil çeşitli örgütlerin de katılımıyla gerçekleşebilmektedir. Devletin makro stratejileri, bireylerin, tüzel kişiliklerin ve sivil toplum örgütlerinin mikro stratejileriyle mutabakat halindedir.

2.2.3. AK Parti Döneminde Türkiye'nin İkili İlişkileri

2.2.3.1. Ortadoğu ile İlişkiler: Irak, Suriye, İran ve İsrail

Komşu ülkeler arasında Irak Türkiye için en kritik anlamı taşıyan ülkedir. Bunun bir sebebi Irak sorununun Türkiye'nin kendi Kürt meselesi üzerinde olabilecek ciddi etkileri ve diğer sebebi ise güçlü ekonomik ilişkilerdir. Aynı zamanda Irak Türkiye, Suriye, İran arasındaki güç dengesinin korunmasında da önemli bir faktör olduğu gibi Irak Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattıyla da Türkiye üzerinden Akdeniz'e açılmaktadır.⁶²

⁶⁰ Davutoğlu, "Turkey's New Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007", s.82

⁶¹ Davutoğlu, "Turkey's New Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007", s.82-83

⁶² William Hale, "Turkey and The Middle East in the New Era", **Insight Turkey**, Vol.11 / No.3 / 2009, s.146

AK Parti iktidarı döneminde Türkiye'nin bölgede Irak'a yapılan müdahale karşısındaki tutumu, diğer komşu İslam devletleriyle benzerlikler göstermiştir. İran ve Suriye gibi Türkiye de Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması isteğini her fırsatta dile getirmiştir.

ABD'nin Irak'ın işgal edişinden sonra Türkiye bu sorunun çözüm sürecinde en önemli aktörlerden biri olmuştur. Türkiye'nin öncülük ettiği 'Genişletilmiş Irak'a Komşu Ülkeler Toplantısı'nda gösterdiği çaba Irak probleminin bir ABD sorunsalı olmaktan çıkarak BM gibi bir platformda çözülmesi gereken, uluslararası bir problem düzeyine getirmiştir. Aynı zamanda 2007 Sharm al-Sheikh'de gerçekleşen toplantıda da kurulacak Irak hükümetinin meşruiyeti ve Irak'ın toprak bütünlüğü uluslararası bir mesele haline gelmiştir.⁶³

AK Parti döneminde Doğu sınır komşusu İran ile ilişkiler, tıpkı 1979 İran devriminden itibaren olduğu gibi, ideolojik farklılıklara rağmen rölantide seyretmeye devam etmiştir. Türkiye ve İran yakınsamasının temel iki nedeni bulunmaktadır: Öncelikli olarak karşılıklı ekonomik ilişkiler ve menfaatler, ikinci olarak da Irak'lı Kürtlere yönelik politikalarda beklenmedik bir şekilde gelişen örtüşmedir.⁶⁴ İran ile gelişen ilişkilerin bir diğer nedeni de enerji konusudur. İran Türkiye'nin hem Hazar, Ortadoğu ve Avrupa arasında enerji koridoru olmasında etkin olduğu gibi, hem de kendi doğal gaz ihtiyaçları açısından önemli bir tedarik kaynağıdır.

Ancak İran'la iyi ilişkiler kurma konusunda sadece AK Parti gibi muhafazakârlar değil, aynı zamanda Türkiye'nin seküler tabanı da oldukça gönüllü davranmıştır. Örneğin 2002 yılı Haziran ayından sonra, ABD dönem başkanı George W. Bush'un İran'ı şer eksenli ilan etmesinin hemen ardından, Türkiye dönem Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer İran'ı ziyaret etmiştir. İran devlet başkanı Muhammed Hatemi ise Türkiye'nin AB üyeliğini sonuna kadar desteklediklerini ve

---

⁶³ “Davutoğlu, “Turkey's New Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007”, s.84

⁶⁴ Hale, s.153

Türkiye'nin bu mücadelesinin beklenen “medeniyetler çatışması” tezini çürüttüğünü belirtmiştir.⁶⁵

Suriye ile olan ilişkiler de Hafız Esad'ın PKK başı Abdullah Öcalan'ı ihraç etme kararıyla düzelmeye başlamıştır. Türkiye-Suriye yakınlaşmasının da ardındaki asıl sebep bölücü Kürtlerdir. Dolayısıyla iki hükümet de Kürt milliyetçiliğine karşı birlikte mücadele kararı almıştır. Aynı zamanda Suriye Türkiye yakınlaşmasının Suriye lehine şöyle bir yanı bulunmaktadır: Bu yakınlaşma 2005'te Lübnan Başbakanı Refik Hariri'nin öldürülmesi sonrasında Suriye'ye uygulanan izolasyonu da bir ölçüde gevşetmektedir.⁶⁶

AK Parti iktidarında İsrail ile olan diplomatik ilişkilerde ciddi problemler ortaya çıkmıştır. İki ülke siyasal iktidarlarındaki değişimin yanı sıra dönem boyunca İsrail'in uluslararası hukuku geri plana atan uygulamalarının yanı sıra bölgede meydana gelen Irak Savaşı gibi travmalar da bu gelişmelerde etkili olmuştur.

2004 yılında Türkiye'nin İsrail'in Filistin'deki Refah mülteci kampında yürüttüğü kanlı operasyonlara gösterdiği sert tepki, Başbakan Tayyip Erdoğan'ın “devlet terörü” suçlaması ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün, Tel Aviv Büyükelçisi'ni çağırması, ilişkilerde bir gerilim unsuru olarak nitelendirilmişse de Dışişleri Bakanlığı yaptığı açıklamalarla, “Türkiye'nin İsrail ilişkileri kendi dinamikleri içinde devam ediyor” ifadesini kullanarak yine de ilişkilerin normal seyir izlediğini duyurmuştur.⁶⁷ Ancak 2005 yılında İsrail'in Lübnan'a saldırısı ve binlerce sivilin hayatını kaybetmesi üzerine Türkiye İsrail'e en sert tepki veren ülkelerden biri olmuştur. Türkiye İsrail ilişkilerinde AK Parti döneminde yaşanan en önemli gerilim unsurlarından biri de Hamas'ın siyasi lideri Halid Meşal'in ziyareti olmuştur. Hamas'ın Suriye'de sürgünde bulunan lideri, aynı zamanda siyasi büro şefi olan Halid Meşal liderliğinde Ankara'ya gelen Hamas heyeti, 16 Şubat 2006'da ilk olarak Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ile

---

⁶⁵ Ömer Taşpınar, “Turkey's Middle East Policies Between Neo-Ottomanism and Kemalism”, **Carnegie Endowment for Peace, Middle East Center**, No.10, September 2008, s.20

⁶⁶ Taşpınar, s.24

⁶⁷ “İsrail İle Sorun Yok”, **Radikal**, 03.06.2004.

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=118287>, (14.11.2010)

görüşmesi İsrail'in yoğun tepkisini çekmiştir.⁶⁸ Bu süreçte iki ülke ilişkilerinde gerginlikler devam ederken, 2009 Davos Ekonomik Forumu'nda "Gazze: Ortadoğu'da Barış Modeli" başlıklı panelde Başbakan Erdoğan'ın İsrail Cumhurbaşkanı Perez'e sert çıkışı tüm dünya kamuoyunda büyük yankı bulduğu gibi ikili ilişkilerde gerilimi arttırmıştır.

Tüm bunlarla beraber dönemde hiçbir gelişme Mavi Marmara Baskını kadar ilişkilerde kötüleşmeye neden olmamıştır. İsrail'in Mayıs 2010'da Gazze'ye insani yardım taşıyan konvoya uluslararası hukuk kurallarına aykırı şekilde saldırması ve 9 Türk vatandaşının ölümü ikili ilişkileri durma noktasına getirmiştir. Dünya kamuoyunda da büyük tepki ile karşılanan olay sonrasında Avrupa Parlamentosu olayı kınamış, olayın araştırılması için uluslararası komisyon kurulmasını talep etmiş ve birçok ülke İsrail Büyükelçisi'ni geri çağırmıştır.⁶⁹

2.2.3.2. ABD ile İlişkiler

Türkiye ABD ilişkileri açısından AK Parti iktidarı süresince yaşanan en önemli gelişme şüphesiz ABD'nin ülke topraklarında asker bulundurmasına yönelik tezkere kararının Meclis'te reddedilmesi olmuştur. Irak savaşında ABD'nin Türkiye'de asker bulundurmak ve Türkiye topraklarını kullanmak için TBMM'ye getirilen tezkerenin Meclis'ten geçmemesi, ABD'nin yıllardır stratejik ortağı konumundaki Türkiye ile ilişkilerinin bozulması ve askıya alınması ile sonuçlanmıştır. AK Parti hükümeti, ABD'nin Irak'a savaş açma kararına destek vermeye, Irak'ın Türkiye'nin Müslüman ve kardeş bir ülke olduğu düşüncesinden dolayı tereddütle yaklaşmıştır. AK Partililer özellikle ordudan teskerenin geçip geçmemesi ile ilgili herhangi bir açıklama ya da öneri almayınca tezkereyi desteklemede isteksiz olan milletvekilleri, oylarını aksi yönde

---

⁶⁸ Gencer Özcan, **Türkiye İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi**, Tesev Yayınları, İstanbul, 2006, s. 132.

⁶⁹ Mustafa Kutlay, "AB Perspektifinden İsrail'in Mavi Marmara Baskını", **Gündem Avrupa**, USAK Bülteni, Temmuz 2010, s. 21.

kullanmış, böylece Cumhurbaşkanı ve muhalefetin de desteklemediği bu tezkere Meclis'ten geçememiştir.⁷⁰

Tezkere meselesinden üç sene sonra dönemin ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Türkiye'yi kısmen suçlayarak, ABD birliklerinin Türkiye üstünden Irak'a geçişine izin verilmeyişin Irak operasyonunu başarısız kıldığını, eğer geçiş izni verilseydi Baas'çılardan ve rejim adamlarından çok azının kaçabilmiş ve çoğunun çoktan öldürülmüş olacağını belirtmiştir.⁷¹

Ancak bazı Amerikan stratejistlere göre Irak işgalinin 11 Eylül sonrası süreçte ABD'nin bölgesel ve küresel düzeni yeniden tasarlayabilmesi için gerekli olduğunu vurgulamaktalar.⁷² Ayrıca Irak'a demokrasi götürme amacıyla ABD'nin başlatmış olduğu bu savaşın uluslararası kamuoyu nezdinde meşruiyeti Irak'ın, özellikle Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin istikrarına bağlı bulunmaktadır.⁷³ Buna bağlı olarak ABD'nin bölgede Türkiye ile özellikle Irak konusunda ihtilafa düşme, PKK'ya destek verme ihtimali neredeyse hiç bulunmamaktadır.

Dünyanın en büyük hidrokarbon yakıt kaynaklarına sahip olan Ortadoğu hem küresel ekonomiler, hem de Türk ekonomisi için hayati anlam taşımaktadır. Kaldı ki Türkiye'nin bölgedeki aktüel ya da potansiyel rolü ABD'nin Ankara ile "stratejik ortaklık" ilişkilerini sürdürmesi için temel sebeptir.⁷⁴

2.2.3.3. AB ve Kıbrıs ile İlişkiler

Türkiye'nin dış politikasında her dönem milli dava olarak nitelendirilen Kıbrıs sorunu konusunda AK Parti iktidarında önemli gelişmeler olmuştur. Özellikle Kıbrıs sorununun Avrupa Birliği ile ilişkilendirilmeye başlandığı 2000'li yıllarda Türkiye'nin Kıbrıs'a dair söylemi ilk kez bu kadar değişim göstermiştir. Şüphesiz AK Parti

---

⁷⁰ Üzeyir Tekin, **AK Parti'nin Muhafazakâr Demokrat Kimliği**, Orient Yayınları, Ankara, 2004, s. 217.

⁷¹ Taşpınar, "s.19

⁷² Davutoğlu, "Turkey's Policy Vision: An Assesment of 2007", s.89

⁷³ Tarık Oğuzlu, Turkey's Northern Iraq Policy: Competing Perspectives, **Insight Turkey** Vol. 10 / No.3/ 2008, s.13

⁷⁴ Hale, s.144

iktidarının Kıbrıs politikasında, diğer dönemlerden farklı bir dil kullanması AK Parti'nin bu politikaya ilişkin tutumunun farklı olduğunu da ortaya koymuştur.

Türkiye 29 Temmuz 2005 tarihinde ek protokolü imzasıyla Gümrük Birliği kapsamını Kıbrıs Rum Kesimi de dâhil olmak üzere 10 yeni AB ülkesini de içine alacak şekilde genişletecek adımı atmış ancak bunun Kıbrıs Rum Kesimi'ni tanıma anlamına gelmediğine ilişkin bir beyanı da bu protokole eklemiştir. Türkiye'nin 17 Aralık 2004 Zirvesi'nde de belirtilen biçimde mektup teatisi şeklinde yapılan bu uyum protokolünün bir parçası sayılan deklarasyonu Gümrük Birliği uygulamasını 10 yeni ülke için genişletmiş ancak Kıbrıs Rum Kesimi'ni tanımadığını beyan etmiş olmaktadır. Bu deklarasyona rağmen Kıbrıs Rum Kesimi'nin tanınıp tanınmadığı konusu ve Rum Kesimi'nin Türkiye'den Limanları ve havaalanlarını açması talebi konusu bu dönemde en çok tartışılan konulardan biri olmuştur.

Genel olarak bakıldığında AK Parti'nin iktidara gelişinin ardından Necmettin Erbakan'ın belirlediği ve İslam ülkelerine öncelik veren dış politika stratejisi benimsememiştir. Bu kapsamda ilk ziyaretler İslam ülkelerine değil, Batılı ülkelere yapılmıştır. Bu tercihte Türkiye'nin AB sürecinde geldiği önemli aşamanın AK Parti iktidarına rastlamasının da etkisi olmuştur.⁷⁵

AK Parti iktidarı, Avrupa Birliği'ne üyelik süreci yerel dönüşüm için reform ve modernizasyon niteliğinde olduğu için AB'ye girememe ya da ilişkilerin askıya alınması durumunda dahi Türkiye'nin bağımsız olarak bu sürece devam etmesi gerektiğini savunmaktadır. Türk hükümeti 2007 başlarında bu sürece olan inançlarını belli eden bir şekilde, 2013'e kadar reformlara devam edeceğini duyurmuştur. Ancak Türkiye sene sonuna doğru iç siyasetinde terör, PKK saldırıları, cumhurbaşkanlığı seçimi, genel seçim gibi sorunlarla uğraşmak durumunda kalmıştır.⁷⁶ Ayrıca Türkiye AB ile ilişkileri iyi olmayan herhangi bir Ortadoğulu aktörle de işbirliği yapmamakla beraber bu ülkelerin ilişkilerinin bozulmasına da meydan vermemeye çalışmaktadır.

---

⁷⁵ M. Çağatay Okutan, "Adalet ve Kalkınma Partisi: Muhafazakâr Demokrat Mı? Hıristiyan Demokrasinin Müslüman Versiyonu Mu?", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1, 2006, s. 319–320.

⁷⁶ Davutoğlu, "Turkey's Policy Vision: An Assessment of 2007", s.92-94

3. 2002 SONRASINDA TÜRKİYE’NİN AK PARTİ VİZYONLU ORTADOĞU POLİTİKALARININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE SONUÇLARI

Cumhuriyetin kurulmasından bu yana yeni bir devlet olarak varlığını güvenlik içinde sürdürebilmeyi kendine gaye edinen Türkiye’nin Ortadoğu’ya bakışının oldukça mesafeli, hatta uzak, içine asla girilmemesi ve girildiği takdirde kendi girdabında Türkiye’yi de sürükleyecek bir hali olduğu düşüncesinin Türk dış politikasında ne denli hakim olduğundan bir önceki bölümün başında bahsedilmiştir. Bunun en önemli sebebi Cumhuriyet ile beraber yeni bir zihinsel ve kültürel altyapıya geçilmeye çalışılması, Ortadoğu’ya herhangi bir müdahalenin Türkiye’ye getirebileceği ağır sorumluluklar ve bedeller ve ayrıca Arapların Osmanlı’ya ihanet ettiği inancıdır. Türkiye’nin bu dönemde Batı müttefiki oluşu nedeniyle İsrail ile kurduğu ilişkiler de hakeza Arap dünyasının Türkiye’ye karşı duruşunu bir o kadar mesafeli kılmıştır.

Kuruluşundan 1970’lere kadar ölçek küçülmesinin verdiği tedbircilik, Soğuk Savaş parametreleri ve Batı’ya olan bağımlılık ile Türkiye Batı’ya yönelik dış politikalarında oldukça işbirlikçi ve açık, ancak Doğu’ya yönelik politikalarında tamamen içe kapalı bir tutum sergilemiştir. 1964’de patlak veren Kıbrıs sorunu ve Başkan Johnson’ın bu sorun kapsamında İsmet İnönü’ye gönderdiği mektubun sonrasında ve 1970’lerde yaşanan petrol krizi sonrasında artık çıkarlarını korumak istediği vakit bunu kendisinin yapması gerektiğini fark eden Türkiye’nin 1980 itibariyle, Batı ekseninden ayrılmadan, Doğu eksenine doğru bir yöneliş yaptığını söylemek pek de yanlış olmasa gerektir. Bu mektup aynı zamanda genç Türkiye Cumhuriyeti’nin dış ilişkilerinde duygusallık temelli politikalardan rasyonel politikalara geçişinde bir köprü görevi ifa etmiştir.⁷⁷

1980’lerden beri sistemli bir şekilde Doğu ülkelerine, özellikle İslam ülkeleri ile Türkiye’nin yürüttüğü işbirliğine yönelik dış politika 1990’larda kesintiye uğradıysa da 1998 itibariyle tekrar harekete geçmiş ve 2002’de AK Parti’nin iktidara gelmesi

---

⁷⁷ Halil Şimşek, “Johnson Mektubu ve Türk Amerikan İlişkilerine Etkisi”, **Uluslararası IV. Dış Politika Sempozyumu Tebliğleri**, Ankara: USAK Yayınları, Şubat 2010, s.97

sonrasında, özellikle 2006'yı takip eden dönemde, İslam ülkeleri ile olan siyasi ve ekonomik ilişkiler müthiş bir ivme kazanmıştır.

Türkiye'nin özellikle AK Parti döneminde söz konusu ülkeler ile ticaret hacmi, siyasi ve ekonomik işbirlikleri, kültürel ilişkileri uluslararası ilişkiler teorileri açısından 1970'lerde Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye'in ortaya koyduğu *karşılıklı bağımlılık* teorisi ve yine Joseph S. Nye'in ortaya koyduğu yumuşak güç kavramı çerçevesinde açıklamak faydalı olacaktır.

3.1. KARŞILIKLI BAĞIMLILIK

3.1.1. Karşılıklı Bağımlılık Teorisi Nedir?

Uluslararası ilişkiler alanında bazı teoriler siyasal gelişmelere ekonomik açıklamalar getirmektedir. Uluslararası ekonomi politik teoriler denen bu teorilerin başında *liberal karşılıklı bağımlılık teorileri* gelmektedir. Bu bağlamda devletler arasındaki ticaret ve yatırım ilişkileri, gümrük müzakereleri, ticari anlaşmalar, uluslararası kaynak transferleri, dış ödeme sorunları ve buna bağlı olarak ekonomik senksiyonların ve dış yardımların devletlerin dış politikalarında belirleyici bir etkiye sahip olduğu açıkça gözlenmektedir.⁷⁸

Geleneksel yaklaşımlarda uluslararası ilişkiler ya da uluslararası politika sadece egemen ulusal devletlerin arasındaki ilişkileri ifade etmektedir. Karşılıklı bağımlılık teorisinde ise uluslararası ilişkiler kavramı egemen ulusal devletlerin kendi aralarındaki ilişkilerinin yanı sıra uluslararası örgütler, ulusaşırı örgütlenmeler, çok uluslu şirketler ve alt ulusal gruplar arasındaki ilişkileri, eğitim amaçlı ilişkileri, finansal ilişkileri, spor aktivitelerini, turistik seyahatleri ve diğer benzeri tüm ilişki ve etkileşimleri de içermekte ve uluslararası politika, sadece egemen ulusal devletler arasında onların resmi organları aracılığıyla yürütülen ve dolayısıyla temel aktörü devlet olan bir siyasal süreç olmaktan çıkarak tüm bu çok taraflı ilişki ve etkileşimler

---

⁷⁸ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Bursa: MKM Yayıncılık, 2009, (8th ed), s. 409

bağlamında, birden çok aktörün rol aldığı veya alabileceği bir siyasal etkileşim süreci olarak analiz edilmektedir.⁷⁹

Bağımlılık, bir devletin dış politikalarının diğer devlet/ler tarafından belirlenebildiği bir etkileşim iken *karşılıklı bağımlılık*; **parasal, mali, toplumsal** ya da **güvenlik** gibi konularda farklı ülkeler arasındaki karşılıklı etkileşimdir. Karşılıklı bağımlılık teorisini ortaya koyan Keohane ve Nye'a göre eğer karşılıklı etkileşim sadece fayda temeline dayanıyorsa ve taraflar arasında bir maliyete yol açmıyorsa, bu etkileşim bağımlılık politikası dışındadır. Karşılıklı bağımlılıkta *mutlak bir maliyet* söz konusudur.⁸⁰

1990'da Soğuk Savaş'ın bitmesiyle ABD'nin nispi üstünlüğü 2001'e kadar devam etmiştir. Bu döneme kadar devam eden sistemin yapısı bir güç dengesi sistemine benzemektedir. Ancak bu güç dengesinin geçmişte gördüğümüz Avrupa güçler dengesinden ve askeri açıdan farklıdır. Dünya nüfusunun, sanayinin, üretimin hızla artması, teknolojinin gelişmesi, yani küreselleşme savaş teknolojilerini de geliştirmiştir. Bu nedenle konvansiyonel silahların yanında nükleer silahların da tahrip düzeyi arttığı için savaşların maliyeti 19.yüzyılda olduğundan daha da fazladır. Ayrıca insan, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı ile uluslararası ticaret, karşılıklı yatırımlar da artmıştır. Dolayısıyla ortaya çıkacak bir savaşın maliyeti özellikle büyük devletleri bu tip bir girişime karşı caydırmıştır.⁸¹

Bu sistemin klasik güçler dengesine göre bir diğer farkı da hızla artan ekonomik karşılıklı bağımlılık olgusunun sorunların savaşa varmayan yöntemlerle çözülmesini zorunlu hale getirmiş olmasıdır. Uluslararası ticaretin artması, hammadde ve yeni pazar gereksinimlerinin yanı sıra çok sayıda ülkede yatırım ve üretim faaliyetlerini sürdüren ve sayıları her geçen gün hızla artmakta olan çokuluslu şirketler uluslararası ekonomik bağımlılığın hızla artmasını da beraberinde getirmiştir.⁸²

---

⁷⁹ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım Ltd Şti, 2006 (4th ed), s. 422

⁸⁰ Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, s. 422-423

⁸¹ Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, s. 179-180

⁸² Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika** s.180

İstihdam, bölgesel kalkınma gibi ekonomik refahı arttırmaya dönük hedeflerin gerçekleştirilmesi dünya ekonomisine öyle ya da böyle bir angajmanı gerektirmektedir.⁸³ Ayrıca birçok Üçüncü Dünya ülkesi de içinde buldukları krizleri aşabilmek ve güvenlik için dış yardımlara bağımlıdır. Karşılıklı ekonomik bağımlılık doğuran bu tip gelişmeler diplomasinin yanında söz konusu ekonomik ilişkilerin zaman zaman bir dış politika aracı olarak oldukça etkin bir şekilde uygulanabileceğini göstermiştir.⁸⁴

Keohane ve Nye'in tartıştığı *karşılıklı bağımlılık* özetle, çok sayıda kanalla sadece devletlerin değil, toplumların da birbirlerine bağımlı hale geldiğini, konular arasında bir hiyerarşinin olmadığını ve devletlerin birbirlerine askeri güç kullanımının azaldığını ortaya koymaktadır. Bununla ekonomik çıkarları iç içe geçmiş olan devletlerin askeri gücü birbirlerine karşı kullanmalarının olanaksız hale geldiği ileri sürülmemiş, bunun yerine yine de askeri gücün nihai aşamada ekonomik güçten daha önemli olduğu belirtilmiştir. Karşılıklı bağımlılıkla, pazarlık kavramı kullanılarak realizmle liberalizmi bütünleştirmeye çalışan bir araştırma programı geliştirilmeye çalışılmıştır.⁸⁵

Richard Rosecrance'ın 1986'da yazmış olduğu "Ticaret Devletinin Yükselişi-The Rise of Trading State" isimli kitapta da yer aldığı gibi ticaret yapan ülkeler, militer-politik ve kara devletlerinin aksine fonksiyonel bağlamda farklılaşmayı kabul ederek eşit statülerde diğer devletlerle karşılıklı bağımlılıklarını sürdürürler. Ticaret yapan devletlerin amacı ulusal kalkınma ve ticaretle ulusal refahı artırmak ve kaynakların yeniden tahsisini sağlamaktır.⁸⁶

---

⁸³ Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika** s.408

⁸⁴ Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika** s.180

⁸⁵ Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, s. 442

⁸⁶ Richard Rosecrance, **The Rise of The Trading State: Commerce and Conquest in the Modern World**, New York: 1986, Basic Books, s. 28

3.1.2. Türkiye ve Karşılıklı Bağımlılık

“The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State” isimli makalesinde Kemal Kirişçi, AK Parti döneminde uygulanan Türk dış politikasını Rosecrance’ın “tüccar devlet” perspektifinden yorumlayarak, önceleri danışman, sonradan Dış İşleri Bakanı olan Ahmet Davutoğlu’nun öncülüğünde seyreden Türkiye’nin Ortadoğu’ya yönelik politikalarını “karşılıklı bağımlılık” anlayışından yola çıkarak Ortadoğu’da barış ve istikrarın inşa edilmesi ve böylece “düzen” sağlanması olduğuna işaret eder. Bu çerçevede Kirişçi, karşılıklı bağımlılığın Türkiye’nin özellikle Ortadoğu’ya yönelik politikaları açısından bölgede ihtilaf/sorun çözücü ve barış inşa eden *fonksiyonel* bir araç, ikincil olarak da Türk ihracatı ve iş dünyası için yeni pazarlar oluşturma özelliği taşıdığını belirtir.⁸⁷

Karşılıklı bağımlılık elbette Türk dış politikasına yeni girmiş bir kavram değildir. 1980 sonrasında ABD ve diğer G8 ülkeleri tarafından kabul edilen, IMF, Dünya Bankası ve GATT (WTO)’ın öngördüğü neoliberal politikalar sonrasında, Özal’ın başbakanlığında Türkiye ithal ikamesine dayalı bir ekonomik sistemden ihracata dayalı bir ekonomik yapıya doğru yol almaya başlamıştır. Bu dönemde Özal Türk işadamlarını, müteahhitleri İslam ülkelerine ve Türkî cumhuriyetlere yatırım yapma ve o bölgelerdeki taahhüt işlerinde yer alma konusunda yüreklendirmiştir.

Kirişçi bu dönemde de karşılıklı bağımlılığın dış politikamızda var olduğunu, politika yapımcıların ve ordunun o dönemde buna pek karşı çıkmadığını, ancak bugünün farkıyla, karşılıklı bağımlılığın günümüz Türk dış politikasında merkezi bir konumda yer aldığını belirtmektedir.⁸⁸

1980’den günümüze kadar merhum Turgut Özal ile başlayan liberalizasyon süreci hızla devam etmiştir. Geçen bu 30 yıl içerisinde dünyayı ideolojik olarak birbirinden ayıran imgeler tek tek yok olmuştur. Berlin Duvarı yıkılmış, Sovyetler Birliği dağılmış, Soğuk Savaş bitmiş, yeni üretim teknolojileri sayesinde bilgi çağına geçilmiş, artan haberleşme olanakları, internet, uluslararası kurumlarla beraber dünya

---

⁸⁷ Kemal Kirişçi, “The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State”, **New Perspectives on Turkey**, no.40 (2009): 29-57, s.42

⁸⁸ Kirişçi, s.43

müthiş bir devinim yaşamıştır. Elbette bu süre zarfında süper güçlerin yanında yükselen başka büyük ve bölgesel güçler de ortaya çıkmıştır. İkili ve çok taraflı ilişkiler hem siyasi, hem ekonomik platformlarda artmıştır. Özellikle ortak normlar ve hukuki kurallar dayatan uluslararası örgütler sayesinde uluslararası ticaret hızla büyümüştür. Bu tip örgütlere üyelik, uluslararası platformlarda belli alanlarda (üretim kalitesi, istihdam şekli, standardizasyonlar, vs...) bağlayıcı nitelikte olduğundan hem yatay, hem dikey anlamda ülkelerin birbirleriyle olan karşılıklı bağımlılık ilişkileri kimi zaman asimetrik, kimi zaman simetrik düzeyde artış göstermiştir. Ayrıca yukarıda da değinildiği gibi artan bağımlılıktan ötürü neredeyse hiçbir ülke kolay kolay savaşları göze alamazken I. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye gibi “ölçek küçülmesi”⁸⁹ yaşayan köklü bir kültürün de ne kendi sınırları içinde, ne de bölgesinde savaşı göze alması mümkün gözükmemektedir. Böyle bir analizden yola çıkıldığında, Kirişçi’nin belirttiği gibi karşılıklı bağımlılık kavramının Türk dış politikasının “merkezi karakteristiği”⁹⁰ haline gelişini anlamak kolaylaşabilmektedir.

Özal, liberal politikalar aracılığıyla karşılıklı bağımlılık ilişkilerini sürdürmeye çalışmış, komşularla ilişkileri güçlendirmeye gayret emiştir. Bu anlamda 1980’lerde Yunanistan ile Türkiye arasındaki ihtilafları azaltmak için gösterdiği çaba, Ortadoğu’ya, Körfez ülkelerine ve İsrail’e kadar uzanan “Barış Suyu” projesi yoluyla karşılıklı bağımlılığı artırmaya yönelik gayretleri örnek gösterilebilir. Ayrıca Karadeniz’e kıyısı olan eski Sovyet ülkelerini bir araya getirmeye çalıştığı Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (BSEC) de komşu ülkelerle ekonomik işbirliği için atılan önemli adımlardandır.⁹¹ Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ilk önceliği olan ekonomik işbirliği yoluyla kapsadığı bölgede istikrar ve güvenlik sağlamayı amaçlamaktadır.⁹²

Yeni ve çok yönlü bir Türk dış politikasını dile getiren ve kilit bir önem taşıyan bir diğer politikacı ise 1997 ile 2002 yılları arasında Dış İşleri Bakanlığı yapmış olan müteveffa İsmail Cem olmuştur. Cem, Yunanlı meslektaşıyla birlikte geçen on yılın bölgedeki en önemli dönüm noktalarından biri olan Türk-Yunan normalleşmesinin iki

---

⁸⁹ Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, s.71

⁹⁰ Kirişçi, s.43

⁹¹ Kirişçi, s.42

⁹² Soli Özel ve Şuhnaz Yılmaz, “Rebuilding a Partnership: Turkish-American Relations in a New Era A Turkish Perspective”, **TÜSİAD Yayınları** No-T/2009-04/490, Nisan 2009, s.73

mimarından biridir. Avrupa Birliği (AB) ve İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) arasında toplantılara ön ayak olmuş, komşulara karşı yeni, uyumlu bir yaklaşımı, İsrail ve Filistinlilerle sıkı bağlantıları ve daha fazla karşılıklı ekonomik bağımlılık için işbirliğini başlatmıştır.⁹³

Irak'taki Saddam Hüseyin rejiminin 2003 yılında devrilmesi ve bunu takiben devlet gücünün çökmesi Orta Doğu'nun doğusundaki jeostratejik yapıyı değiştirmiştir. Yirminci yüzyılın büyük bölümü boyunca Irak, Arap dünyasının kuzeydoğu sınırını oluşturmuş, İran ve Türkiye'ye karşı bir tampon görevi yapmıştır. Irak devleti çöktüğünde ülke sahip olduğu “tampon devlet” işlevini kaybetmiş, mezhebi ve etnik bölünmeler ve zengin petrol kaynakları nedeniyle bölgesel ve uluslararası bir çatışma alanı haline gelmiştir. Yirminci yüzyılın büyük bir kısmı boyunca Batı'ya yönelen Türkiye'nin ilgisi güneye doğru Arap ve Müslüman ülkelere kaymıştır.⁹⁴

Bu gelişmeler, Türkiye, İran, Suriye, Irak, Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinden oluşan ve “Orta Doğu'nun doğusu” olarak adlandırılabilen alt-bölgede yeni çıkar ağları, riskler ve etkileşimler meydana getirmiştir. Türkiye ve İran birbirleriyle sıkı ilişkiler geliştirmiş, birbirleriyle olduğu kadar çeşitli Arap ülkeleriyle de ilişkilerini sağlamlaştırmışlardır. Ticaret ve enerji işbirliği bazı ülkeler arasında artmış; ancak başta İran ve Suudi Arabistan arasında olmak üzere gerilim ve dolaylı çatışmanın ön plana çıktığı ülkeler de olmuştur. Ticaret, siyasi bağlantılar ve güvenlik işbirliği gibi karşılıklı pozitif bağımlılık unsurları artmış; ancak aynı zamanda risk algısı ve dolaylı çatışma gibi karşılıklı negatif bağımlılık öğelerinde de bir artış meydana gelmiştir.⁹⁵

---

⁹³ Türkiye ve Ortadoğu: Yüksek Hedefler, Kısıtlayıcı Unsurlar, **International Crisis Group Avrupa Raporu**, No.203, 7 Nisan 2010

⁹⁴ Paul Salem, “**Ortadoğu'nun Doğusunda İşbirliği Tesisi**”, Carnegie Endowment Yayınları, Carnegie Ortadoğu Merkezi, Sayı 24, Haziran 2010, s.4

⁹⁵ Salem, s. 4

3.1.2.1. AK Parti ve Komşularla Sıfır Sorun Politikası

AK Parti dönemine kadar Türkiye'nin Ortadoğu'ya veya Doğu ülkelerine yönelik dış politikasının herhangi bir retoriği bulunmadığı söylenmektedir. Bölgeye yönelik işbirliği girişimleri elbette olmuştur ancak Türk dış politikasına AK Parti dönemine dek kavramsal bir çerçeve çizilmemiştir. Bölgeye açılım konusunda ilk adımları atan Özal da bunu bir sistematığe dökmemiştir. Hızla gelişen dünyaya ayak uydurmaya çalışan Türkiye, 12 Eylül sonrasında da baştan beri bağlı olduğu eksene yani Batı'ya sadık kalarak başka coğrafyalara da erişmeye çalışmaktaydı.

AK Parti döneminde ise Ahmet Davutoğlu, bir akademisyen olarak daha evvel yazmış olduğu "Stratejik Derinlik" isimli kitabında Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik potansiyel hamlelerini teorik olarak bir çerçeve içinde analiz etmiştir. Bu kitapta da zikredilen, Davutoğlu'nun da sonralarda hükümet adına paylaştığı, bölgeye yönelik politikaların uygulamaya koyulmasındaki temel prensip, bu anlamda da ilk kavramsallaştırma denilebilecek "*komşularla sıfır sorun*" politikasıdır. Türkiye bu politika yaklaşımıyla bölgede politikaların kendisinin etrafında döndüğü bir "merkez" bir konuma sahiptir.⁹⁶

Bu yeni strateji çerçevesinde düşünülen şey yakın komşularla ilişkilerde ekonomik ve kültürel olarak insan hareketliliğini artırmak ve Türkiye'nin çevresinin ürettiği değer ve ilişkilerin Türkiye'ye doğru akmasını sağlayacak bir politika izlemektir.⁹⁷

Birçok uzman, Türkiye gibi çok sayıda etnik ve kültürel unsuru bir arada barındıran bir ülkede sorunların çözümünün öncelikli olarak ulusal düzeyde olması gerektiğini, ulusal düzeyde barış ve refah ortamı sağlanmadan komşu ve bölge ülkeleriyle "sıfır sorun" anlayışının yersiz olduğu eleştirisini getirirse de, Davutoğlu Stratejik Derinlik'te öncelik sırasının bunun aksi olduğunu vurgulamaktadır: "Türkiye bir taraftan yakın kara havzasında bölgesel güvenlik ve işbirliği alanındaki çalışmalara öncülük ederken diğer yandan özellikle kendisini güçlü hissettiği ekonomik ve kültürel

---

⁹⁶ Özel ve Yılmaz, s.49

⁹⁷ Uslu, s. 149-150

alanlarda karşılıklı bağımlılık ilişkisini güçlendirecek adımlar atmalıdır.”⁹⁸ Türkiye de yakın komşuları ile yaşamakta olduğu güven bunalımını aşabilmek için geniş kapsamlı bir barış planı ile ekonomik ve kültürel ağırlıklı ilişkileri geliştirme paketini aynı anda devreye sokmalıdır. Komşu ülkelerle ilişkilerin sürekli gergin tutulması, hele PKK terörüne karşı bir dönem bazılarının teklif ettiği gibi bütün güney hattımızı kuşatan Suriye sınırının boydan boya elektronik aygıtlarla bir duvar gibi örülmesi türünden tekliflerin hiçbir rasyonel temeli yoktur.⁹⁹

ABD merkezli düşünce kuruluşu olan RAND Corporation’ın hazırladığı bir rapora göre ise komşularla sıfır sorun politikasına bağlı olarak, Suriye, İran ve Türkiye yakınlaşmasında, üçü için de aynı derecede sorun olan Kürt meselesi çok önemli bir etkidir. Bu nedendir ki komşu ülkelerin arasında gerçekleşen bu yakınlaşma sayesinde özellikle bu mesele özelinde ülkelerin menfaatleri örtüşmektedir. Çünkü her biri kayda değer Kürt azınlık nüfusuna sahip olan bu üç ülke de kendi sınırları içerisinde bağımsız bir Kürt devleti ya da bölgesi oluşsun istememektedir.¹⁰⁰

Yakın sınır komşuları ile sürekli bunalımlar yaşayan bir ülkenin bu sınırları aşan bölgesel ve küresel politikalar üretebilmesi imkânsızdır. Mesela aynı anda hem Bulgaristan, hem de Yunanistan ile bunalımlar yaşayan Türkiye’nin etkin bir Balkanlar politikası üretmesi çok zordur. Aynı şekilde hem Gürcistan, hem Ermenistan, hem de İran ile gergin ilişkiler içinde olunması da değişik alternatiflere açık bir Kafkaslar politikası takip edilmesini güçleştirir.¹⁰¹

Özetlemek gerekirse Türkiye geçmişten aldığı derslerle neleri kaçırdığını ya da nelere sahip olabileceğini daha analiz edebilecek bir diplomatik birikime sahiptir. Güçlerinin ve zaaflarının da bir o kadar farkında olan bir ülke olarak dünyanın ekonomik ekseninin dünyanın Doğu’suna kaydığını görebilmiştir. Hem piyasa güdülü bir yaklaşımdan yola çıkarak güçlü ve nüfuzlu bir ekonomiye sahip olmak, hem de ulusal güvenliğini korumak için Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan jeopolitik

---

⁹⁸ Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, s.145

⁹⁹ Özel ve Yılmaz, s.145

¹⁰⁰ F. Stephan Larrabee, “Troubled Partnership: US-Turkish Relations in an Era of Global Geopolitical Change”, Santa Monica CA: **RAND Corporation Project Air Force**, 2010, s. 34

¹⁰¹ Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, s.144

boşluklardan zarar görmemek, kendisini garanti altına almak adına ulusal kapasitesini kıtasal değil ama ekinlik ve çekicilik bağlamında, sınırlarının ötesine taşımaya gayret göstermektedir. Bunun için de ekonomik, jeopolitik, tarihi ve kültürel tüm avantajlarını aktive etmeye çalışmaktadır.

3.1.2.2. Ortadoğu Ülkeleri ile Artan Ekonomik İlişkiler

“Ortadoğu ve Körfez politikalarının seksenli yıllara kadar genel olarak bir ihmale uğramıştır. Bu nedenle bölgenin zengin kaynaklarından uzak kalınmıştır. Türkiye seksenli yıllardaki ekonomik patlamasını Ortadoğu ve Körfez bölgesi ile kurduğu akılcı ilişki biçimi sayesinde sağlamıştır. Bu anlamda Kerkük – Yumurtalık boru hattının sağladığı avantajlar unutulmamalıdır. Bunun için de Basra Körfezi ile Doğu Akdeniz bağlantısının Türkiye üzerinden gerçekleşmesi vazgeçilmeyecek bir stratejik öncelik olarak devrede tutulmalıdır. Bu ilgi çevre ülkeleri tedirgin edebilecek askeri ittifak arayışlarından ziyade ortak güvenlik sistemi anlayışına dayanan ekonomik bağlantılarla sağlanabilir. Helsinki Güvenlik İşbirliği çerçevesi ile Avrupa’daki ekonomik işbirliği arasında kurulan korelasyonun, bölgenin ortak güvenlik anlayışı ile jeoekonomik kaynaklarının kullanılması arasında da kurulması ve bu uyumun öncülüğünü Türkiye’nin yapması bölgesel etkinlik için en önemli avantajları sağlayabilir.”¹⁰²

Türkiye’nin 1980 sonrasında başlattığı Arap ülkeler ile ekonomik ilişkiler AK Parti döneminde ise hızını ve yoğunluğunu daha da artırarak devam etmiştir. Türkiye Ortadoğu ülkeleri ile arasındaki engelleri aşmaya vizeler konusunda yaptığı kolaylıklarla başlamıştır. Özellikle 2009’dan bu yana başlattığı liberal vize

---

¹⁰² Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, s. 180-181

¹⁰² Nilgün Arısan Eralp, “Türkiye’nin Vize Politikası: AB’de Serbest Dolaşma Talebinden Vaz Mı Geçildi?”, **TEPAV Değerlendirme Notu**, Şubat 2010, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271313843r1590.Turkiyenin_Vize_Politikasi_ABde_Serbest_Dolasma_Talebinden_Vaz_Mi_Gecildi.pdf, (21.09.2010)

¹⁰² “Şeyhler bile vaaz verdi, Arap turist Türkiye’ye koştu”, **Referans Gazetesi**, 03.08.2010, http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=142549, (04.11.2010)

uygulamaları ile Suriye, Arnavutluk, Libya, Ürdün, Tacikistan, Azerbaycan, Lübnan ile karşılıklı olarak, Suudi Arabistan ile ise tek taraflı olarak vizeleri kaldırılmıştır.¹⁰³

Vizelerin kaldırılması ile beraber gerek ülkemize gelen turist sayısında artışlar, gerekse işadamlarının karşılıklı olarak ziyaretlerinde ciddi kolaylıklar sağlanmıştır. Türkiye'ye 2010 yılı içerisinde Ocak-Mayıs ayları arasında gelen Ortadoğulu turist sayısı, geçen yıla kıyasla yüzde 73,33 artarak 1 milyon 192 bin 219'a ulaşmıştır.¹⁰⁴

Tablo 1
Türkiye'nin 10 Yıllık Toplam Dış Ticaret Verileri (000 \$)

YILLAR	TÜRKİYE TOPLAM DIŞ TİCARET	İKÖ ÜLKELERİ İLE		YAKIN VE ORTADOĞU ÜLKELERİ İLE	
		DIŞ TİCARET	%	DIŞ TİCARET	%
2000	82 277 727	9 893 980	12,02	5 946 009	7,22
2001	72 733 299	9 736 472	13,38	6 277 595	8,63
2002	87 612 886	10 797 041	12,32	6 625 464	7,56
2003	116 592 528	15 399 580	13,2	9 920 009	8,5
2004	160 706 919	20 844 988	12,97	13 506 120	8,4
2005	190 250 559	27 520 200	14,46	18 151 084	9,54
2006	2251 10 850	34 118 293	15,15	21 883 814	9,72
2007	277 334 465	39 847 803	14,36	27 722 601	9,99
2008	333 990 770	61 775 509	18,49	43 057 998	12,89
2009	243 071 034	46 634 775	19,18	28 803 467	11,84
2010*	240 529 992	48 797 334	20,28	31 670 857	13,16

* 2010 yılı Ocak - Ekim ayları rakamlarını içermektedir. Veri değişkendir.

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK

http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=12&ust_id=4

Tablo 1'e bakıldığında 2000 yılından 2010 yılı Ekim ayına kadar olan TÜİK rakamlarına göre Türkiye'nin genel olarak toplam dış ticareti yaklaşık 3 kat artmıştır. 2000 ve 2002 yılları arasında toplam dış ticaret rakamlarında çok büyük bir değişiklik gözükmemektedir. AK Parti'nin iktidara gelişi, yani 2003 itibarıyla de bir önceki seneye

göre Türkiye'nin toplam dış ticaret hacminde %30 civarında bir artış, 2010 Ekim ayı rakamlarıyla ise yaklaşık 3 kat artış kaydedilmiştir.

Türkiye'nin İKÖ ülkeleri ile toplam dış ticaret hacmine baktığımızda ise 2000 yılı sonrasında Türkiye'nin bu ülkelerle olan dış ticaretinde en ciddi yükseliş %40'ın üzerinde bir artışla 2003 senesinde gerçekleşmiştir. AK Parti'nin iktidarı devralmasından bugüne kadar İKÖ ülkeleriyle olan dış ticaret hacmimiz neredeyse 5 katı kadar artmıştır.

Tablo 2
Türkiye'nin Toplam İhracatı (000 \$)

Yıllar	TOPLAM	İKÖ Ülkelerine	Yakın ve Ortadoğu Ülkelerine
2000	27 774 906	3 573 099	2 572 846
2001	31 334 216	4 196 595	3 261 099
2002	36 059 089	4 725 287	3 439 789
2003	47 252 836	7 204 574	5 464 810
2004	63 167 153	10 214 345	7 921 284
2005	73 476 408	13 061 018	10 184 230
2006	85 534 676	15 007 499	11 315 751
2007	107 271 750	18 323 375	15 081 322
2008	132 027 196	32 596 965	25 430 395
2009	102 142 613	28 664 908	19 208 247
2010*	92 708 852	26 387 931	18 744 323

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK

http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=12&ust_id=4

Yine aynı tabloda Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile olan dış ticaretimizdeki en gözle görülür artış %49'luk oranla 2003 senesinde gerçekleşmiş, AK Parti iktidarından bu yana Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile olan toplam dış ticaretimiz 2010 Ekim ayı rakamları ile neredeyse 5 katına yükselmiştir.

Tablo 3
Türkiye'nin Toplam İthalatı (000 \$)

Yıllar	TOPLAM	İKÖ ÜLKELERİNDEN	YAKIN VE ORTADOĞU ÜLKELERİNDEN
2000	54 502 821	6 320 881	3 373 163
2001	41 399 083	5 539 877	3 016 496
2002	51 553 797	6 071 754	3 185 675
2003	69 339 692	8 195 006	4 455 199
2004	97 539 766	10 630 643	5 584 836
2005	116 774 151	14 459 182	7 966 854
2006	139 576 174	19 110 794	10 568 063
2007	170 062 715	21 524 428	12 641 279
2008	201 963 574	29 178 544	17 627 603
2009	140 928 421	17 969 867	9 595 220
2010*	147 821 140	22 409 403	12 926 534

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK

http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=12&ust_id=4

* 2010 yılı Ocak - Ekim ayları rakamlarını içermektedir. Veri değişkendir.

İKÖ ülkeleri ile olan ticaretimizin oranı 2000 yılından bu yana %12'den %20'lerin üzerinde çıkmış, Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile ise %7,22'den %13,16'ya yükselmiştir.

Ekonomik olarak karşılıklı bağımlılığımızın arttığı ülke gruplarının başında İKÖ ülkeleri gelmektedir. 2008'de küresel kriz nedeniyle düşüş yaşayan İKÖ ülkeleriyle dış ticaretimiz 2010 yılı içerisinde tekrar toparlanmaya başlamıştır.

İKÖ ülkeleri ile din ve tarih birliğimiz dışında bizi bir arada tutan ekonomik kriterler söz konusudur. İKÖ ülkeleri 1980'den bu yana Türkiye için büyük bir ticari blok teşkil etmiştir. 30 milyon KM2'yi bulan bu coğrafyada 1 milyarı geçen nüfusun yaşadığı 60'a yakın devlet ve 80 dolayında Müslüman topluluğu bulunmaktadır ve hammadde üretimi oldukça yüksektir. Bu ülkelerin çoğu gelişmekte olan ülkelerdir ve Türkiye gerek yetişmiş işgücü, gerek üretim teknolojileri ile büyük bir potansiyele sahiptir. 2009 yılında tüm onayları alınan ve yakında zamanda İKÖ ülkeleri arasında

yürürlüğe girecek olan Tercihli Ticaret Sistemi (PRETAS) ile üye ülkeler kademeli olarak gümrük tarifelerini indirme kararı almışlardır. Sistemin yürürlüğe girmesi ile 3 yıl içinde üye ülkelerin ticaret hacminin %15'ten %20'ye çıkması beklenmektedir.¹⁰⁵

2008 yılında ülke grupları içinde İKÖ' nün payı önemli ölçüde artış gösterirken, 2000 yılından itibaren ilk kez İKÖ üyesi ülkelerle dış ticaret fazlası oluşmuştur. 2008 yılında toplam ihracat 131 milyar 96 milyon dolar iken, toplam ithalat ise 201 milyar 96 milyon dolar düzeyinde seyretmiştir. Küresel ekonomik krizin de etkisiyle ihracatta AB'nin payı yüzde 48 düzeyiyle gerileme gösterirken, İKÖ üyesi ülkelere ihracatımız % 60,4 artışla 32,6 milyar dolara ulaşmıştır.¹⁰⁶

Durum şunu göstermektedir: ABD'de 'mortgage' krizi olarak başlayan, fakat daha sonra Avrupa'yı kasıp kavuran küresel mali kriz, Türkiye ve AB arasındaki ticari faaliyetleri de (ihracatın) yarı yarıya düşmesine neden olmuştur. Fakat Türkiye bu açığı İKÖ ülkelerine yaptığı ihracat ile kompanse etmiş görünmektedir.

TÜİK'in yayınlamış olduğu tüm rakamlara İsrail de bir Ortadoğu ülkesi olarak dahil edilmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin İsrail ile olan ekonomik ilişkilerini ayrı bir şekilde irdelemek gerekmektedir.

---

¹⁰⁵ “ Fahri Sarrafoğlu, “Türkiye İslam Ülkelerini Keşfetti”, **Dünya Bülteni**, 04.01.2010, <http://www.dunyabulteni.net>, (27.09.2010)

¹⁰⁶ “ Sarrafoğlu, <http://www.dunyabulteni.net>

Tablo 4**Türkiye'nin İsrail ile Dış Ticaret Verileri 2000 – 2010 (000 \$)**

YILLAR	TÜRKİYE TOPLAM DIŞ TİCARET	TÜRKİYE - İSRAİL			
		İHRACAT	İTHALAT	TOP. DIŞ TİC.	%
2000	82 277 727	650 142	505 482	1 155 624	1,4
2001	72 733 299	805 218	529 489	1 334 707	1,84
2002	87 612 886	861 434	544 467	1 405 901	1,6
2003	116 592 528	1 082 998	459 488	1 542 486	1,32
2004	160 706 919	1 315 292	714 143	2 029 435	1,26
2005	190 250 559	1 466 913	804 691	2 271 604	1,19
2006	2251 10 850	1 529 158	782 149	2 311 307	1,03
2007	277 334 465	1 658 195	1 081 743	1 739 938	0,63
2008	333 990 770	1 935 235	1 447 919	3 383 154	1,01
2009	243 071 034	1 528 459	1 074 727	2 603 186	1,07
2010	240 529 992	1 693 320	1 098 864	2 792 184	1,16

* 2010 yılı Ocak - Ekim ayları rakamlarını içermektedir. Veri değişkendir.

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK

http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=12&ust_id=4

Yukarıdaki TÜİK verilerinin yer aldığı tabloda görülmektedir ki İsrail'e ihracatımızda en ciddi yükseliş 2001 yılında ve sonrasında yine AK Parti'nin iktidara geldiği sene, yani 2003'te gerçekleşmiştir.

Bir alttaki tabloda ise 2009 ve 2010 yılları için Türkiye ve İsrail arasındaki ithalat ve ihracat durumlarını aylık bazda gösterilmiştir. Bu tablo “karşılıklı bağımlılık” ilkesini açıklamak konusunda oldukça önemlidir. Bilindiği gibi Türkiye ve İsrail arasında 1990'lı yılların sonlarına doğru hem ekonomik, hem de askeri anlamda işbirlikleri yapılmıştır. Ekonomik anlamda birbirine sıkı bağlarla bağlanan bu iki ülkenin ilişkileri 29 Ocak 2009 tarihinde Davos Zirvesi'nde Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Perez'e “One Minute” restine rağmen kopmamıştır. Diplomatik düzeyde gerginlikler olsa da ekonomik bağ/ım/lılık o kadar kolay etkilenmemektedir. “One Minute” olayının hemen akabinde, Şubat ayında İsrail'e olan ihracatımız %25'in üzerinde artarken ithalatımız sadece %8,94 düşmüş; Mart

ayında ise bu rakamlar %10,67 oranında ithalatta düşüş, ihracatta ise %38,62 oranında artış olarak istatistiklere geçmiştir.

Tablo 5
Aylık Bazda Türkiye ve İsrail Dış Ticaret Durumu (000\$)
2009 – 2010

	İTHALAT		İHRACAT	
	2010*	2009	2010*	2009
Ocak	89 935	106 553	138 508	97 638
Şubat	97 621	97 026	171 240	121 631
Mart	98 179	95 186	195 869	135 349
Nisan	130 497	103 377	168 909	113 182
Mayıs	130 961	75 765	153 008	103 497
Haziran	174 568	85 227	159 545	132 666
Temmuz	120 645	70 613	170 318	146 885
Ağustos	87 929	103 588	169 432	121 424
Eylül	83 349	73 174	151 958	113 784
Ekim	85 179	68 295	214 533	148 533
Kasım	0	78 683	0	124 365
Aralık	0	117 239	0	169 505
TOPLAM	1 098 864	1 074 727	1 693 320	1 528 459

*2010 yılı Ocak - Ekim ayları rakamlarını içermektedir. Veri değişikidir.

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK

http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=12&ust_id=4

Yine karşılıklı diplomatik restleşmelere neden olan, hatta Türkiye ve İsrail'in tüm ilişkileri bitti dedirten Mavi Marmara olayından hemen sonra, Haziran ayında ithalat %33,30, ihracat ise %4,27 artış göstermiş; Temmuz ayında ise İsrail'den ithalatımız %7,88 düştüğü halde İsrail'e olan ihracatımız Mayıs ayına göre %11,31 oranında artış göstermiştir.

İsrail – Türkiye örneğinden hareketle derinleşen ekonomik ilişkilerin siyasi krizlere rağmen sürebildiğini, Türkiye'nin bölge ülkeleriyle karşılıklı ekonomik bağımlılığını artırmaya çalışarak hem barış, hem istikrar için isabetli bir yol izlediğini söylenebilir. Ancak hassas jeopolitik dengelerin her zaman değiştirici etkisi olabileceğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Tablo 6**Türkiye-Ortadoğu Yatırım ve Müteahhitlik Projeleri 2008**

Ülke	Yatırımlar(2008)		Müteahhitlik Projeleri
	Ülkede (\$)	Türkiye'de	Ülkede (Milyon \$)
BAHREYN	1 milyon \$	120 milyon \$	141 milyon \$
BAE	10 milyon \$	3 milyar \$	6,5 milyar \$
FİLİSTİN	0	0	0
IRAK	0	0	7 milyar \$
İRAN	950 milyon \$	25 milyon \$	561 milyon \$
İSRAİL	1 milyon \$	400 milyon \$	580 milyon \$
KATAR	0	126 milyon \$	10 milyar \$
KUVEYT	0	600 milyon \$	594 milyon \$
LÜBNAN	0	130 milyon \$	554 milyon \$
MISIR	2 milyar \$	100 milyon \$	0
SUUDİ ARABİSTAN	326 milyon \$	1.3 milyar \$	7.2 milyar \$
SURİYE	400 milyon \$	0	130 milyon \$
UMMAN	0	0	4.5 milyar \$
ÜRDÜN	0	0	1.7 milyar \$
YEMEN	5 milyon \$	2 milyon \$	5 milyon
TOPLAM	3.2 milyar \$	5.2 milyar \$	35.9 milyar \$

Kaynak: T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı Ortadoğu Dairesi

Ortadoğu ülkeleri ile Türkiye arasındaki yatırım ve müteahhitlik projelerine bakıldığında, 2008 yılı içinde Türkiye'nin Körfez ve Ortadoğu ülkelerinde yürüttüğü müteahhitlik projelerinin toplam bedeli 35,9 milyar \$'dır. Bu projelerin en büyükleri 10 milyar\$'lık projelerle Katar'da, 7,2milyar\$ ile Suudi Arabistan'da ve 7 milyar\$ ile Irak'ta taahhüt edilmiştir.

Türkiye'nin de bölge ülkelerinde, özellikle müteahhitlik alanında da birçok faaliyeti süregelmektedir. Yıllık cirosu 1,6 milyar doları bulan şirketler, Türk şirketlerin yapı endüstrisinin yüzde 60'ını kontrol ettikleri Kazakistan'ın başkenti Astana bölgesinde prestij yapıları inşa etmişlerdir. Türk TAV İnşaat şirketi, Doha, Kahire ve Gürcistan'daki liman kenti Batum'da havaalanları açmıştır. İstikbal gibi mobilya şirketleri ve DeFacto gibi kıyafet perakendecileri geçen yıl Türkiye'den Irak'a yapılan 5,8 milyar dolarlık ihracatın başını çekmiştir. ABD'deki German Marshall Fund adlı

araştırma kuruluşunda Türkiye üzerine çalışan Ian Lesser, "Türkiye ekonomisi gelişiyor ve büyüme Avrupa gibi geleneksel yatırım kaynaklarından gelmiyor, Körfez bölgesinden, Ortadoğu'dan, Rusya'dan geliyor" diyor. "Bayrak, ticareti takip ediyor diyebiliriz." demiştir.¹⁰⁷

Tablo 7

Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı (Milyon \$)

Ülke	2005	2006	2007	2008	2009	Ocak-Eylül	
						2009	2010
AB Ülkeleri	5.006	14.489	12.601	11.051	5.077	3.899	2.483
Almanya	391	357	954	1.211	496	353	296
Fransa	2.107	439	367	679	616	601	273
Hollanda	383	5.069	5.442	1.343	870	583	356
İngiltere	166	628	703	1.336	350	267	182
İtalya	692	189	74	249	314	256	38
Diğer AB Ülkeleri	1.267	7.807	5.061	6.233	2.431	1.839	1.338
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	1.646	85	373	291	306	262	77
Afrika Ülkeleri	3	21	5	82	2	0	0
A.B.D.	88	848	4.212	863	260	182	230
Kanada	26	121	11	23	52	51	55
Orta -Güney Amerika ve Karayipler	8	33	494	60	19	10	5
Asya	1.756	1.927	1.405	2.361	670	504	434
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	1.678	1.910	608	2.199	358	240	373
Körfez Ülkeleri	1.675	1.783	311	1.978	206	110	331
Diğer Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri	2	3	196	96	78	68	13
Diğer Asya Ülkeleri	78	17	797	162	312	264	61
Diğer Ülkeler	2	115	36	2	12	12	0
Toplam	8.535	17.639	19.137	14.733	6.398	4.920	3.284

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı

<http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymouse?NavigationTarget=navurl://831679608c6ba2da641258f88362f886>

¹⁰⁷ Owen Matthews, "Merkezdeki Türkiye", **Newsweek Türkiye**, 07.25.2010, <http://www.newsweek.com.tr/haberler/detay/40938/Merkezdeki-Turkiye>, (12.10.2010)

Tablo 7’de de görüldüğü gibi, Türkiye’ye yabancı sermaye girişi 2006 yılında 2005’e kıyasla 2 kat artmıştır. Bu dönemde AB ülkelerinden Türkiye’ye sermaye girişi 2005’e göre 3 kat artarken 2007’de tavan yapan rakamlar 2008 itibariyle ekonomik krizin etkisiyle olsa gerek, ciddi düşüş göstermiştir. Özellikle Türkiye’deki AB sermayesi 2010 Eylül ayı rakamlarına göre 2005 rakamlarının bile yarısı kadardır (2.483 milyon \$). Körfez sermayesine ilişkin değerler de 2005, 2006 ve 2008’de en yüksek değerleri görmüştür. 2007’de ise %80’lik bir düşüş yaşanmıştır. Bu döneme ilişkin düşüşte petrol fiyatlarının etkisi büyüktür.

Ancak tablodan da görüleceği gibi Türkiye’ye Körfez sermaye girişinin en yüksek olduğu yıllarda bile toplam sermaye girişi içindeki payı sadece %19, %10 ve %13 oranlarındadır. 2009 yılı için bu oran %3’e, 2010 Eylül ayı sonu itibariyle ise %10’a tekabül etmektedir. Dolayısıyla Türkiye’deki yabancı sermayenin renginde henüz kayda değer bir değişiklik bulunmamaktadır.

“2010 yılı Haziran ayında İstanbul’da toplanan Türk – Arap Forumu sırasında, Türkiye Cumhuriyeti, Suriye Arap Cumhuriyeti, Ürdün Haşemi Krallığı ve Lübnan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanları; Türkiye, Suriye, Ürdün ve Lübnan arasındaki ilişkilerin, birbirlerine ortak tarih, kültür ve coğrafyayla emsalsiz bir şekilde bağlı olan halklarının iradesi temelinde artmakta olan siyasi diyalog, ekonomik karşılıklı bağımlılık ve kültürel etkileşim temelinde nitelendiğinin bilinciyle, mevcut işbirliğinin çokuluslu ve kurumsal bir çerçevede güçlendirilmesi, uzun vadeli stratejik ortaklığın ve aralarındaki dayanışmanın geliştirilmesi ve ekonomik entegrasyona doğru ilerlenmesi hedefiyle, “**Yüksek Düzeyli Dörtlü İşbirliği Konseyi**” (YDDİK) tesis etmeyi ve bu ülkeler arasında serbest ticaret ve dolaşım alanı oluşturulmasını kararlaştırmışlardır.”¹⁰⁸

Türkiye ayrıca, Suriye ve Ürdün’le serbest ticaret anlaşmaları (STA) imzalamıştır. Lübnan’la ise 25 Kasım 2010 tarihinde STA imzalanmıştır. Dörtlü

---

¹⁰⁸ “Türkiye, Suriye, Ürdün ve Lübnan Arasında Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi Tesis Edilmesi Hakkında Ortak Siyasi Bildirge”, **Dış İşleri Bakanlığı**, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_-suriye_-urdun-ve-lubnan-arasinda-yuksek-duzeyli-isbirligi-konseyi-tesis-edilmesi-hakkinda-ortak-siyasi-bildirge.tr.mfa, (11.11.2010)

mekanizma, taraflar arasındaki ikili taahhütlerin yerine geçmeyecek, bölgedeki tüm diğer kardeş ülkelerin katılımına açık olacaktır.¹⁰⁹

3.1.2.3. Karşılıklı Bağımlılıkla Artan Ticari İlişkilerin Örnekleri: Devlet Dışı Aktörler

Türkiye’de 1980’lerde kurulmuş, Türkiye’nin ticaretini güçlendirmeye çalışan ve varlığını bugün devam ettiren çok sayıda sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Bunların arasında özellikle AK Parti döneminde daha da güçlenen ve bölge ile ilişkileri oldukça güçlü olan MÜSİAD, TÜSİAD, TİM, TOBB, DEİK, UND, TMD, İKV gibi kuruluşları sayabiliriz.¹¹⁰ Örneğin MÜSİAD, genel merkez ve şubeler bazında toplantı ve konferans gezileri haricinde Arap ülkelerine her yıl 20 heyet gezisi ve 10 keşif gezisi düzenlemektedir.¹¹¹

Bir diğer örnek olarak Türkiye’nin saygın kuruluşlarından DEİK’i verebiliriz. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi DEİK, İslam Konferansı Teşkilatı ülkelerinin genelinde her sene toplam 143 iş konseyi düzenlemektedir. Bu iş konseylerinin 36’sı dışarıda (bağlı olduğu ülkede), 107’si Türkiye’de gerçekleşmektedir. İKÖ kapsamında Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Körfez ülkeleriyle ise her sene 14’ü yurt dışında, 68’i Türkiye’de olmak üzere toplam 82 iş konseyi toplanmaktadır. Bu gezilerin ve iş konseylerinin çoğu farklı iş ortaklıkları, karşılıklı yatırımlar şeklinde sonuçlanmaktadır.

---

¹⁰⁹ “Türkiye, Suriye, Ürdün ve Lübnan Arasında Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi Tesis Edilmesi Hakkında Ortak Siyasi Bildirge”, **Dış İşleri Bakanlığı**, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_-suriye_-urdun-ve-lubnan-arasinda-yuksek-duzeyli-isbirligi-konseyi-tesis-edilmesi-hakkinda-ortak-siyasi-bildirge.tr.mfa, (11.11.2010)

¹¹⁰ Kirişçi, s. 46-48

¹¹¹ MÜSİAD Dış İlişkiler Komisyonu’ndan birebir alınan bilgi. (17.12.2010)

Tablo 8
DEİK'in İKÖ Ülkeleri ile Olan İş Konseyleri

İKÖ ÜLKELERİ	DIŞARI	TÜRKİYE
Afganistan	6	
Azerbaycan	5	5
Bahreyn	1	
Cezayir		1
Endozenya		1
Fas	1	2
Filistin		3
Irak		4
İran	2	11
Katar		3
Kazakistan	2	5
Kırgızistan		1
Kuveyt		2
Libya	2	5
Lübnan	1	6
Malezya		2
Mısır	2	10
Nijerya	2	2
Özbekistan	1	4
Pakistan	3	9
Sudan		2
Suriye	2	11
Suud		1
Tacikistan		1
Tunus		4
Türkmenistan	3	7
Ürdün	1	2
Yemen	2	3
	36	107
TOPLAM		143

Kaynak: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, DEİK

Aynı şekilde saygın kuruluşlardan TUSKON (Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu) da Türkiye'nin Afrika açılımı ile uyumlu bir şekilde 2008'de Afrika Zirvesi'ni düzenlemiş ve çok sayıda Afrikalı bakan ve işadamlarını Türkiye'ye getirmeyi başarabilmiştir.

Bölge ülkeleriyle karşılıklı bağımlılığımızı artıran sadece iş ortaklıkları, dış ticaret ve işbirliği anlaşmaları değildir. Karşılıklı bağımlılığımız ortak diğer projelerle ve başka kanallarla da desteklenmektedir; ya da diğer bir deyişle yatırımlarımız ve hedeflerimiz bu önceliklere göre şekillenmektedir.

Bunun en önemli örneklerinden biri Ortadoğu havayolu yolcu taşımacılığı piyasasında söz sahibi konuma gelmiş olan Türk Hava Yolları'dır. Son bir yılda İstanbul üzerinden dünyaya taşınan Ortadoğulu yolcu sayısı 1,1 milyon kişiyi, transit yolcu sayısının yanında Ortadoğu ülkelerinden Türkiye'ye havayolu ile gelen yolcu sayısı ise 5 milyon 700 bin kişiyi bulmuştur. Türk Hava Yolları son 7 yıl içinde Ortadoğu'ya düzenlediği sefer sayılarını %258 artırarak 208'e yükseltmiştir.¹¹²

Tablo9'da da görüldüğü gibi THY 15 Arap ülkesinde, 20 farklı destinasyona uçmaktadır. Bu listeye Mısır - İskenderiye seferleri de eklenmiştir.

Bu tabloya göre, 2005 – 2009 yılları arasında Türkiye'ye havayolu ile gelen Ortadoğulu yolcu sayısına baktığımızda ise 4 sene içerisinde bu rakamın %63 artarak 3,6 milyon kişiden 5,7 milyon kişiye ulaştığını görmekteyiz.

---

¹¹² THY Yönetim Kurulu Başkanı Hamdi Topçu ile TRT at-Turkiyya Kanalı İktisadiyyat Programı için yapılan röportaj, 14 Mayıs 2010

Tablo 9
THY Ortadoğu-Türkiye Arası Haftalık Uçuş Sayısı (2010*)

no.	Destinasyon	Haftalık
		Sefer Sayısı
1	Bahreyn	7
2	Kahire	14
3	Tahran	14
4	Tebriz	5
5	Meşed	5
6	Bağdat	7
7	Tel Aviv	25
8	Amman	14
9	Kuveyt	7
10	Beyrut	14
11	Maskat	5
12	Doha	7
13	Cidde	18
14	Riyad	7
15	Medine	12
16	Şam	18
17	Halep	7
18	Dubayi	14
19	Abu Dabi	4
20	Sana	4

Kaynak: Türk Hava Yolları Genel Müdürlüğü'nden alınan bilgiler.

* 2010 Mayıs Ayı

Türk Hava Yolları'nın bu konjonktürü takip ederek bölge şehirlerine sefer sayılarını artırması elbette transit yolcu sayısının da, ülkeye gelen turist sayısının da artışını beraberinde getirmiştir. Artan yeni destinasyonlar ve hava trafiği ile Türkiye Asya ve Afrika'ya açılan kapılarını çoğaltmaktadır.

Tablo 10

Ortadoğu Ülkelerinden Türkiye'ye Havayolu ile Gelen Yolcu Sayısı

YIL	YOLCU SAYISI
2005	3,6 milyon
2006	3,4 milyon
2007	4,4 milyon
2008	5,2 milyon
2009	5,7 milyon

Kaynak: Türk Hava Yolları Genel Müdürlüğü'nden alınan bilgiler.

Buna ek olarak Türkiye bölge ülkeleri ile ulaştırma alanında ikili ve çoklu işbirlikleri yapmaktadır.¹¹³ Taşıdığı yolcu ve araç sayısı itibariyle dünyanın en büyük şirketi olarak gösterilen ve şu an özelleştirme sürecinde olan İstanbul Deniz Otobüsü İşletmeleri (İDO) 2009 yılı Ekim ayı içerisinde Uluslararası Feribot İşletmeleri Birliği (INTERFERRY)'ni İstanbul'da toplamıştı. Bu toplantıya Körfez ve Ortadoğu ülkelerinden de yoğun bir ilgi oluşmuştu. İDO aynı zamanda bölge ülkelerine de deniz yolcu taşımacılığı konusunda danışmanlık görevi yürüten bir konuma gelmiştir.¹¹⁴

Ulaştırma alanında Türkiye önemli adımlar atmaya çalışmaktadır. Mersin Ticaret ve Sanayi Odası ve Mersin Deniz ticaret Odası önderliğinde, Lübnan'ın Beyrut Limanı ve Mersin Limanı arasında Aralık 2010 tarihi itibariyle feribot seferleri başlatılmıştır. Fergün Denizcilik¹¹⁵ tarafından Beyrut-Mersin arasında çalıştırılmaya başlanan yaklaşık 100 metre uzunluğundaki Azzurra adlı gemi 25 tır, 250 otomobil taşımaktadır. Özellikle karayolunda alınan vergilerden muaf olunması ve zamandan tasarruf etmesi ile Mersin-Beyrut hattı, özellikle yolcu ve yük taşımada karayoluna göre avantajlı konumdadır.¹¹⁶

¹¹³ “Dünya Denizcileri İstanbul'da”, **Denizci Denizcilik Müsteşarlığı**, Ekim-Kasım-Aralık 2009, S.3, <http://www.denizcilik.gov.tr/dm/bultenUpload/denizci.pdf>, (12.10.2010)

¹¹⁴ İDO Genel Müdürü Ahmet Paksoy ile TRT at-Turkiyya Kanalı İktisadiyyat Programı için yapılan röportaj, 25.11.2009

¹¹⁵ Fergün Denizcilik, <http://www.fergun.net/Azzura.aspx>, (24.12.2010)

¹¹⁶ “Mersin-Beyrut Feribot seferleri: Beyrut Eski Günlerine Kavuşuyor”, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası, 30 Kasım 2010,

http://www.mtso.org.tr/jtr/index.php?option=com_content&view=article&id=787:mersin-beyrut-feribot-

Mersin – Beyrut arasında başlayan “Azzura” feribot seferleri iç savaş yaşamış olan Beyrut’un eski günlerine dönmesinde vesile olacağı gibi, Türkiye’nin dünyaya açılan bir kapısı, önemli bir liman kenti olan Mersin’i de bölgede lider kentler yarışında ön sıralara taşıyabilecektir. Başlatılan bu seferler Türkiye – Lübnan arasındaki turizm potansiyelini arttıracığı gibi, Türkiye’nin bölgeyle olan ticari ve kültürel bağlarını jeopolitik avantajını ön plana çıkararak daha da arttırabilir.

Şu anda Mersin limanından Libya ve İtalya’nın Trieste limanları arasında işleyen Ro-Ro seferleri mevcuttur. 2010 yılı Kasım ayında imzalanan memorandum çerçevesinde, 2011 Mart ayı içerisinde Mersin ve Mısır’ın İskenderiye limanları arasında da Ro-Ro seferlerinin başlatılması planlanmaktadır. Ayrıca Mersin ve Marsilya limanları arasında da planlanan seferler için görüşmeler devam etmekte ve bir sonraki görüşmelerin Mersin ve Fas limanları arasında olacağı bilinmektedir. Türkiye, Mersin limanı ve Akdeniz üzerinden Avrupa’ya ve Afrika’ya açılmaktadır.¹¹⁷

Dünyada gelecek 20–30 yıl için dev ulaştırma, enerji ve teknoloji projeleri hazırlanmaktadır. *Yeni İpek Yolu* olarak adlandırılan bu yatırımlar, eski kıta Avrasya’daki ülkeleri birbirine kenetlemek üzere kurgulanmaktadır. Rusya, Çin, Hindistan, İran, Türk cumhuriyetleri, Türkiye, Karadeniz ve Avrupa devletleri, eski kıtayı bir uçtan diğer uca demiryolu, enerji nakil ve boru hatları ile donatacak onlarca projeyi hayata geçirmektedirler.¹¹⁸

Yeni İpek Yolu projesi çerçevesinde ele alınacak Merkez ve Güney koridorları, Uzakdoğu, Orta Asya, Avrupa bağlantılarını sağlayan bu koridorlarda da ciddi ulaşım ve enerji projeleri yer almaktadır. Bölgede İran, Türkiye, Kafkaslar, Orta Asya ve Hint bölgesi kara ulaştırması için doğal kavşaklar konumundalar. Bölgedeki aktif yatırımcı ülkelerden biri İran, 1996’da kuzeyindeki Meşhet’ten Türkmenistan Tacan ve Seraksh’a 300 kilometre raylı bağlantıyı tamamladı. Böylece Çin’den Orta Asya’yı geçerek İran’a

---

seferi-beyrut-eski-guenlerine-mersin-yeni-pazarlara-kavuuyor&catid=53:haberler&Itemid=50,
(24.12.2010)

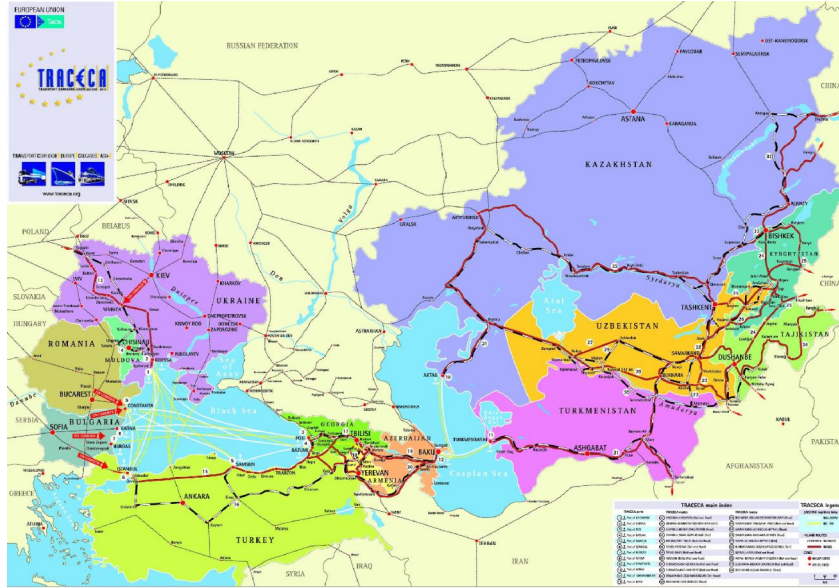
¹¹⁷ Mersin Sanayi ve Ticaret Odası Başkan Danışmanı Ercan Akın ile yapılan telefon görüşmesi, 23 Aralık 2010

¹¹⁸ Fatih Uğur, “Barış Yolu Enerji Hatlarından Geçiyor”, **Aksiyon Dergisi**, 27 Ekim 2008
<http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-22633-26-baris-yolu-enerji-hatlarindan-geciyor.html>,
(12.10.2010)

ve oradan mevcut demiryolları ile Türkiye’den Güney Avrupa’ya işleyen ‘Merkez Koridoru’ açılmış oldu. Bu ayakta Türkiye’nin Van Gölü geçişi ve Ankara’nın doğusunda kalan bölgeler için çok ciddi demiryolu ve otoyol yatırımlarına başlanmıştır. İran’ın tamamladığı bir başka hat ise Bandar Abbas Limanı’ndan ülkenin ana hatlarına bağlanan (BAF) 700 kilometrelik raylı sistemidir. Bu hat, İran’ın kendi ulaşım hatlarını tamamlaması kadar, Orta Asya ülkelerinin denize açılan yeni kapısı ve kuzey-güney koridorunu sağlamış olması açısından da büyük önem taşımaktadır. Öte yandan 2001’den beri İstanbul - Ankara - Tebriz - Tahran - Meşhed - Tacan (Türkmenistan) - Taşkent (Özbekistan)- Almatı (Kazakistan) hattı üzerinde düzenli yolcu ve konteyner treni servisi kuruldu. Türkiye ile İran arasındaki iyi ekonomik ilişkilerin sonucu Tahran - İstanbul arasında düzenli demiryolu taşımacılığına geçilmiştir.¹¹⁹

Şekil 1 Avrupa-Kafkasya-Asya Taşıma Koridoru Projesi

Kaynak: Murat Erdal, “TRACECA Projesi ve Türkiye’nin Vizyonu”, **Dünya Gazetesi**, Perşembe Rotası Deniz Ticareti ve Lojistik Gazetesi, Sayı:7446, 11 Kasım 2004 (İkinci Kaynak)

¹¹⁹ Uğur, Barış Yolu Enerji Hatlarından Geçiyor”, **Aksiyon Dergisi**, 27 Ekim 2008
<http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-22633-26-baris-yolu-enerji-hatlarindan-geciyor.html>,
(12.10.2010)

Marmaray, Karadeniz Sahil Yolu, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu gibi projelerle Doğu Batı yönündeki ulaştırma ve ticaret hareketlerinde Türkiye'ye merkezi bir konum kazandırılmaya çalışılmaktadır.¹²⁰ Ankara-Sivas, Ankara-Konya, Ankara-İzmir ve Antalya arasında gerçekleştirilecek hızlı tren projeleri, daha da önemlisi Ankara'nın doğusundaki hatların elektrifikasyonu, Kars ve Van bağlantılarının güçlendirilmesi için çalışmalar devam etmektedir.¹²¹

3.1.2.4. Türkiye ve Enerji

Türkiye, başta Orta Doğu ve Hazar Havzası olmak üzere, dünyanın ispatlanmış gaz rezervlerinin % 71,8'inin ve ispatlanmış petrol rezervlerinin %72,7'sinin bulunduğu bir bölgede yer almaktadır. Bu nedenle Türkiye, kaynak ülkeler ile tüketici pazarları arasında doğal bir köprü işlevi görmekte ve kaynak ve güzergâh çeşitlendirilmesi yoluyla enerji güvenliğinin sağlanmasında önemli bir ülke olarak ön plana çıkmaktadır. Bu hususlar günümüzde Avrupa'da daha da önem kazanmıştır. Avrupa'nın enerji arzı güvenliğine katkı sağlayacak olan tamamlanmış ve halen gerçekleştirilmekte olan önemli boru hattı projeleri, Avrasya enerji ekseninde önemli bir transit ülke ve bölgedeki enerji merkezi olarak Türkiye'nin oynamakta olduğu rolün önemini arttırmaktadır.¹²²

Türkiye gelişen ekonomisiyle, dünyada en süratli büyüyen enerji pazarlarından biri haline gelmiştir., Son yıllarda Türkiye'de enerji sektörünün her alanında hızla artan bir taleple mevcuttur. Son döneme ilişkin tahminler, önümüzdeki yıllarda enerji talebinin yılda % 6–8 artış sergileyeceğini göstermektedir. 2006 yılında 92 milyon ton olan enerji tüketiminin, 2010 yılında 126 milyon tona, 2020 yılında ise 222 milyon tona çıkması beklenmektedir.¹²³

---

¹²⁰ “Yükselen Değer Türkiye”, İstanbul: **MÜSİAD Araştırma Raporları**, Ekim 2010, s.

¹²¹ Uğur, Barış Yolu Enerji Hatlarından Geçiyor”, **Aksiyon Dergisi**, 27 Ekim 2008
<http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-22633-26-baris-yolu-enerji-hatlarindan-geciyor.html>, (12.10.2010)

¹²² “Türkiye'nin Enerji Stratejisi”, T.C. **Dış İşleri Bakanlığı Enerji, su ve Çevre İşleri Genel Müdür Yardımcılığı**, Ocak 2009,
[http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/Turkiye'nin%20Enerji%20Stratejisi%20\(Ocak%202009\).pdf](http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/Turkiye'nin%20Enerji%20Stratejisi%20(Ocak%202009).pdf), (28.11.2010)

¹²³ “Türkiye'nin Enerji Stratejisi”, Enerji, su ve Çevre İşleri Genel Müdür Yardımcılığı, T.C. Dış İşleri Bakanlığı, Ocak 2009,

Türkiye'nin kendi enerji kaynakları oldukça sınırlıdır. Bu nedenle enerji talebinin sadece %30'unu içerden tedarik edebilmekte, diğer %70'ini farklı kaynaklardan ithal etmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin enerji konusunda izlediği politika aslında genel olarak bulunduğu jeopolitikten istifade ederek Doğu ve Batı arasında enerji koridorluğunu üstlenirken Türkiye'yi enerji yollarının bir geçiş noktası olmaktan ziyade, bir enerji merkezine dönüştürerek aynı zamanda ülkenin de arz güvenliğini sağlamaktır. Bunun için de hem enerjinin menşesini, hem de türünü çeşitlendirmeye yönelik çalışmalar yapmaktadır.

“Hazar gazını Türkiye, Macaristan, Bulgaristan ve Romanya üzerinden Avrupa'ya taşıyacak olan Nabucco Boru Hattı Projesi için yürüttüğü çalışmalar bu nedenle oldukça önemlidir. 2012'de yapımına başlanacak ve 7,9 milyar Euro'ya mal olması beklenen 3,300km uzunluğundaki bu projenin 2015 yılında faaliyete geçmesi beklenmekte. Başlangıç olarak 32bcm taşıma kapasitesi olan boru hattının kapasitesi tedarike bağlı olarak daha da arttırılabildiğinden bu da piyasadaki rekabeti tetiklemektedir. 2030 yılında enerji ihtiyacının daha da artmasıyla Avrupa'nın 150bcm gaz açığı olması beklenmektedir. Bu talep, Ortadoğu ve Hazar bölgesindeki yeni gaz sahalarının açılmasını sağlayacaktır. Azerbaycan Şah Deniz 2 bölgesinden 8-10bcm, Türkmenistan 10bcm, hâlihazırda işlemekte olan Irak gaz sahalarından ise 10bcm kapasitesinde gazın Nabucco sayesinde Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine aktarılması söz konusudur.”¹²⁴

2010 Eylül ayında Karadeniz Enerji ve Ekonomik Forumu'na katılan Nabucco Boru Hattı sözcüsü Christian Dolazel kendisi ile yapılan görüşmede, özellikle Bakü-Tiflis-Erzurum boru hattının Nabucco'ya entegre edilmesinin çok gerekli olduğunu vurgulamıştır. Dolazel, İran'a yaptırımların kalktığı sürece Avrupa'nın İran gazını bölgeye transfer etmekten hiçbir rahatsızlık duymayacağını belirtmiştir.¹²⁵

[http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/Turkiye'nin%20Enerji%20Stratejisi%20\(Ocak%202009\).pdf](http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/Turkiye'nin%20Enerji%20Stratejisi%20(Ocak%202009).pdf), (28.11.2010)

¹²⁴ Nabucco Boru Hattı Projesi Sözcüsü Christian Dolazel ile TRT at-Turkiyya Kanalı İktisadiyyat Programı için yapılan röportaj, 30 Eylül 2010, (Röportajın tamamı için bkz. EKLER)

¹²⁵ Nabucco Boru Hattı Projesi Sözcüsü Christian Dolazel ile TRT at-Turkiyya Kanalı İktisadiyyat Programı için yapılan röportaj, 30 Eylül 2010, (Röportajın tamamı için bkz. EKLER)

Aynı günlerde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan da basına yaptığı açıklamada, BTE'nin Nabucco'ya eklenmesi ile sadece Azerbaycan değil, Türkmenistan ve Özbekistan gazının da sisteme dahil edileceğini belirtmişti. Ayrıca Irak da Nabucco'ya 15bcm kapasitede katkı sağlayacağını taahhüt etmişti. Başbakan Erdoğan Irak'ın doğal gazı hızlıca bir ihraç ürünü haline getirmesi gerektiğinin ülke ekonomisi için olan önemini vurgu yaparak bu gazın Ceyhan tesislerine işlenerek LNG'ye (sıvılaştırılmış doğal gaz) dönüştürülerek tankerlerle dünya piyasalarına taşınabileceğini söylemişti.¹²⁶

Şekil 2

Boru Hattı Projelerinin Tasarlanan Güzergahları

Kaynak: BBC Türkçe,

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2009/07/090717_nabucco_pipeline.shtml

Resme bütün olarak bakıldığında Türkiye'nin tedarik alternatiflerini artırdığını, bulunduğu bölgeye yönelik işbirliği politikalarını bir diplomasi sürekliliği çerçevesinde enerji konusunda da devam ettirdiğini görmekteyiz. Özellikle Amerikan işgalini yaşamış ve 2010 sonlarına doğru Amerikan birliklerinin çekilmeye başladığı Irak'ın bu projeye dahil olması hem Irak'ın istikrarı, hem arz güvenliği, hem de Kuzey Irak ile Türkiye arasında yaşanabilecek, özellikle Kürt merkezli, bir sorunun krize

¹²⁶ Reuters : İstanbul, 29 Eylül 2010, Haberi bildiren: Evrim Ergin, Redaksiyon: Aslı Kandemir

dönüşmesinde engelleyici rol oynayacaktır. Bu durum gerçek anlamda bir “karşılıklı ekonomik bağımlılık” örneğidir.

“Türk hükümeti petrol ve doğalgaz tedariki hususunda arz kaynaklarını çeşitlendirmek için Libya, İran, Irak, Kolombiya gibi dünyanın muhtelif ülkelerinde de (12–13 ülke) arama tarama çalışmalarını sürdürmektedir. Onun dışında Mısır’dan çıkıp Ürdün ve Suriye üzerinden Türkiye’ye gelen Arap Doğalgaz Boru Hattı projesine dahil olmuş durumdayız. 1200km uzunluğundaki bu hattın da çok kısa sürede tamamlanması bekleniyor.¹²⁷ Hükümet ayrıca Katar’la geliştirilen ilişkiler çerçevesinde, doğalgaz hattı ile beraber Avrupa’ya aktarılabilecek bir hattın olması gerektiğini hem de aynı zamanda LNG ile ilgili uzun dönemli kontratların yapılması gerektiği kanaatinde. O açıdan yapılan çalışmalarda her iki vurgu da ön plana alınmış durumda. Türkiye Enerji Bakanlığı, yalnızca LNG ile ilgili bağlantılar değil aynı zamanda kalıcı, sürekli, sürdürülebilir ve uzun vadeli bir doğalgaz boru hattının olması gerektiği kanaatinde”.¹²⁸

Enerji işbirliğinde Türkiye’nin İran’la ilişkilerine bakıldığında, Türkiye İran’a özellikle enerji açısından bağımlıyken İran Türkiye’ye batıya açılan yollardan birini oluşturması nedeniyle bağımlıdır. Mal taşıyan veya Orta Asya’daki Türk işletmelerine hizmet sağlayan 90.000 Türk kamyonunun çoğu ise İran’dan geçmektedir.¹²⁹

İran’la ticaret geçen yıl 10 milyar doları aşmıştır. Ankara, İran’ın Güney Pars bölgesinden Türkiye aracılığıyla Avrupa’ya ulaşacak yeni bir doğalgaz boru hattı inşaatıyla bunu yakın zamanda 30 milyar dolara arttırmayı umuyordu. Bu durum Ankara’nın İran’a yaptırımlara destek çıkmakta isteksiz olmasına ve Tahran ile Washington arasındaki anlaşmazlığı mümkün olan her yolla yatıştırmaya çalışmasını yeterince ortaya koymaktaydı.¹³⁰

---

¹²⁷ T.C. Enerji Bakanı Taner Yıldız ile TRT at-Turkiyya Kanalı İktisadiyyat Programı için yapılan röportaj, 7 Aralık 2009, (Röportajın tamamı için bkz. EKLER)

¹²⁸ T.C. Enerji Bakanı Taner Yıldız ile TRT at-Turkiyya Kanalı İktisadiyyat Programı için yapılan röportaj, 7 Aralık 2009 (Röportajın tamamı için bkz. EKLER)

¹²⁹ “Türkiye ve Ortadoğu: Yüksek Hedefler, Kısıtlayıcı Unsurlar”, **International Crisis Group Avrupa Raporu**, No.203, 7 Nisan 2010, , s.21

¹³⁰ “Matthews, “Merkezdeki Türkiye”, **Newsweek Türkiye**, 07.25.2010, <http://www.newsweek.com.tr/haberler/detay/40938/Merkezdeki-Turkiye>, (12.10.2010)

Türkiye 2007'den bu yana, özellikle Rusya'ya karşı elini güçlendirmesini umduğu İran'ın Güney Pars gaz sahasına ilişkin proje için İran'la görüşmelerine devam etmekteydi. Ancak 24 Temmuz 2010 tarihinde Türkiye Enerji Bakanı Taner Yıldız projenin resmen sonuçsuz kaldığını açıkladı. Türkiye ve İran ilk kez 2007 Temmuz ayında imzalanan 'Doğalgaz Mutabakat Zaptı'na göre Türkiye, yatırım yapacağı Güney Pars havzasındaki 22., 23. ve 24. doğalgaz fazlarını ihalesiz devralacaktı. Türkiye, bu alanların işletilmesi hakkını elde edecek ve buradan çıkarılacak doğalgazı taşımak için boru hattı inşa edilecek ve ayrıca Avrupa pazarına da ulaştırılacaktı. Yapılan ön görüşmeler çerçevesinde İran üzerinden alınacak Türkmenistan gazıyla birlikte bu hat üzerinden Türkiye ve Avrupa'ya yılda yaklaşık 35 milyar metreküp doğalgazın transferi öngörülmekteydi. Güney Pars Projesi ile toplam 14 trilyon metreküplük dev gaz alanının üç bölgesinde günde 46 milyon metreküp doğalgaz çıkarılması ve bu miktarın yarısının kullanım hakkının Türkiye'nin olması beklenmekteydi.¹³¹

Elbette ki İran ve Türkiye arasında, Güney Pars gaz sahasına ilişkin bu yol ayrımında karşılıklı mutabakat eksikleri temel nedenler gibi gözükmektedir. İran anayasasına göre malın devri söz konusu olmadığından daha muhafazakar bir ekonomiye sahip olan İran'la bu tip bir çelişki yaşanması doğaldır. Ayrıca 2009 yılı Ocak ayında Ukrayna ve Rusya arasındaki gerginlikten ötürü gaz transferinde sorun yaşayan Avrupa Rusya'yı Nabucco projesinden uzak tutmaya çalışınca Rusya Nabucco'yla rekabet edebilecek Güney Akımı projesini ortaya koymuştur. Gazprom'un liderliğindeki proje Rusya'dan alınan gazı Karadeniz altından geçerek Bulgaristan'a ve oradan Avrupa'ya dağıtmayı planlamaktaydı. Rusya, Türkiye'yi zaten Nabucco'ya dahil olduğu için bu projenin dışında tutmuştu. Enerji arz çeşitliliğindeki bu derin rekabetten yola çıkarak Güney Pars projesinde hem ABD faktörü, hem de Rusya faktörleri iyi izlenmelidir.¹³²

---

¹³¹ Osman Şenkul, "Güney Pars'ın Gazı Kaçtı", Analiz, **Referans Gazetesi**, 24 Temmuz 2010

¹³² Rusya ve İran dünyanın 1 ve 2 numaralı en büyük doğal gaz rezervlerine sahip ülkeleridir. 2008'de ve 2009'da İran ve Rusya özellikle İran'daki mevcut gaz rezervlerini çıkarmak, işlemek ve daha verimli hale getirmek adına işbirliği anlaşmaları imzalamışlardı. Hidrokarbon ticareti yani enerji sektörü dışında da özellikle telekomünikasyon ve tarım alanlarında Rusya ve İran işbirliği yapmaktadır. IMF verilerine göre iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi 3 milyar \$'ı geçmektedir. (Ariel Farrar Wellman, "Russia-Iran

3.2. YUMUŞAK GÜÇ

3.2.1. Yumuşak Güç Kavramı Nedir?

Yumuşak güç kavramını ilk kez 1990 yılında “*Bound to Lead*” isimli kitabında Harvard Üniversitesi profesörlerinden Joseph Nye kullanmıştır. Bir önceki bölümde bahsedilen karşılıklı bağımlılık teorisinde de yine Nye ve Robert Keohane’ın katkısı büyüktür. Joseph Nye, 2005 yılında Türkçesi yayımlanan “Yumuşak Güç” isimli kitabında bu gücü şöyle tanımlamaktadır:

“Yumuşak güç, istediğini zor kullanmak veya para vermek yerine kendine çekme yoluyla elde etme becerisidir. Bu bir ülkenin kültürünün, siyasi liderlerinin ve politikalarının cazibesinden gelir. Politikalarımız başkalarına meşru görüldüğü zaman yumuşak gücümüz artar”.¹³³

Genel olarak güç, birinin istediği sonuçları elde edebilmesi ya da bunu başarabilme doğrultusunda başkalarının davranışlarını etkileyebilme yeteneğidir. Karşı taraf amaçlarınızın meşruluğuna inanırsa, tehdit etmeden ve kandırmadan bir şeyler yapmaya ikna edilebilirsiniz. İstenilen sonuçları elde etmek için, kaynakları *gerçekleşmiş güce* dönüştürmek için iyi tasarlanmış stratejiler ve usta bir liderlik gerekir. Ancak gücün kaynakları, şartlar bilinmeden değerlendirilememektedir.¹³⁴

Sert güç olan askeri ve ekonomik güç çoğu zaman başkalarının pozisyonunu değiştirebilirse de bazen istediğiniz sonuçları somut tehdit ya da para kullanmadan da elde edebilirsiniz. Bir ülke dünya siyasetinde istediği sonuçları elde edebilir, çünkü onun değerlerine hayran olan, onu örnek alan, refah seviyesine ve fırsatlarına özenen onu izlemek isteyen ülkeler vardır. Bu anlamda sadece askeri güç tehdidini ya da ekonomik yaptırımları kullanarak diğerlerini değiştirmeye zorlamak değil, dünya siyasetinde gündemi oluşturmak ve onları kendine çekmek de önemlidir. Bu yumuşak güç, yani diğerlerinin senin istediğin sonuçları vermelerini sağlamak insanları zorlamak

---

Foreign Relations”, **Iran Tracker**, 2 Ağustos 2010, <http://www.irantracker.org/foreign-relations/russia-iran-foreign-relations>, (20.12.2010)

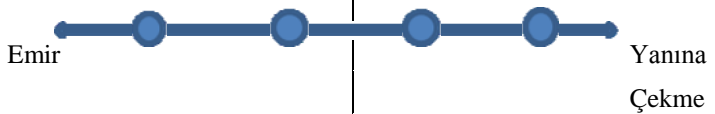
¹³³ Joseph Nye, **Yumuşak Güç**, Ankara: Elips Yayınları, Ekim 2005, s. 5-6

¹³⁴ “Nye, s. 11-13

yerine kendine yaklaştırır. Yumuşak güç başkalarının tercihlerini şekillendirme becerisine dayanır.¹³⁵

Yumuşak güç günümüzün demokrasi politikalarının önemli kısmını teşkil eder, soyut değerlere dayanır. *Eğer bir lider diğerlerinin de izlemek istediği değerleri temsil ederse, liderlik etmek daha kolay olacaktır.* Yumuşak güç ve nüfuzu karıştırmamak gerekmektedir. Nüfuz, tehditlerin ve paranın sert gücüne de dayanabilse de yumuşak güç ikna etme, insanları sözle değiştirebilme becerisi olduğu gibi aynı zamanda kendine çekme becerisidir ve çekicilik razı etmekten geçer. Davranışsal açıdan yumuşak güç, çekici güçtür. Kaynaklar açısından yumuşak güç kaynakları, bu cazibeyi oluşturan değerlerdir. Güçlü bir ekonomi sadece yaptırımlar ve para yardımları sağlamakla kalmaz, aynı zamanda bir cazibe kaynağı da olabilir.¹³⁶

Tablo 11
Sert ve Yumuşak Güç

	Sert	Yumuşak
Davranış Spektrumu		Gündemi Yaratma Çazibe Yanına Çekme
En Uygun Kaynaklar	Baskı Yatırımlar Ödemeler Rüşvet	Kurumlar Değerler Kültür Politikalar

Kaynak: Joseph Nye, Yumuşak Güç, s.17

Uluslararası politikalarda yumuşak gücü oluşturan kaynaklar çoğunlukla bir kuruluşun ya da ülkenin kendi kültüründe ifade ettiği değerlerinden, kendi içindeki uygulamaları ve politikalarıyla oluşturduğu örneklerden ve başkalarıyla ilişkilerini

¹³⁵ Nye, s. 14-15

¹³⁶ Nye, s. 15-16

sürdürme şeklinde ileri gelir. Hükümetler için yumuşak gücü kullanmak ve kontrol etmek bazen zordur. Yumuşak güç, sert güce bağlı değildir. Bazen ülkeler, askeri ve ekonomik ağırlıklarından daha ziyade siyasi nüfuzlarının kullanırlar; çünkü ekonomik yardım veya barıştırmacı olma gibi çekici ilkelere sahip olmak ülkelerinin çıkarıdır. Kurumların da ülkelerin yumuşak gücünü artırma etkisi olabilir. 19.yüzyılda İngiltere, 20.yüzyılda ABD, İngiliz ve Amerikan ekonomilerinin liberal ve demokratik yapısına uygun uluslararası kanunlar ve kurumlar yaratarak değerlerini artırmış olmaları buna örnektir.¹³⁷

Bir ülkenin kültürü ve ideolojisi çekiciyse diğerleri tarafından daha çok izlenen taraf olabilir. Aynı zamanda ülkeler eğer uluslararası kanunları çıkarlarına ve değerlerin uygun bir biçimde şekillendirmeyi başarabilirse eylemlerini başkalarının gözünde meşru kılabilirler. Bu kurumları kullanarak başka ülkelerin faaliyetlerini istedikleri gibi etkilemeyi başarabilirlerse o zaman havuç-sopa göstermeye gerek olmayacaktır.¹³⁸

3.2.2. Joseph Nye'a Göre Yumuşak Gücün Kaynakları

Joseph Nye, Yumuşak Güç adlı kitabında bir ülkenin yumuşak gücünün kaynaklarını şu şekilde sıralar;

- Başkalarına çekici geldiği yerlerde *kültür*,
- Yurt içinde ve yurt dışında onlara göre yaşandığında *siyasi değerler*,
- Meşru ve ahlaki olarak otoriter görüldüğünde *dış politikalar*.

Kültür, bir toplum için anlamı olan değerlerin ve uygulamaların bütünüdür. Bir ülkenin kültürü, evrensel değerler içerdiğinde ve politikaları başkalarının da paylaştığı değerlere ve çıkarlara hizmet ettiğinde, yarattığı sorumluluk ve çekicilik ilişkileri sebebiyle, istediği sonuçları elde etme olasılığını artırır. Dar görüşlü değerlerin ve sınırlı kültürlerin yumuşak güç yaratması zordur. Her yıl Amerikan Üniversitelerinde okuyan ve ülkelere dönen yüz binlerce öğrenci fazla yabancı öğrenci ya da girişimci ABD tecrübesinden gelen fikirleri kendi ülkelere ihraç etmektedirler. Yurt içi ve yurt

---

¹³⁷ Nye, s.18-19

¹³⁸ Nye, s.19

dışındaki hükümet politikaları da diğer bir potansiyel güç kaynağıdır. Ancak yumuşak güç, sert güç kadar hükümetin insiyatifinde değildir.¹³⁹

Bilgi çağını yaşadığımızdan güç özellikle gelişmiş demokrasilerde daha soyuttur ve zorlayıcı nitelikte değildir. Ancak dünyanın tamamında demokrasi dengesi eşit olmadığından askeri, ekonomik, yumuşak anlamda gücün tüm kaynakları farklı ilişkilerde, farklı derecelerde durumla ilgisini sürdürebilmektedir. Küresel bilgi çağında yumuşak gücün nispi önemi artacaktır. Bilgi çağında daha da önemli hale gelen yumuşak güç sadece resmi hükümet icraatlarının bir sonucu olmaktan çok, aynı zamanda kısmi olarak sosyal ve ekonomik bir yan üründür.¹⁴⁰

Tablo 12
Güç ve Kaynakları

GÜÇ	Davranışlar	Temel Araçlar	Hükümet Politikaları
Askeri	Zorlama Caydırma Koruma	Tehdit Kuvvet	Zorlayıcı diplomasi diplomasi Savaş İttifak
Ekonomi	Teşvik Zorlama	Para verme Yatırım	Yardım Rüşvet Yardım
Yumuşak	Hayranlık uyandırma Gündem yaratma	Değerler Kültür Politikalar Kurumlar	Kamu diplomasisi İkili ve çok tarafli diplomasi

KAYNAK: Joseph Nye, Yumuşak Güç, s.37

Joseph Nye'a göre asıl olan zeki güçtür. Zeki güç ise sert gücü ve yumuşak gücü nasıl birleştireceğini bilmektir. Ayrıca hangi mesajların yollandığı, ne şartlar

¹³⁹ Nye, s.20-26

¹⁴⁰ Nye, s.32-40

altında, kim tarafından alındığı ve istenilen sonuçlara nasıl etki ettiği temel problemi oluşturmaktadır.

Ancak Nye'in ortaya koyduğu bu "yumuşak" kavram elbette ki kusursuz değildir. Herşeyden önce Nye bu kavramı Amerikan hegemonyası ve baskınlığını ortaya koyacak şekilde kurgulamıştır. Ayrıca evrensel değerlerin neden ve kime göre doğru olduğu, ya da yerel değerlerin neden ve neye göre yanlış olduğu açıkça ifade edilmemiştir.

Nye'in etrafını çizdiği yumuşak güç kavramsalının problematik tarafları şöyle sıralanabilir: Amerika özelinden bakıldığında, Nye ABD'ye pek o kadar yumuşak olmayan diğer güçlerini etkinleştirebilmesi için yumuşak güç birikimini daha verimli kullanması gerektiği çağrısını yapmaktadır. Dünyanın diğer tarafları bu anlamda Nye'in ilgi alanı dışındadır. Dolayısıyla ABD gücünü daha etkin ve verimli kullanabilmek için yumuşak gücünü devreye sokmalıdır.¹⁴¹ Öte yandan Nye'in "Dünya Siyasetinde Başarını Yolu"nda yumuşak güç sert gücün alternatifi gibi sunulsa da Amerikan yumuşak gücünün nasıl bir "zorlama" ile oluşturulduğunu görmezden gelmektedir. Bu zorlama ille de materyal kaynaklarla sınırlı olmayana, sembolik gücü kapsamaktadır.¹⁴²

Günümüzde bilgiye oldukça kapsamlı ve hızlı bir şekilde ulaşılmaktadır. Kamuoyunun hızla değişmekte be herkes birbiri ile daha çok ilişkilenebilmektedir. Böyle bir ortamda yumuşak güç diplomasisi oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler, yumuşak güç potansiyellerini mümkün olduğunca etkin bir şekilde kullanmanın yollarını aramaktadırlar. Ulusal markalar, popüler kültür ikonları ülkelerin dünya genelinde tanınmasında etkili olmaktadır. Yumuşak gücün özelliklerinden birisi, klasik diplomasi elitizmini aşarak küresel kamuoyunu ön plana çıkartıyor olmasıdır.¹⁴³

---

¹⁴¹ Pınar Bilgin ve Berivan Eliş, "Hard Power, Soft Power: Toward a More Realistic Power Analysis", **Insight Turkey** Vol.10 No.2, 2008, s. 5-20 (Bkz. S.12)

¹⁴² Bilgin ve Eliş, s.13

¹⁴³ Didem Eryar Ünlü, "Para ve Bilginin Hızla El Değiştirdiği Dünyada Yumuşak Güç Önem Kazanıyor", **Dünya Online**, 8 Aralık 2010,

Monocle dergisi, Institute for Government Soft Power (Yumuşak Güç Yönetim Enstitüsü) tarafından 50 ülke arasında yapılan bir araştırmada yumuşak güç sıralamasında listenin ilk sırasında İngiltere ve Fransa yer alırken, Türkiye 25. Sırada yer almaktadır. Ülkedeki yabancı gazeteci sayısı; devletin sponsor olduğu yurtdışı medya faaliyetleri; olimpiyatlarda elde edilen altın madalyalar; ülkeyi ziyaret eden yıllık turist sayısı; BM tarafından yayımlanan yaşam süresi tahminleri; Dünya Bankası Küresel Yönetişim Sıralaması; Freedom House (Özgürlük Evi) Skoru; her bin kişiye düşen yabancı öğrenci oranı; üniversite sayısı; WEF Rekabetçilik Endeksi; Yolsuzluk Endeksi; yıl içinde alınan patent sayısı; çekilen doğrudan yabancı sermaye; yurtdışındaki kültürel misyonlar; Başbakan veya Cumhurbaşkanı tarafından konuşulan yabancı dil sayısı gibi unsurlar artık ülke değerlendirmelerinde dikkate alınan temel unsurlar arasında yer almaktadır.¹⁴⁴

Monocle Dergisi'nde yayınlanan bu araştırmayı yapan uzmanlar Avrupa ve Asya arasında kalıcı bir köprü kurmak için en iyi diplomatik aracın yumuşak güç olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca İran, Irak ve AB ile sınırları olan bir ülkenin, herkesle dost kalabilmek için yumuşak güce ihtiyacı olduğunu, kendine artık “daha” fazla güvenen Türkiye'nin son derece kritik bir jeopolitik üstlendiğine vurgu yapılmaktadır.

3.2.3. AK Parti Döneminde Türkiye'nin Yumuşak Gücü

3.2.3.1. Demokrasi Vurgusu, Reformlar, Demokratik Açılımlar

AK Parti 2002'de iktidara geldikten sonra dış politika vizyonunu etraflıca duyurmuştu. Yeni bir dönemde, geçmişteki “çevre ülke” olma psikolojisinden uzakta, yeni bir söylemle komşu ve çevre ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirmeyi, kendisi ve aynı zamanda komşuları için istikrar ve güvenliği sağlamayı ilke olarak benimsemiştir. Bunu gerçekleştirmek için ise var olduğu bölgede daha aktif, yapıcı ve düzen sağlayıcı bir rol üstlenmeye çalışmıştır. Daha önceki bölümlerde de vurgulandığı gibi, Türkiye'nin yeni

---

http://www.dunya.com/para-ve-bilginin-hizla-el-degistirdigi-dunyada-yumusak-guc-onem-kazaniyor_99_108054_yazar.html?, (17.12.2010)

¹⁴⁴ Didem Eryar Ünlü, “Para ve Bilginin Hızla El Değiştirdiği Dünyada Yumuşak Güç Önem Kazanıyor”, **Dünya Online**, 8 Aralık 2010,

http://www.dunya.com/para-ve-bilginin-hizla-el-degistirdigi-dunyada-yumusak-guc-onem-kazaniyor_99_108054_yazar.html?,(17.12.2010)

dış politikasının prensiplerinin başında yine ülke güvenliğini sağlamak gelmektedir. Ancak halkına güvenliği sağlamak için bir yönetim demokrasi, insan hakları ve özgürlükleri ihlal etmemelidir. Türkiye'nin oldukça demokrasi serüveni yaşamıştır. Halklara güvenlik sağlamak amacıyla defalarca askeri darbe sürecinden geçmiş, terörle mücadele ederken sivil halkın mağduriyetine yer yer sebep olmuş zihniyet tecrübesinden gelen bir ülke olarak, mevcut iktidar partisi, AK Parti'nin dış siyaset temsilcileri, Türkiye'nin en önemli yumuşak gücünün "demokrasi" olduğunu söylemektedir.¹⁴⁵

Türkiye Herşeyden önce, I.Dünya Savaşı'ndan galip çıkan devletlerin öngördüğü devlet sınırlarını, yaşadığı ölçek küçülmesini hazmedememiş bir ülkedir. Savaş sonrasında angaje olduğu Batı dünyası ile ilişkileri derinleşirken, 1949'da kurulan İsrail devletini tanınması, Arap ulusalcılar arasındaki "Osmanlı" imajı ile birleşince Arap dünyası da Türkiye'ye sıcak bakmamış, Türkiye'de Arap dünyasını bir problem yumağı olarak görmüş ve uzak durmayı yeğlemiştir. 1970'lerdeki petrol krizi sonrasında ekonomik ilişkiler bu coğrafya ile güçlense de siyasi ilgi o kadar gelişmemiştir. Ancak Türkiye'nin modernleşme süreci Arap ve İslam dünyasının entelektüelleri ve liderleri açısından oldukça özendirici ve popüler niteliktedir.¹⁴⁶

Son yıllarda Arap dünyasının Türkiye'ye bakış açısı olumlu yönde değişmiştir. Bölgede yaşanan derin siyasi ve ekonomik krizlerle beraber Arap milliyetçiliğinin de düşüşe geçmesi ve siyasal İslam'ın evrimi bu anlamda çok etkilidir. Bölgesel gelişmelerle beraber Türkiye'nin özellikle AB müzakere ve uyum sürecinde gerçekleştirdiği siyasi ve ekonomik reformlar, Türkiye'de siyasal İslam'ın kabuk değişimi, Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişkileneceği (AK Parti döneminde) Arap dünyasında Türkiye'nin yumuşak bir güç olarak algılanmasını pekiştirmiştir. Özellikle son yıllarda AB yolunda yapılan reformlar Türkiye'de büyük gelişmelere, Türk ekonomisinin kalkınmasına sebep olmuştur. Reform süreci aslında 1990'ların ortasında, Bülent Ecevit'in yönetimindeki koalisyon iktidarı döneminde başlamıştır. 2001 ve 2002'de bu koalisyon hükümeti insan haklarına yönelik kısıtlamaların kaldırılması, vs

---

¹⁴⁵ Davutoğlu, "Turkey's Policy Vision: An Assessment of 2007", s.77-82

¹⁴⁶ Meliha Benli Altunışık, "The Possibilities and Limits of Turkey's Soft Power in the Middle East", **Insight Turkey** Vol. 10 / No. 2/2008, s. 41-42

gibi konularda bir dizi reform başlatmıştı. Kürtçe yayın yasağı da bu dönemde kalkmıştır. 2002 Ocak ayında yeni bir medeni kanunun adaptasyonu ile ceza hukuku ve anti-terör yasasına ilişkin yenilikler yapılmıştır. AK Parti'nin iktidara gelmesi ile bu reform süreci daha da hızlanarak devam etmiştir. İdam cezasının kaldırılması, uyum paketleri kapsamında fikir ve ifade özgürlüğü, işkencenin önlenmesi gibi başlıklar bunlardan bazılarıydı. AK Parti özellikle ilk görev süresince AB ile ilişkileri dış politikada öncelikli konuma getirmiştir.¹⁴⁷ Ayrıca Milli Güvenlik Kurulu üyeleri arasında sivil-asker dengesi gözetilmekte ve MGK'nın bir sivil tarafından yönetilmektedir. Özellikle insan hakları, yönetimde meşruiyet gibi sorunlarla cebelleşen Arap dünyası için Türkiye'nin bu adımları büyük bir çekicilik uyandırmış ve yumuşak güç etkisi kazandırmıştır.¹⁴⁸

Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık, Insight Turkey isimli dergide yayımlanan yazısında Türkiye'nin yumuşak güç değerlerini kısaca şöyle sıralamaktadır:¹⁴⁹

Geldiği Milli Görüş tabanına kıyasla AK Parti Türkiye'de siyasal İslam'ın geçirdiği evrimin, dönüşümün ve ılımlılaştırmanın göstergesidir. AK Parti gibi İslami kodlar taşıyan bir partinin Türkiye gibi seküler bir ülkede iktidara gelebilmiş olması zaten bu tekâmülün belirtisidir. Dolayısıyla AK Parti'nin kendisi ve üstlendiği rol, Türkiye'nin yumuşak güç değerlerinden biri sayılmaktadır. Çünkü seleflerine göre İslamcı değil, muhafazakâr ve demokrat olduklarını vurgulayan AK Parti örneği İslam ve demokrasinin uyumlu olabildiğini göstermektedir. Ancak Türkiye AK Parti'den önce de Türkiye idi. dolayısıyla Türkiye'nin çekiciliği sadece AK Parti'ye ve ılımlı İslam söylemine bağlanmamalıdır. Çünkü tüm bunlar Türkiye'nin diğer karakteristiklerinin birer ürünü olarak meydana çıkmıştır. Ayrıca AK Parti deneyimi, bölgedeki ılımlı İslamcı gruplara muhafazakâr gündemlerini terk etmeden meşru olarak siyasete entegre olabileceklerini gösteren bir örnek oluşturmuştur.

Elbette öncelikli olarak Soğuk Savaş, sonra Körfez krizi ve 11 Eylül sonrasında dünyanın hiçbir yerinde düzen eskisi gibi olmamıştır. Küreselleşmenin de etkisiyle

---

¹⁴⁷ Altunışık, s. 42-43

¹⁴⁸ Altunışık s. 44

¹⁴⁹ Altunışık, 41-54

dünyanın dört bir tarafı dönüşümlere, değişimlere gebe. Dünya'nın doğusu ve özelinde Ortadoğu sosyo-ekonomik ve jeopolitik olarak yeniden şekillenmektedir. Aslında değişen bu dengeler içerisinde Türkiye de pozisyon kapatmaya çalışıyor denilebilir. Ayrıca Türkiye'deki reform sürecinin özendiriciliği Arap dünyasında da tetikleyici bir etki yapabilir.

Joseph Nye “Yumuşak Güç” isimli kitabında 2003'te Türk hükümetinin ABD askerlerinin Türkiye üzerinden Irak'a geçişine müsaade eden tezkereye onay vermemesini ABD'nin son zamanlarda uyguladığı politikalar yüzünden, yumuşak gücünün zayıflaması olarak nitelendirmektedir. Fakat Türkiye açısından bakıldığında bu bir siyasal katılım ve demokrasi zaferidir. ABD nezdinde büyük bir öfkeye neden olsa da¹⁵⁰, bu anlamda Türkiye'nin Arap dünyasında prestijini arttırdığı bir gerçektir.¹⁵¹

Kemal Kirişçi, Türk dış politikasının itici gücündeki değişimi gösteren en önemli kanıt olarak 1995'de ve 2008'de PKK saldırılarını durdurmak amacıyla gerçekleştirilen sınır ötesi askeri operasyonlarını göstermektedir. 1995'de gerçekleşen operasyon tamamen askeri bir karardır, kamu veya parlamento görüşü alınmamıştır. O dönemki karar vericiler oldukça sığ görüşlüdür, ulusal ve uluslararası düzeyde yeterli enformasyon akışı sağlanamamış ve operasyonlarda sivil-militan ayrımı yapılmamıştır. Yani dönemin dış politikası tamamen dış işleri bakanlığı ve ordu tarafından yönetilmiştir. Oysa 2008'e doğru gelindiğinde Kuzey Irak'a yine PKK kamplarına yönelik düzenlenen operasyonda bunların tam tersi kriterler söz konusudur. Birçok platformda operasyonun yapılıp yapılmamasına yönelik tartışmalar gerçekleşmiş, görüşler alınmış, STK'lar, diğer siyasi partiler, uluslararası örgütler, olumlu ya da olumsuz, tepkileri neyse dile getirme şansı bulmuşlardır. Tüm bunlara bağlı olarak Parlamentodan çıkan kararlar operasyon gerçekleşmiştir.¹⁵²

Bu örnek Türkiye'nin “kamu diplomasisi”ni kitle iletişim araçlarından sivil toplum örgütlerine kadar daha ustaca ve entegre olarak kullandığı önemli örnektir. Ancak ünlü akademisyen Noam Chomsky Ortadoğu'da işleyen bir demokrasinin,

---

¹⁵⁰ Noam Chomsky, **Müdahaleler**, İstanbul: BGST Yayınları, Ekim 2008, s. 83

¹⁵¹ Nye, s. 24-25

¹⁵² Kirişçi, s.29-30

ABD'nin bölgede kendi hakimiyetini pekiştirme amacıyla bağdaşmayan sonuçlar doğuracağını düşünmektedir.¹⁵³

3.2.3.2. Arabuluculuk: Üçüncü Taraf Olma

Son yıllarda Türkiye Ortadoğu ile olan ilişkilerinde çekiciliğini artırmak için yeni stratejiler kullanmaya başlamıştır. 'Barış yapıcılığı' şu anda Türkiye'nin bölgeye dönük politikalarının en önemlilerinden birisidir. Elbette ki bu konuda da fikri ilk ortaya koyan AK Parti olmasa da, sistematığe döken AK Parti gibi gözükmemektedir.

1998'den sonra Suriye ile ilişkileri göreceli olarak düzelen Türkiye, 2000 yılında Suriye-İsrail arasında arabuluculuk görüşmelerini başlatmıştır. Başbakan Erdoğan sürece bizzat müdahil olmuş ve 2008 Mayıs ayı sonrasında taraflar İstanbul'da dolaylı barış görüşmelerine başlamışlardır. Türkiye ayrıca Filistin-İsrail arasında farklı türde metotlarla arabuluculuk yapmaya çalışmıştır. Filistin'de yerleşme ve kapasite artırımı amaçlı TOBB-BIS Barış İçin Sanayi Girişimi başlatılmıştır. (*Bu proje bugüne kadar 3 kez form değiştirmiş ve Mavi Marmara sonrasında askıya alınmıştır*) Ayrıca Türkiye gerek hükümet eliyle, gerek yardım kuruluşları aracılığıyla Filistin'e mali yardım desteği de sağlamaktadır. Türkiye 1997'den beri El Halil (Hebron) bölgesinde olan uluslararası silahlı gözlem ekibi TIPH'in de (Temporary International Peace in Hebron) üyesidir.¹⁵⁴

Başbakan Erdoğan, 2006 seçimlerini kazanan Hamas lider Halid Meşal'i Türkiye'ye çağırması ve arabuluculuk görevine devam etmek istemiştir. Ancak bu durum Washington ve Tel Aviv'de iritasyona sebep olmuştur.¹⁵⁵ Dönemin Türk siyaset yapıcılarına göre Hamas o dönemde uluslararası sistemin dayattığı siyasi ve ekonomik blokaja son verebilmek için kendine Ortadoğu içinde "dost" aramaktaydı. Bu şartlar altında, Türkiye'nin sürece müdahil olması ve arabuluculuğu Hamas'ın İran-Suriye-Hizbullah eksenine kaymasını engellemiştir.¹⁵⁶

---

¹⁵³ Chomsky, s. 57

¹⁵⁴ Altunışık, s. 51

¹⁵⁵ F. Stephan Larrabee, "Troubled Partnership: US-Turkish Relations in an Era of Global Geopolitical Change", Santa Monica CA: **RAND Corporation Project Air Force**, 2010, s. 34

¹⁵⁶ Aras, s.135

Burada Türkiye'nin vermek istediği mesaj aslında bir taraftan şudur: Demokratik yolla, halkın seçimiyle iktidara gelen kim olursa olsun Türkiye'nin muhatabıdır. Bu durum Ortadoğu'da Türkiye'nin sempati toplamasına sebep olduğu gibi İsrail ile ilişkilere olumsuz etki etmiş, ABD'deki İsrail lobisinin özellikle Sözde Ermeni Soykırımını meselesinde Türkiye'ye verdiği desteği çekmesine sebep olmuş, Hamas ve bir kısmın nezdinde de Türkiye'nin AB ekseninden uzaklaştığı imajını vermiştir. Buradan çıkardığı dersle Türkiye, İsrail ve Suriye arasındaki arabuluculuk çabalarında AB etrafındaki pozisyonunu daha net çizerek faaliyetlerini yürütmektedir.¹⁵⁷

Türk hükümeti ayrıca 2006'da Lübnan'daki geçici barış gücü UNIFIL'e asker gönderme kararı almıştır. Hükümet o dönemde bu kararı nedense ortak tarih ve kültür mirasına bağlayıp Osmanlı'ya atıfta bulunulmuştur. Lübnan'da da farklı gruplarla da görüşülerek arabuluculuk çabalarına devam edilmiştir. Ancak Türkiye, Ortadoğu gibi karmaşık bir yapının içinde sınırlarını, kısıtlayıcı faktörleri fark etmiştir. Realist bir bakış açısıyla Türkiye, 2006 Lübnan-İsrail krizinin büyük bir jeopolitik değişimin habercisi olduğundan yola çıkarak Türkiye'nin Güney Lübnan'a gönderdiği barış gücüyle ortaya çıkan yeni jeopolitik mimaride varlığını göstermek istemiştir.¹⁵⁸

Türkiye BM Barış harekâtına iştirak ederek artık bölgede nüfuzu dikkate alınan bir oyuncu olarak varlık gösterdiği gibi UNIFIL'de 1,000 kişiden oluşan en geniş askeri personel ile AB nezdinde kredibilitesini artırmıştır.¹⁵⁹ Ancak Türkiye bölgede aktif bir diplomasi izlerken ve sorun çözücü-arabulucu bir rol benimserken bazen öncelikli olarak Kürt meselesi gibi, kendi iç meselelerini halletmesi gerektiği yönünde eleştirilmektedir. Bu anlamda Türkiye'nin başlattığı demokratik açılım süreci ve diğer demokratik inisiyatifler Türkiye'nin dış politikasını daha inandırıcı ve kabullenilir kılmaktadır.¹⁶⁰

---

¹⁵⁷ Ziya Öniş and Şuhnaz Yılmaz, "Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey during the AKP Era," **Turkish Studies**, Vol. 10, No. 1, March 2009, s.24

¹⁵⁸ Altunışık, s.51-52

¹⁵⁹ Larrabee, s. 40-41

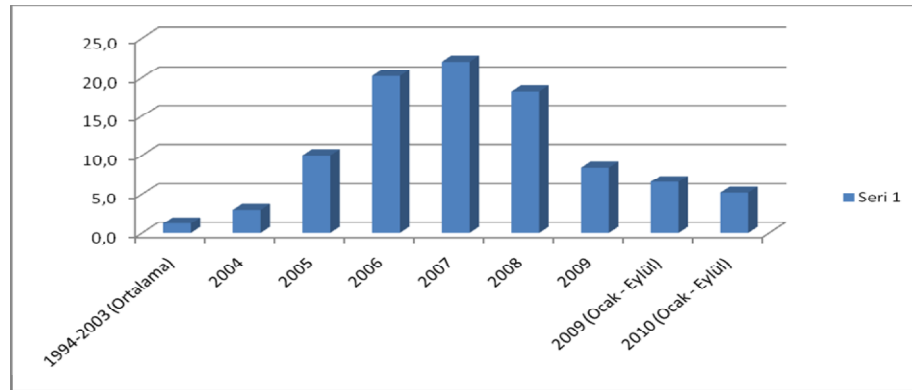
¹⁶⁰ Phar Kim Beng, "Turkey's Potential as a Soft Power: A Call for Conceptual Clarity", **Insight Turkey** Vol.10 No.2, 2008, s.26

3.2.3.3. Güçlü Ekonomi

Ekonomi aslında askeri ve yumuşak güç gibi gücün bir çeşididir. Ancak güçlü bir ekonominin yarattığı imaj, çekicilik, davetkarlık bir yumuşak güç etkisine dönüşebilmektedir de. Türkiye'nin Arap dünyasında kazandığı beğenin ve çekiciliğin arkasında, AK Parti kimliği, AB üyeliğine dayalı reformlar, yasa değişiklikleri, insan hakları, demokrasi gibi faktörlerin dışında en önemli gerekçelerden biri Türkiye ekonomisinin giderek güçlenmesidir. Elbette bu güçlenmeye ilişkin değerlendirmeler geçmişe ve emsalleriyle kıyaslandığından, *görece* daha iyi addedilmektedir. Türkiye ekonomisinin güçlü ve istikrarlı yapılanmasında 2001 krizi sonrası Kemal Derviş'in getirdiği yasal düzenlemeler ve IMF politikalarının etkisi büyüktür. Özellikle bu süreç sonrasında BDDK, TMSF gibi kurumlar hayatımıza girmiş ve Türk bankacılık ve finans sektörü “denetlenebilen” bir yapıya kavuşmuştur. Ayrıca 2003 sonrasında Türkiye'ye yabancı sermaye girişi hızla artmaya başlamıştır. Bir ülkeye yabancı sermaye girişi çoğu zaman istikrar ve kazanç demektir ki, bu durum da Türkiye'nin hem dünya, hem Arap ülkeleri nezdinde çekiciliğini artıran faktörlerden biridir.

Grafik 1

Türkiye'ye Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri

* Yabancıların gayrimenkul alımları dahil edilmiştir.

Kaynak: Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2010 3. Çeyrek Değerlendirme Raporu
<http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Documents/YASEDUDYRaporu-2010C3-kasim2010.pdf>

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü gibi özellikle 2006 ve 2007 yıllarında Türkiye'ye yabancı sermaye girişi 20 milyar \$'ın üzerine çıkmıştır. 2008 sonrasında küresel ekonomik krizin etkisiyle de ciddi düşüş gerçekleşmiştir. Uluslararası Yatırımcılar Derneği YASED'in raporu'na göre, Eylül 2010 sonu itibari ile en fazla UDY girişinin olduğu sektörler, 867 milyon \$ giriş ve toplam girişlerde %26 pay ile finans sektörü ve takiben 744 milyon \$ giriş ve %23 pay ile enerji (elektrik, gaz, su) sektörü olmuştur.¹⁶¹

Türkiye'ye UDY en çok Avrupa ülkelerinden gelmektedir. Yatırım yapan ilk 10 ülke arasında ise Arap ülkelerinden Kuveyt dokuzuncu sırada yer almaktadır.

Tablo 13
Türkiye'ye UDY Girişlerinde Başlıca Ülkeler ve Payları
(2010 Yılı 3. Çeyrek İtibariyle)

İlk 10 Ülke	UDY Girişi (milyon dolar)
1 Hollanda	356
2 Yunanistan	352
3 Almanya	296
4 Avusturya	294
5 Çek Cum.	294
6 Fransa	273
7 ABD	230
8 İngiltere	182
9 Kuveyt	168
10 Lüksemburg	155
Diğer	684
Toplam	3.284

Kaynak: Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2010 3. Çeyrek Değerlendirme Raporu
<http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Documents/YASEDUDYRaporu-2010C3-kasim2010.pdf>

Elbette yaptığı arabuluculuk ve müzakere hamleleri nasıl ki Türkiye'nin siyasal alandaki kredibilitesini artırıyor, Türkiye ekonomisindeki büyüme ve yükselen kredi

¹⁶¹ Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2010, 3. Çeyrek Değerlendirme Raporu, **YASED**, Kasım 2010
<http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Documents/YASEDUDYRaporu-2010C3-kasim2010.pdf>, (15.12.2010)

notları da Türkiye'nin çekiciliğini artırmaktadır. Türkiye'nin kredi notu Şubat 2001'de patlak veren büyük ekonomik krizin ardından C'ye kadar gerilemişti. 2002 yılına kadar C ile B arasında gidip gelen kredi notu bu dönemden itibaren yükselmeye başlamıştır. Tek parti iktidarının sağladığı güven ortamı ve IMF ile yürütülen ekonomik program sayesinde Türkiye'nin kredi notu da tırmanışa geçmiştir. Oysa ki Türkiye'nin kredi notu 2004 yılında BB seviyesine yükseltildiği halde, sonrasında sağlanan ekonomik performansa rağmen beklenen not artırımları bir türlü gelmemiştir.

2010'dan itibaren bu tablo değişmeye başlamıştır. Moody's attığı ilk adımla 8 Ocak 2010'da Türkiye'nin notunu Ba3'ten Ba2'ye yükselmiştir. Hemen ardından Standard & Poors Türkiye'nin kredi notunu BB- 'den BB+'ya çıkarmıştır. İngiliz derecelendirme kuruluşu Fitch ise 24 Kasım'da Türkiye'nin kredi notunu BB'den BB+'ya yükseltmiştir.

Tablo 14
Türkiye'nin Kredi Notları

KURULUŞ	2006	2008	2010
Standard & Poors	BB -	BB	BB
Moddy's	B1	Ba3	Ba2
Fitch	BB-	BB-	BB+

Kaynak: Reuters Haber Ajansı

(Reuters 3000Xtra Haber Terminali Sayfasından derlenen rakamlar)

Türkiye'nin kredi notları hala pek iç açıcı sayılmamaktadır ancak kredi notlarının neredeyse tüm ülkeler için düştüğü böyle bir dönemde, özellikle 2008 krizi sonrasında, kredi notunun yükselmiş olması bile konuşulmaya değer bir nitelik taşımakta ve sermaye akışlarını hızlandırmaktadır.

Türkiye'nin güçlenen ekonomisinin yumuşak güç etkisi yaptığı bir gerçektir. Ancak cari hesap açığı ve Türkiye ekonomisinin yabancı sermayeye bağımlı ve duyarlı

yapısı sermaye girişlerinde sorun yaratabilme potansiyeline sahiptir. Bu durum Türkiye'nin ekonomiye bağlı yumuşak gücünün sınırlayıcı faktörü sayılabilmektedir.¹⁶²

3.2.3.4. Medya ve Kültür

Türkiye ve Ortadoğu'nun sahip olduğu ortak tarihi ve kültürel kodlar yadsınamaz bir gerçektir. Ancak son yıllarda Arapların ya da Ortadoğu halkının Türkiye'ye ilgisi büyük ölçüde, Arap kanallarında yayınlanan Türk dizilerinden de kaynaklanmaktadır. Dizi sektörü Türkiye'de en çok kazandıran sektörlerden biridir. Türkiye'de maliyeti bölüm başı 200.000TL'yi bulurken bu dizilerin eski bölümleri Arap kanallarına ortalama 5.000\$'a satılmaktadır.¹⁶³ Dolayısıyla Arap kanallarında yayınlanan ama yapımcılarına ciddi bir finansal getirisi olmayan bu diziler Arap dünyasında bu diziler hayranlıkla izlenmekte ve Türkiye'ye karşı büyük merak uyandırmaktadır.

Öğrenci ve diplomat eğitimi metodundan daha hızlı ve daha etkili, sokağa nüfuz eden bir yumuşak güç aracı olarak Türk dizileri, Müslüman bir ülkede kadın hakları, cinsiyet eşitliği, aşk, aldatma, evlilik dışı çocuk gibi konularda daha esnek bir tarzla muhafazakâr Arap dünyasının ördüğü yüksek duvarları aşabilmektedir.¹⁶⁴

Türk dizilerinin Arap ve Türkî toplumlardaki muhtemel pozitif getirileri çok fazladır. Diziler Türkiye'ye ve Türk insanına karşı bir sempati oluşturarak gerek milli eğitim müfredatının etkisi, gerekse de başka yollarla mühendisliğe tabi tutulmuş toplum bilincinin Arap toplumlarında oluşturduğu (nispeten) kötü imajın karşısına, akıllardaki "Türk İmaj Pazarı"na (Marketplace of Turkey Images) yeni (ve olumlu) bir imaj ekleyebilmektedir. Türkiye bu dizilerin izlendiği toplumlarda gündemde kalabilmekte ve Türkiye aşinalığı sağlamaktadır.¹⁶⁵ Bu dizileri Türkiye'ye, Türk yaşam biçimine ve

---

¹⁶² Öniş ve Yılmaz, s.20

¹⁶³ Avşar Film Genel Müdürü Murat Çiçek ile TRT at-Turkiyya Kanalı İktisadiyyat Programı için yapılan röportaj, 3 Eylül 2009

¹⁶⁴ Nadia Bilbassy Charter, "Leave it to Turkish Soap Operas to Conquer Hearts and Minds", **Foreign Policy The Middle East Channel**, 15 Nisan 2010
http://mideast.foreignpolicy.com/posts/2010/04/15/leave_it_to_turkish_soap_operas_to_conquer_hearts_and_minds, (20.11.2010)

¹⁶⁵ Kadir Ayhan, "Türk Dizileri ve Yumuşak Güç İkilemi", **Bilge Adamlar Stratejik araştırmalar Merkezi BİLGESAM**, 20 Ocak 2010,

Türk diline hayranlık uyandırabilmekte ve turist, öğrenci, hatta işadamlarını ülkeye çekebilmektedir. Dizilerin popülerliği, Türk ürünlerine de olumlu yansıyabilmektedir. Örneğin zengin Arap kadınları yayınladıkları Türk kanallarında izlenme rekorları kıran ve Arap kanallarında da yayınlanan dizilerin oyuncu kostümlerini tasarlayan moda evlerine bu kostümlerin aynılarını satın almak için gelmektedirler. Bu da Türk tasarımları için bir pazar genişlemesi sağlamaktadır. Bu durum aynı zamanda Türk yapımcıları için daha geniş bir hedef pazar belirleyerek daha kaliteli çalışmalar ortaya konmasına neden olacak, kısmen de ‘medya bölgeselleşmesi’ olarak adlandırılabilir bu trend, Amerikan popüler kültür hegemonyasına karşı Türk medya endüstrisine direnç kazandıracaktır.¹⁶⁶

Türkiye’de pek popüler olmayan, ama Arap dünyasında olay yaratan “Gümüş” isimli Türk dizisi aynı zamanda bir turizm potansiyeli başlatmıştır. Başbakan Erdoğan’ın Davos zirvesindeki “One Minute” restinden sonra Arap turistler dizinin çekildiği yalıtı görmek için gelmeye başlamışlardır. Arap asıllı bir Türk turizmci Gümüş dizisinin çekildiği Kandilli’deki Abud Efendi Yalıtı’nı kiralarak ziyarete açtıktan sonra ve yaklaşık 11 bin Arap turist kişi başı 50 dolar ödeyerek yalıtı görmeye gelmiştir.¹⁶⁷

Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın yayınladığı 2010 yılının Ocak-Ekim dönemine ilişkin turizm istatistiklerine göre 2010 yılı Ocak-Ekim döneminde Ortadoğu ülkelerinden gelen yabancı ziyaretçilerin sayısı artmış gözükmektedir. Suriye’den gelenlerin sayısı rekor oranda artarak 748 bin 35 kişiye ulaşmıştır. Suriye’den gelen turist sayısı yüzde 91,48 oranında artarken, Türkiye’yi ziyaret eden İsraili turist yüzde 65,93 azalmıştır. 2010 yılının 10 ayında Suriye’den 748 bin 35 ziyaretçi Türkiye’ye gelmiştir. Aynı dönemde İsraili turist sayısı ise 97 bin 140’ta kalmıştır. Suriye’nin yanı sıra diğer Ortadoğu ülkelerinden gelen turist sayısında da ciddi artış yaşanmıştır. Bakanlığın verilerine göre 10 ayda BAE’den gelen turist sayısında yüzde 45,19

---

http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=552:tuerk-dizileri-ve-yumuak-guec-kilemi&catid=113:analizler-sosyo-kultur&Itemid=151, (20.11.2010)

¹⁶⁶ “ Ayhan, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=552:tuerk-dizileri-ve-yumuak-guec-kilemi&catid=113:analizler-sosyo-kultur&Itemid=151, (20.11.2010)

¹⁶⁷ “One Minute’ Turizmde Güldürdü”, **Stratejik Boyut**, 2 Ağustos 2009, <http://www.stratejikboyut.com/haber/one-minute-turizmde-guldurdu--22124.html>, (07.10.2010)

Lübnan'dan yüzde 80,93 İran'dan yüzde 43,31 Katar'dan yüzde 34,05 artış kaydedilmiştir.¹⁶⁸

Türk popüler kültürünün yurtdışındaki tüketiminin ekonomik ve sosyokültürel getirilerini Türkiye adına uzun vadede daha yararlı kılabilmek için bu beğenin sebeplerinin etnografik çalışmalarla araştırılmaya devam edilmesi gerekmektedir. Kısa vadedeki bazı getirilerin uzun vadede garantisi olmadığından uzun vadede sağlanacak kazançlar için akademisyenler, medya endüstrisi ve eğlence sektörü çalışanları, devlet bazında Kültür ve Turizm bakanlığı yetkililerinin kapsamlı istişareler yapmaları gerekmektedir. Bunun yanı sıra, Türk popüler kültürünün bir kesimde oluşturduğu sempatinin, başka kesimlerde antipatiye dönüşebildiğinin de farkında olup bu trende çok yönlü bakılmalıdır.¹⁶⁹

Bölgeye yönelik sistemli ve devlet eliyle yürütülen bir proje olarak TRT'nin 4 Nisan 2010 tarihinde yayına giren Arapça kanalı TRT atTurkiyya önemli ve başarılı bir örnek teşkil etmektedir. BBC, CNN, Al Hurra, Russia Al Yawm, France 24 ve Al Alam gibi İngiltere, ABD, Fransa, Rusya, İran, Çin, Almanya gibi bölgesel güçler bölgeye bölgenin dilinde, Arapça yayın yapmaktadırlar. Hatta Fransa ikinci bir Arapça kanal için hazırlık yapmaktadır. Ayrıca ABD'nin meşhur FOX televizyonu Al Jazeera, Al Arabiya gibi bölgenin prestijli haber kanallarıyla yarışır nitelikte Arapça bir TV haber kanalı kurmak için hazırlanmaktadır.¹⁷⁰

Tarihsel seyre ve bölgede rağbet gören medya organlarına bakıldığında (BBC, Monte Carlo Radio, vs...) bu organların Ortadoğu'da söz sahibi olan ülkelere ait olduğunu görmekteyiz. Yine bu duruma Al Jazeera TV Kanalı'nı örnek gösterebiliriz. Katar'ın Ortadoğu politikasında söz söylemeye başlaması Al Jazeera'nın hızlı bir

---

¹⁶⁸ "Turist sayısı 26 milyona ulaştı, Arap turist sayısındaki artış sürüyor", **Turizm Gazetesi**, 27.11.2010, <http://www.turizmtatilseyahat.com/turist-sayisi-arap-turist-59371.htm> , (30.11.2010)

¹⁶⁹ Kadir Ayhan, "Türk Popüler Kültürü'nün Yakın Coğrafya'ya Yayılmasının Doğu Asya'daki Örneklerle Karşılaştırmalı İncelemesi", **Bilge Adamlar Stratejik araştırmalar Merkezi BİLGESAM**, 29 Aralık 2009 http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=537:tuerk-popueller-kueltueruenuen-yakn-corafyaya-yaylmasnn-dou-asyadaki-oerneklerle-karlatrmal-ncelemesi&catid=113:analizler-sosyo-kultur&Itemid=151, (20.11.2010)

¹⁷⁰ Max Fisher, "Fox Plans Arabic News Channel", **the Atlantic Wire**, 7 Temmuz 2010 <http://www.theatlanticwire.com/features/view/feature/Fox-Plans-Arabic-News-Channel-1558>, (20.11.2010)

şekilde ortaya çıkışına paraleldir. İnsanlar Katar'ı bilmezken Al Jazeera'yı bilmekteydiler.¹⁷¹

Bölgeye yönelik kitle iletişim araçlarındaki rekabetin de bu denli yoğun olduğu göz önüne alınırsa, Türkiye'nin kendisini bölgede tanıtabilmek için çıktığı yol oldukça makul gözükmemektedir. Özellikle devlet kanalı oluşu yayın politikasında bölge halkının hassasiyetlerini özel sektör yapımı olan Türk dizilerinden daha fazla gözeten bir duruş sergilemektedir.

Devlet bu televizyon kanalı aracılığıyla Arap ülkelerinin Türkiye'yi birinci kaynaktan izleme ve tanıma imkanı olacaktır.¹⁷²

3.2.3.5. Yumuşak Gücün Uygulama Alanı Olarak Kamu Diplomasisi

Kamu diplomasisi, “kamuoyunun anlaşılması, bilgilendirilmesi ve etkilenmesi” faaliyetlerinin toplamı bir stratejik iletişim aracı olarak tanımlanmaktadır. Bu sürecin önemli bir parçası olan *siyasi iletişim* ise “siyasi bir imkân ve kaynak olarak bilginin devletler, örgütler yahut bireyler tarafından üretilmesi, dağıtılması, kontrolü, kullanımı ve proses edilmesi” olarak tasvir edilmektedir. Kamu diplomasisinin amacı propaganda değil, nesnel verilere ve gerçeklere dayalı stratejik bir iletişim dili inşa etmek ve farklı kesimlerin hizmetine sunmaktır.¹⁷³

Uluslararası ilişkilerin içinde gerçekleştiği ortam ve atmosfer hızla değişmekte; kamuoylarının algısı önem kazanmaktadır. Bazı düşünürler 19. yüzyılın parlamentolar, 20. yüzyılın kitleler, 21. yüzyılın ise kamuoyları yüz yılı olduğunu iddia etmektedirler. Günümüzde iki devlet başkanı görüşmeden evvel oluşan kamuoyu algıları zaten toplantı gündeminin, liderlerin hareket alanının yüzde 90'ını belirleyebilmektedir. Bazı analistler küresel kamuoyunun ikinci süper güç halini aldığını iddia edebilmekte; Srebrenica'da

---

¹⁷¹ TRT Arapça Kanal Koordinatörü Sefer Turan ile yapılan röportaj, 29 Aralık 2010

¹⁷² “TRT Arapça'nın Açılışında İsrail'e Gönderme”, **CNN Türk**, 5 Nisan 2010, <http://www.cnnturk.com/2010/turkiye/04/04/trt.arapcanin.acilisinda.israile.gonderme/570782.0/index.htm>, (11.09.2010)

¹⁷³ “Yükselen Değer Türkiye”, İstanbul: **MÜSİAD Araştırma Raporları**, Ekim 2010, s. 56

olduğu gibi bir tek fotoğraf askeri müdahaleye sebep olan son damla olabilmekte; sivil girişimler dünyadaki en popüler silah olan mayınları yasaklatabilmektedir.¹⁷⁴

Buğun uluslararası kamuoyunda Türkiye hakkında birçok olumsuz görüş mevcuttur. Bu algılamalarda Türkiye aleyhine yürütülen propaganda faaliyetlerinin ve geçmişte izlenen yanlış politikaların rolü büyüktür. 12 Eylül ve sonrasında yaşanan fail-i meçhuller, hapishane işkenceleri, Kürt meselesinde izlenen yanlış politikalar ve bunların Türk halkına ürettiği maliyet, insan hakları ihlalleri ve din ve vicdan hürriyeti sorunları, Türkiye'nin içerde baskıcı ve otokratik bir ülke olduğu söylemini güçlendirmiştir. Yurt dışında bazı çevreler ise Türkiye Kıbrıs'ı işgal eden, Ermenileri katleden ve PKK ile mücadele adı altında komşu ülkelerin topraklarına askeri operasyon düzenleyen bir ülke olarak görmektedirler.¹⁷⁵

Bu bağlamda Avrupa kamuoyunda Türkiye'nin imajının güçlendirilmesi için öncelikle demokratikleşmenin sağlanması, Kürt sorununun üzülmesi, Ermenistan ve Kıbrıs düğümlerinin açılması gerekmektedir.¹⁷⁶ Ermenistan ile ilişkilerin normalize edilmesi ve Azeri milliyetçilerin Türkiye'ye sert tepkileri örneğinden yola çıkararak bölge içindeki aktivizmin dengeli ve kamu diplomasisi çerçevesinde yürütebilmesi gerekmektedir.¹⁷⁷

Kamu diplomasisi açısından en çok dikkat edilmesi gereken husus sahip olunan ya da arkası doldurulabilenin ötesinde bir güç sahibi hükümet profili izilmemesidir. Böyle bir yönelim ya da hata öncelikle gereksiz yere düşmanlar ya da muhalifler edinmenize, sonra da g kabiliyet dengesizliği fark edildiğinde inandırıcılık sorunlarına yol açabilir. Bazen de ülkeler, kendilerini, güçlerini ispat etmek için gereksiz efor ve kaynak tktmek zorunda kaldığı bir amazın içinde bulurlar. Bu

---

¹⁷⁴ zdem Sanberk ve Hakan Altınay, "Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç", **Sabah Gazetesi**, 1 Ağustos 2008, <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/01/08/haber,A9BC3A84BEF146B2BF13D4F0ED804C08.html>, (07.12.2010)

¹⁷⁵ "Yükselen Değer Türkiye", İstanbul: **MÜSİAD Araştırma Raporları**, Ekim 2010, s. 61

¹⁷⁶ "Kamuoyu Diplomasisinde İlk Adım", **Newsweek Türkiye**, 11 Nisan 2010, <http://www.newsweekturkiye.com/haberler/detay/37829/Kamuoyu-diplomasisinde-ilk-adim?reload=true>, (07.12.2010)

¹⁷⁷ Aras, s.140

eğilimdeki ülkeler en hafifinden komik, küçük düşürülmüş ve bir daha ciddiye alınmayan bir ülke haline gelme tehlikesi ile karşı karşıya kalırlar.¹⁷⁸

Türkiye bu alanı önemseydiği andan itibaren kullanabileceği önemli varlıkları bulunmaktadır. Türkiye hiçbir sübvansiyondan yararlanmayan 200'den fazla televizyon kanalına, 1000'den fazla radyoya, başarılı ve bağımsız yapım şirketlerine sahiptir. Türkiye'den çıkan yayınlar dil engeline rağmen etrafındaki ülkelerde ilgiyle izlenmektedir. Al Jazeera gibi bir kanalın Washington'dan sonra en çok haber yaptığı başkent Ankara'dır. Türk STK'ları hiçbir devlet desteği olmadan birçok ülkeye çalışmaları için davet edilmektedir. Dünyanın birçok ülkesinde Türk okulları vardır. Türkiye hiçbir çaba harcamadan etrafında merak, hayranlık, saygı uyandırmaktadır. Bütün bunlar Türkiye'nin kamu diplomasisini ve yeni dönemin en önemli kavramı "yumuşak gücü" önemseydiğinde yüksek çarpanlı olarak kullanılabileceği unsurlardır.¹⁷⁹

Başbakanlık gereksinimlerden ve eldeki potansiyelden yola çıkarak 2010 yılı içerisinde 'Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'nü kurmuştur. Bu programın hayata geçirilebilmesi için Türkiye'nin elinde geniş bir aktör listesi bulunmaktadır. Devlet kurumlarından STK'lara, iş çevrelerinden sanatçılara, medya mensuplarından bilim adamlarına, aydınlardan akademisyenlere, insani yardım kuruluşlarından insan hakları örgütlerine kadar olan bu kurumlar bu listeye dahil edilebilir ve bu aktörlerin katkılarıyla Türkiye'nin gücü daha da yükselebilir.¹⁸⁰

3.2.4. AK Parti Dönemi Türk Dış Politikasının Arap Dünyasında Yansımaları

Türkiye'nin yeni dönemde daha çok çeşitlilik arz eden dış politikası, özellikle Ortadoğu'ya yönelik politikaları, karşılık olarak Arap dünyasında birbirinden farklı yansımalar bulmaktadır. Gerek entelektüeller arasında, gerekse Arap sokaklarında birebir temaslar sayesinde somut bir şekilde görebildiğimiz Arap kamuoyu algısı, tepkisine yönelik şu ana kadar yürütülmüş resmi ya da istatistikî bir çalışma

---

¹⁷⁸ Erhan Doğan, "Kamu Diplomasisi ve Türkiye", **Kamu Diplomasisi Enstitüsü**, 10 Mart 2010, <http://kamudiplomasisi.org/pdf/kamudiplomasisiveturkiye.pdf>, (07.12.2010)

¹⁷⁹ Sanberk ve Altınay, <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/01/08/haber,A9BC3A84BEF146B2BF13D4F0ED804C08.html>, (07.12.2010)

¹⁸⁰ "Yükselen Değer Türkiye", İstanbul: **MÜSİAD Araştırma Raporları**, Ekim 2010, s. 61

bulunmamaktadır. Bu konuda Şu ana kadar Őlkemizde yŐrŐtŐlen tek ciddi, rakamlara dayalı alıŐma TESEV Dış Politika Programının hazırladığı raporlardır. TESEV'in 2010 yılı Mayıs ayında yayınladığı "Turkey: Arab Perspectives" isimli rapor Arap dŐnyasında hem kamuoyu, hem kanaat Önderleri, hem de karar alıcıların gŐrŐŐlerini içermektedir.

Rapor Arap dŐnyasının TŐrkiye algısının Özellikle 2002 sonrasında AK Parti'nin iktidara gelişiyle ve 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgaliyle değişmeye baŐladıđına işaret etmektedir.

Rapor, Arap dŐnyasında değişen TŐrkiye algısının eŐ zamanlı birkaç gelişme sebebiyle meydana geldiğini ileri sŐrmekte ve TŐrkiye'ye bağlı 4 konjonktŐrel aktŐrden söz etmektedir:

i. Siyasal İslam kökenli Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002 yılında seçimleri kazanarak iktidara gelmesi,

ii. Mart 2003'te TBMM'nin ABD'nin Irak harekâtında İncirlik ŐssŐ'nŐ kullanmasına izin veren tezkereyi reddediŐi,

iii. TŐrkiye ve AB ilişkilerinde yaşanan gelişmeler ve 2004'te TŐrkiye'nin AB'ye katılım mŐzakerelerinin resmi olarak başlatılması,

iv. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Davos Zirvesi'nde İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres ile İsrail'in Gazze harekâtı nedeniyle girdiği tartışma akabinde tartıŐmayı ve zirveyi terk etmesidir.¹⁸¹

Daha yapısal faktörler arasında ise TŐrkiye'nin geliŐtirmekte olduğu siyasi ve ekonomik reformları ve TŐrk dış politikasının aldığı yeni yŐne dikkat çekilmiŐtir.

---

¹⁸¹ "Altunışık, "Turkey: Arab Perspectives", s. 7-8

Tablo 15
Arap Kamuoyunun 7 Ülke Hakkındaki Görüşü

En üstteki 2 kutu Çok olumlu % ya da biraz olumlu %	Bölgede Toplam Ağırlık	Bölgede Toplam Ağırlık *	1 ERG	2 JOR	3 LEB	4 PAL	5 KSA	6 SYR	7 IRQ
Mısır	80	72	89	72	70	62	78	71	68
Irak	64	61	61	51	50	60	58	67	84
Ürdün	69	68	69	93	83	77	78	76	49
Lübnan	72	72	70	72	83	79	74	78	68
Filistin	62	62	58	59	54	74	63	69	67
Suudi Arabistan	80	78	87	83	76	76	92	81	44
Suriye	75	72	76	83	70	80	80	94	52
Türkiye	75	75	72	82	76	87	77	87	69

*Cevap verenlerin kendi ülkeleri dahil edilmemiştir.

Kaynak: Turkey: Arab Perspectives, TESEV Dış Politika Analizleri Serisi no. 11, s.15

Arap kanaat önderleri ve karar alıcıları nezdinde Türkiye'nin bölgede artan etkinliğinin sağlayacağı stratejik katkı güçler dengesi üzerinedir. Çünkü Araplar Şii İran'a kayan bölgesel sistemin yeniden dengelenmesi gerektiğini düşünmektedirler. Ayrıca Türkiye'nin Lübnan, Suriye, Filistin ve Irak'a yönelik politikaları takdir topladığı gibi her gruba eşit mesafede olmak gayesiyle, Arap toplumlarında farklı gruplarla yürüttüğü dirsek teması Arap rejimler tarafından sağlıklı bulunmamaktadır. Ayrıca ikili ve çok taraflı olarak yürütülen ekonomik ilişkiler uzun zamandır Türkiye lehine işlemektedir.

TESEV'in 24–29 Temmuz 2009 tarihlerinde Mısır, Ürdün, Filistin, Lübnan, Suudi Arabistan ve Suriye'de telefonla, Irak'ta ise yüzyüze görüşmelerle yürüttüğü, 2006 kişinin fikirlerinin alındığı kamuoyu yoklamasında Arap dünyasının Türkiye hakkında oldukça olumlu görüşlerinin olduğu ortaya çıkmıştır.¹⁸²

Tablo 15'de de görüldüğü gibi Türkiye 7 Arap ülkesinde de olumlu imaja sahiptir. “Çok olumlu” ve “olumlu” görüşler arasında, Suudi Arabistan'dan sonra bölge

¹⁸² “Altunışık, “Turkey: Arab Perspectives”, s.15

içinde ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye hakkında en olumlu görüşler Filistin ve Suriye'den gelmektedir.

Rapora göre Arap kanaat önderleri ve karar alıcıları Türkiye'ye stratejik katkı, siyasi reform ve ekonomik çıkar merccklerinden bakmakla beraber stratejik açıdan 9 noktaya değinmektedirler;¹⁸³

- Türkiye ve İran'ın bölgesel aktörler olarak önem kazanması Arapların güçsüzlüğüne delalet etmektedir. Arap milliyetçilerince 'Arap Bölgesi' olarak tanımlanan bölgede bu durum önemli sıkıntı yaratmaktadır.

- Türkiye, İran politikası hususunda belirsiz bir tutum sergilemektedir. Türkiye'nin İran'ın nükleer programı hususunda alttan alışı ve Irak'taki Şii liderle dirsek teması, Arap dünyasının İran'ı dengelemek konusunda Türkiye'den beklentileri ile örtüşmemektedir.

- Ankara her ne kadar aksi yönde çabalasa ve her gruba eşit mesafede durmaya çalışsa da, Türkiye kimilerine göre Suudi Arabistan'ın başını çektiği 'Sünni Blok'un bir üyesi olarak değerlendirilmektedir.

- AK Parti'nin Arap dünyasındaki İslamcı hareketlere olan yakınlığı Arap rejimleri için bir tehdit oluşturabilir.

- Türkiye ve Arap devletleri arasındaki ihtilafli konular tam anlamıyla çözülmemiştir. (Örneğin Suriye ile aramızda olan su meselesi)

- Yeni dönem Türk dış politikasının neo-Osmanlılık olarak addedilmesi, yani Osmanlı geçmişine sıklıkla yapılan vurgu, Arap dünyasında emperyal vurguları çağrıştırmakta ve Türkiye'nin bölgedeki etkinliğine şüpheli yaklaşımlara sebep olmaktadır.

- Bazı Arap milliyetçileri AK Parti'nin ABD çıkarlarına hizmet ettiğini dillendirmektedir ki bu da AK Parti'nin popülaritesini sarsma potansiyeline sahiptir.

---

¹⁸³ "Altunışık, "Turkey: Arab Perspectives", s.8-10

- Türkiye'nin Ortadoğu'ya ilgisini devlet mekanizmasından çok AK Parti ile ilişkilendiren Arap dünyası, Türk dış politikasının AK Parti'den sonra değişmesinden endişelidir.

- Arap dünyası Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde kötü giden seyrin Ortadoğu'ya ilgiyi artırdığını düşünmekte ve olası bir üyelik sonrasında Türkiye'nin Ortadoğu'yla olan stratejik ortaklığının devamına ilişkin endişeler taşımaktadır.¹⁸⁴

Öte yandan bölgede Lübnan ve Mısır gibi ülkelerde akademisyen ve bürokratlarla yapılan görüşmelerde de yine ortaya çıkan tablo genellikle Türkiye lehinedir. Ancak AK Parti ciddi eleştirilere tabi tutulmaktadır.

“AK Parti'nin iktidara gelmesinin en önemli anlamı, İslami akımların demokratik siyasete uyum sağlayabilme yeteneği olduğunu göstermiş olmasıdır. Türkiye tecrübesi, İslamcı akımların gizli ve aykırı olmasını engellemiş oldu. AK Parti İslamcı muhalif hareketlere örnek almaları gereken bir deneyim sunmuş oldu.,”¹⁸⁵ diye düşünen Arapların yanı sıra ,

“AK Parti'nin ABD ile işbirliğindeki başarısı, özgür karar vermesi, komşularının menfaatlerini gözetmek ve onlarla çatışmakla beraber Türkiye'nin çıkarlarına saygıyı sürdürme şeklindeki stratejik bir politikadır. Buna karşın Türk-Amerikan ilişkilerindeki bu stratejik birliktelik İslamcı kökenli bir partinin temsil ettiği anlayışa uygunluğu çerçevesinde bazılarının zihninde soru işareti bırakmaktadır.,”¹⁸⁶ diyenler de bulunmaktadır. Ancak diğer taraftan AK Partinin Amerikan oyuncağı olduğunu söyleyenlere

“AK Parti Amerika'nın kucağında olsaydı Suriye, İran ve Hamas ile Türkiye tarihinde görülebilecek en iyi ilişkileri kuramazdı.,”¹⁸⁷ cevabı da verilmektedir.

Türkiye'nin bölgedeki arabuluculuk misyonuna istinaden çok sayıda olumlu yorumlar yer alsa da Ortadoğulu bazı akademisyenler bu konuda çok net cevaplar

¹⁸⁴ “Altunışık, “Turkey: Arab Perspectives”, s. 8-10

¹⁸⁵ Mustafa El-Labbad, “Arapların Gözünden Türkiye”, **Doğudan Dergisi**, Ocak-Şubat 2009, yıl 2, sayı 9, s. 71

¹⁸⁶ El-Labbad, s. 70

¹⁸⁷ El-Labbad, s.71

vermekte zorlanmaktadırlar. Mesela Türkiye'nin herhangi bir Arap ülkesi ve İsrail arasında oluşacak gerginlikler için Türkiye'nin arabuluculuğu kabul edilse ve özellikle istense de, İsrail ve Büyük Arap dünyası arasında var olan herhangi bir sorunda arabuluculuk etmesi beklenmemektedir. Aksine böyle bir tutum ABD gibi büyük güçlerden beklenmektedir.

*“Türkiye Ortadoğu sorununa yeni katılan bir ülke. Bu nedenle çok çalışmalı. Ama en azından Türkiye'nin olumsuz bir imajı yok. Çünkü örneğin İran bu probleme müdahil. Arapların bir kısmı İran'ın rolünü kabul etmiş durumda fakat büyük kısmı İran'ın Ortadoğu'daki rolünü kabul etmiyor. Bu nedenle İran Araplar için ılımlı, makul bir ülke değil, Türkiye ise öyle ve Suudi Arabistan, Mısır, Suriye, Irak, Lübnan ve diğer ülkeler tarafında kabul görüyor..”*¹⁸⁸

*“Öte yandan İsrail ve büyük Arap dünyası arasında arabuluculuk... O Amerika'nın rolü, Türkiye'nin değil. Çünkü Arap ülkeleri Amerika'ya yakın ve ona bağlı. Türkiye'den değil, Amerika'dan böyle bir işaret bekliyorlar, maalesef. Suriye bile, müzakerelerden bahsedildiğinde Amerika'nın da dâhil olmasını istiyor. Çünkü ABD olmadan iyi bir çözüm çıkmıyor..”*¹⁸⁹

*“Biz Türkiye'nin bölgedeki rolünü takdir ettik ve takdir ediyoruz. Özellikle İsrail'in Gazze'ye karşı başlattığı savaşta. Başbakan Erdoğan'ın bölgede en sevilen liderlerden biri haline geldiğini söylemeliyim. Tutumu Arap liderinin çoğundan daha güçlüydü. Biz Türkiye'yi bölgeye etkin bir aktör olarak dönmesi konusunda yöreklendiriyoruz. Burada ve Arap dünyası Türkiye'yi dosttan öte kardeş olarak görüyor. Ve Arap dünyası, İran ve Türkiye arasında bir güvenlik konsepti yaratmamız gerektiğini düşünüyoruz. Bölgedeki tüm stratejik sahneyi değiştirebiliriz..”*¹⁹⁰

“Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelere ve konulara eğildiği halde neden Arap ülkeleriyle sahip olduğu uzun sınırlar ve kültürle ilgilenmediğini hiç anlamadım.

---

¹⁸⁸ Nuray Mert'in Prof. Dr. Masoud Daher ile Beyrut'ta TRT Türk, 'Nuray Mert'le Ortadoğu' isimli program için yaptığı röportaj, 22 Nisan 2009 (Röportajın tamamı için bkz. Ekler)

¹⁸⁹ Nuray Mert'in Prof. Dr. Masoud Daher ile Beyrut'ta TRT Türk, 'Nuray Mert'le Ortadoğu' isimli program için yaptığı röportaj, 22 Nisan 2009, (Röportajın tamamı için bkz. Ekler)

¹⁹⁰ Nuray Mert'in Hizbullah Milletvekili Dr. Ali Fayyad ile Beyrut'ta TRT Türk, 'Nuray Mert'le Ortadoğu' isimli program için yaptığı röportaj, 22 Nisan 2009, (Röportajın tamamı için bkz. Ekler)

Biliyorum ki coğrafi pozisyonu çok önemli ve Türkiye Balkanlara ve Kafkaslara bakıyor. Ancak Türkiye'nin Ortadoğu'da bir rol oynamasına yeşil ışık yakıldığını düşünüyorum, Kafkaslardaki rolüne Rusya, Balkanlardaki rolüne de Avrupa karşı çıkıyor ama Ortadoğu'daki rolüne kimse karşı çıkmıyor. Türk filmleri, TV dizileri bile bölgede en popüler yapımlar annem ve karım her gece onları izliyorlar. Bu Türkiye'nin yumuşak gücü. Türkiye sadece Arap pazarında arabalara ya da mallara sahip değil yumuşak güce sahip. Arap pazarı Türk malları ile ilgili deneyime sahip ancak daha fazla yumuşak güce sahip olmak gerek, Türkiye sadece bir sanayi ülkesi olarak değil kültürel olarak da bir güç yaratmalı. Sanayi ülkesi olmak Türkiye için çok güzel fakat ondan da önce Türkiye bir kültür ülkesi, ortak kültürümüz var, ortak mirasa sahibiz.,¹⁹¹

“Türkiye'nin Ortadoğu'da pek çok anlamda ilham verici olduğunu düşünüyorum. Ortadoğu'da aktif olmanın ise bölgede özellikle çok ılımlı bir trend yaratacağını düşünüyorum. Türkiye NATO'dan çıkmak üzere ya da İsrail'e karşı olmaya gelmiyor, sorunları çözmeye geliyor. Bu son 30–40 yıldır Mısır'ın da yapmaya çalıştığı şey. Bu nedenle Türklere hoş geldiniz diyeceğiz, gelin, Irak'ta istikrarı sağlamaya, Arap-İsrail çatışmasını çözmeye yardımcı olun, ekonomik kalkınma sürecini paylaşın diyoruz.,¹⁹²

Arabuluculuk konusunda Türkiye Ortadoğu'daki manevra alanını Orta Asya'da bulamamaktadır. 2008 yazında Rusya-Gürcistan arasında yaşanan krizde Başbakan Erdoğan tarafları bir araya getirmek istemiştir, Putin ve Gürcistan Dış İşleri bakanı bunu reddetmiş, akabinde kendi aralarında Cenova'da görüşmeye başlamışlardır. Bur durum Türkiye'nin arabuluculuk rolünde her zaman bulunamayacağını bir göstergesi olarak sunulmaktadır.¹⁹³

Türkiye'nin bölge ülkelerine göre görece daha güçlü olan ekonomisi 'komşularla sıfır sorun' politikasının da bir mahsulü olarak daha da derinleşmektedir. Ancak dış ticaret rakamlarına bakıldığında, petrol ve doğal ithalatı yaptığımız ülkeler

---

¹⁹¹ Nuray Mert'in Dr. Mustafa El-Labbad ile Kahire'de TRT Türk, 'Nuray Mert'le Ortadoğu' isimli program için yaptığı röportaj, 5 Haziran 2009, (Röportajın tamamı için bkz. Ekler)

¹⁹² Nuray Mert'in Abdel Monem Said Aly ile Kahire'de TRT Türk, 'Nuray Mert'le Ortadoğu' isimli program için yaptığı röportaj, 5 Haziran 2009, (Röportajın tamamı için bkz. Ekler)

¹⁹³ Nur Bilge Criss, "Parameters of Turkish Foreign Policy Under the AKP Governments", **UNISCI Discussion Papers**, No.23, Mayıs 2010, s.21

hariç diğer tüm Arap ülkelerinde rakamlar Türk ekonomisinin menfaatine gelişme göstermektedir. Bu durum Türkiye için önemli bir değer olsa da Arap dünyasını Türkiye'nin bu coğrafyayı sadece bir pazar yeri olarak görüp görmediği konusunda rahatsız etmektedir.¹⁹⁴

Bir başka görüş de Ankara'nın 'komşularla sıfır sorun' politikasını' ABD'nin bu ülkelerle sorunlarını çözmek için kurgulandığını söylemektedir.¹⁹⁵

Fakat Türkiye'nin 'komşularla sıfır sorun politikasının' turnusol testi İran konusu olacak diyenler de bulunmaktadır. BM'in İran üzerindeki yaptırımları arttıkça BM Güvenlik Konseyi'nde yer alan Türkiye'nin bu konuda izleyeceği tutum merak konusudur.¹⁹⁶ Ayrıca İran'ın Türkiye'nin en büyük ticari partnerlerinden biri olduğu gerçeği de bazı sorgulamaları beraberinde getirmektedir. Washington'un İran'a yönelik belirleyeceği herhangi bir tercihlili ticaret statüsü Türkiye için bir problem haline dönüşecektir. Bunun dışında 1995'de AB ile imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması çerçevesinde Türkiye'nin üçüncü ülkelerle tarife engelleri konusunda AB yasalarıyla uyumlu olmak durumundadır. Bu da AB'nin İran'a yönelik herhangi bir tepkisinde Türkiye'yi ticari ve siyasi yönden zor durumda bırakacaktır.¹⁹⁷

Ancak diğer taraftan Türkiye'nin Ortadoğu ile gelişen ilişkilerini Batı tarafından değerlendirenlerin bir kısmı bu yakınlaşmanın Avrupa lehine olduğunu düşündükleri gibi, Türkiye'nin tam üyelik için gerekli kriterleri yerine getirip bir AB üyesi olduğunda, AB ve Ortadoğu arasında daha güçlü bir iletişim ve anlaşma olacağını belirtmektedirler. Fakat diğer taraftan Türkiye'nin AB'ye üyeliği gerçekleştiğinde bu akit, Türk dış politikasında da farklılıklara sebep olacaktır, AB ile ortak dış politika oluşturulacaktır, denmektedir.¹⁹⁸ Bu durumda Türkiye'nin Ortadoğu ile yaklaşması bir avantaj mı yoksa dezavantaj mı, tartışmalıdır.

---

¹⁹⁴ Altunışık, "Turkey: Arab Perspectives"

¹⁹⁵ Criss, s.17

¹⁹⁶ Jon Gorrivett, "Turkey's Middle Eastern Pendulum", **The Middle East Magazine**, Issue 409, Mart 2010, s.20-21

¹⁹⁷ Taşpınar, s.24

¹⁹⁸ Ayşe Karabat, Turkey's Relations with the Middle East Have Pros and Cons for the EU, Today's Zaman, 15 Kasım 2009

http://www.todayszaman.com/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=192954, (18.11.2010)

Özellikle komşu ülkelerle vizelerin kaldırılması ile insanların Türkiye’de serbest dolaşım hakkı kazanması AB açısından ‘göç’ konusunda tedirginlikleri de beraberinde getirmektedir.¹⁹⁹

Bazı Arap yetkililer ihtiyatlarını dile getirerek Erdoğan’ın popülarlığının ve meşruluğunun kendi otoriter rejimlerinin seilmeyişini ve meşruiyetindeki açıkları ortaya çıkarmış olması, İsrail’i terslemesi, daha ılımlı tavır takınanlar için özellikle bir endişe kaynağı haline geldiğini belirtmektedirler. Cumhurbaşkanı Gül’ün daha ölçülü davranışları ile kıyaslandığında başbakanın popülizmi bazı çevrelerde rahatsızlık uyandırmaktadır. Bazı Arap’lara göre ise Türkiye İslami kimliğini Basra Körfezi’nde yalnızca işine geldiği vakit kullanmaktadır.²⁰⁰

---

¹⁹⁹ Karabat, http://www.todayszaman.com/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=192954

²⁰⁰ “Türkiye ve Ortadoğu: Yüksek Hedefler, Kısıtlayıcı Unsurlar”, **International Crisis Group Avrupa Raporu** No.203, 7 Nisan 2010, ,s.22

4. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Giriş bölümünde de belirtildiği gibi Türkiye büyük bir devletin çöküşü sonrasında arda kalan Anadolu topraklarına ‘sıkıştırılarak’ inşa edilmiş bir ulus devlet olarak, Osmanlı’nın çöküş sürecinde yaşanan travmaların etkisi ile sadece kendi güvenliğini korumaya çalışmış ve kendini dışa kapatmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu itibariyle tarafsızlık yaklaşımı içinde yürütülen dış politika, Soğuk Savaş ile beraber Sovyetler Birliği’ne karşı Batı’nın yanında sathını belirlemiştir.

Ancak 1990’ların başında Soğuk Savaş’ın yani çift kutuplu sistemin sona ermesi, bunun dünya siyasal sistemindeki yansımaları, uluslararası ticaretin artması, yakın coğrafyada yaşananlar, enerji arz ve talep dengesindeki rekabet ve sorunlar Türkiye’nin gözünü açmasına neden olmuştur. Özellikle 1980 sonrasında başlatılan liberalizasyon süreci ile Türkiye uluslararası sisteme daha çok entegre olmuştur. Dünyadaki trendleri daha yakından takip ederek büyüyen sistemde ve rekabet ortamında kendine yer edinmeye çalışmıştır.

Bilinen bir gerçektir ki Türkiye Orta Asya veya Körfez ülkeleri gibi zengin petrol ya da doğal gaz rezervlerine sahip değildir. Ancak sahip olduğu jeopolitik dünya güç dengesi içinde büyük bir öneme sahiptir. Kuruluşundan beri Türkiye Doğu ve Batı arasında ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan bir köprü olma söylemi geliştirmiştir. Ancak bugün AK Parti’nin politika yapıcılarının da sıkça dillendirdiği gibi Türkiye transit ya da köprü bir ülke olmaktan ziyade kendi bölgesi içinde merkezi bir rolü hedeflemektedir. Ortadoğu’nun doğusunda projelendirilen onlarca enerji projeleri, enerji nakil hatları, enerjinin Avrupa’ya ulaştırılması sürecinde projelendirilen hatların doğal istikametinin Türkiye olduğu gerçeği göz önüne alındığında Türkiye’nin ve dış politika yapıcılarının daha ‘büyük’ düşünme çabaları anlaşılabilir. Dünyanın doğusunda gerçekleşen geleceğe yönelik bu büyük pazarlıklarda nasıl ki en küçük ülke bile bir şekilde yer almaya çalışıyorsa, yaşadığı coğrafyaya kök salmış bir ülke olarak, bulunduğu bölgede diğerlerine görece güçlü ekonomisi, yetişmiş insan gücü, siyasal tecrübesi ile Türkiye de yer almaya çalışmaktadır. Yeni siyasal söylem bu nedenle artık köprü ülke olmayı değil, merkez ülke olmayı benimsemiştir.

Elbette kaosun olduğu yerde ne köprü, ne de merkez kalabilir. Uzun vadedeki bu yapılanma süreci içinde Türkiye de, Türkiye'yle aynı coğrafya da yer alan diğer ülkeler de biz düzen, huzur ve uyum ortamı oluşturmak durumundadırlar. Bu nedenle Türkiye Avrupa'dan Orta Asya'ya, Balkanlar'dan kuzey Afrika, Körfez ve Ortadoğu'ya uzanan geniş bir alanda çok boyutlu bir diplomasi geleneği oluşturmaya çalışmaktadır.

Komşularla Sıfır Sorun politikası ile Türkiye bölge barışının tesisi için önemli bir adım atmıştır. Bu politika ile hem kendi, hem komşu ülkelerin sınırlarında güvenliği pekiştirdiği gibi daha evvel sorunlu ilişkilerin yaşandığı bu ülkelerle ticari ilişkiler de büyük boyutlara varmıştır. Örneğin Türkiye'nin komşu ülkelerle başlattığı sıfır sorun politikası bazıları tarafından salt ekonomik hatta emperyal bir güdüyle yola çıkıldığı şeklinde eleştirilere maruz kalsa da güvenlik gerçeği göz ardı edilememektedir. Karşılıklı ticaret anlaşmaları ve yatırımlar ile pekiştirilen ekonomik bağımlılık bölgesel barışa önemli katkılar sağlamıştır. Örneğin Irak ile ya da Suriye ile ticaretin bu denli artmasından sonra ne Türkiye'nin bu ülkelere, ne de bu ülkelerin Türkiye'ye saldırması çok akılcı gelmemektedir. İsrail ile yaşanan krizler de buna örnek gösterilebilir. İkinci bölümde verilen rakamlarda ticaretin bu krizlerden çok direkt etkilendiğini söylemek mümkün gözükmemekle birlikte İsrail'den gelen turist sayısının düşmesini de göz ardı etmemek gerekir. Ayrıca ekonomik ilişkileri ne kadar güçlü olursa olsun reel politikte bazen ikinci plana itilebilmektedir.

Türkiye Ortadoğu ülkeleri ile olan ticari ilişkilerinde daha fazla ihracat yapan taraf olmakla beraber bu durum Arap dünyasında tedirginliklere neden olabilmektedir. En nihayetinde sanayileşmeyi başarmış bir ülke olarak Türkiye hem üretim kalitesi hem de üretim kapasitesi açısından çevresindeki bu Arap ülkelerinden çok daha üstün durumdadır. Dolayısıyla ticari ve siyasi engeller olmadığı sürece, pazar içi rekabette öne çıkacaktır.

Ancak İran ile olan ilişkilerine baktığımızda İran Türkiye'nin son yıllardaki en büyük ticari partneri olarak gözükmemektedir. Dış ticaret rakamları İran lehine işlemektedir. Çünkü Türkiye İran'dan doğal gaz satın almaktadır ve gaz ihtiyacının büyük bir kısmını buradan tedarik etmektedir. Ancak ABD'nin 'stratejik partner'i

olarak Türkiye İran'a yönelik yaptırımları, bölge içindeki İsrail-Suriye-İran gerginliğini göz önünde bulundurmalıdır.

Türkiye Arap dünyasında sempati ile karşılanmaktadır. Tüm bu çalışmalardan Türkiye'nin Arap coğrafyasında yumuşak bir güce sahip olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır. Ancak Türkiye'nin yer yer vurgu yaptığı 'eski Osmanlı'nın arka bahçesi' ya da 'neo Osmanlı' söylem, özellikle Arap bürokratları ve entelektüelleri arasında tepki almaktadır. Nitekim Arap ülkelerinin Osmanlı'dan kopuşu bile, isteye yaşanan bir süreçtir. Modern Türkiye'nin Arap ya da İslam coğrafyasına sırtını döndüğü nasıl ki bugün hayıflanarak andığımız bir gerçekse, bağımsızlık mücadelesi veren Osmanlı'nın da Araplar tarafından yalnız bırakıldığı gerçeğini de yine bugün sitemle yâd etmekteyiz. Soğuk Savaş dönemiyle beraber ABD yanında sathını belirleyen Türkiye'nin Arap dünyasına uzak kalmasının en temel nedenlerinden biri de özellikle kadim Arap ülkelerinin Sovyetler Birliği'ne yakınlığıdır. Karşı kutuplarda yer alıyor olmamız karşılıklı ilişkilerin gelişmesini geciktiren önemli bir faktördür. Türkiye'de, Ortadoğu ülkeleri de bugün tüm bunları bir tarafa iterek yol almaya çalışmaktadırlar.

Özellikle arabuluculuk konusunda Türkiye büyük bir samimiyetle 'Müslüman kardeşlerine' yardımcı olmaya çalışmıştır. Oldukça başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Ancak önceki bölümlerde belirtildiği gibi bazı durumlarda Türkiye'nin araya girme, arabulma talebi karşı taraflarca geri çevrilmiştir. Hatta bazı ülkelerle ilişkileri düzeltme konusunda Türkiye direkt olarak istenmemiştir bile. Bu anlamda Türkiye'nin daha sonra olası arabuluculuk girişimlerinde tekrar geri çevrilmesi Türkiye'nin üstlendiği bu yeni role zarar verme olasılığı taşımaktadır. Kime, ne zaman, nasıl ve kiminle beraber arabuluculuk yapılmalı soruları tekrar değerlendirilmelidir.

Son birkaç yıl içerisinde basında ve Türkiye'yi araştıran yabancı uzmanlar arasında 'Türk dizileri'nin Arap dünyasındaki yansımaları çokça tartışılmıştır. Dizilerin Türkiye'ye uyandırdığı ilgi elbette ki yadsınamaz. Dizilerin turizm sektörüne, sinema sektörüne katkısı büyüktür. Türk ürünlerinin bölgede daha çok rağbet görmesine, hatta modacıların bile tanınmasına vesile olmuştur. Ancak dizi furçasının Türkiye açısından plansız geliştiği söylenebilir. Yani hükümetin TRT'nin Arapça yayın yapan 'at-Turkiyya' isimli kanalına kadar bu konuda sistemli bir çalışma yoktur. Dolayısıyla daha

muhafazakar Arap toplumlarında bu dizilerin izlenmemesi için ‘fetva’ düzeyinde alınan kararları da aynı anda değerlendirmek gerekmektedir. Türkiye gibi Arap ülkelerine göre çok daha modern, demokratik ve laik yaşam süren bir ülkede bile tartışma yaratan bazı diziler Arapların Türkiye algısını negatif bir boyuta çekebilir.

Son dönemde sıkça tartışılan eksen kayması, Türkiye’nin AB rotasından çıktığı, hatta giderek bir İslam devleti olmaya bağladığı yolundaki eleştirilere aslında Türkiye’nin gündeminde her zaman Ortadoğu’nun var olduğunu belirtmek gerekir. Türkiye’nin AB üyeliğinin 10 yıldan önce gerçekleşmesi teknik olarak mümkün gözükmemekle beraber 2008 sonrasında yaşanan ekonomik kriz hem ABD’yi, hem de özellikle Avrupa ülkelerini derinden sarsmıştır. Avrupalı bankaların ve şirketlerin bir bir battığı ve devletin müdahale etmek durumunda kaldığı bu ekonomilere Türkiye’nin ihracatı hızla düşmüştür. Oysaki Avrupa Birliği ülkeleri 2008’e kadar Türkiye’nin en büyük ticari partneriydi. Ancak alım gücü krizlerden ötürü ciddi düşüş yaşamıştır. Ortadoğu ülkelerine olan ihracatımız 2009 yılına gelindiğinde 2002 rakamlarının 6 katı olsa da, toplam ihracat içerisindeki payı sadece %18 civarındadır. Ancak İKÖ ülkelerine olan ihracat 2009 yılına 28.665 milyon \$’a ulaşmıştır. AB ülkelerine ihracatın 2008’e kıyasla 2009’da 30.000 milyon \$’lık düşüşü göz önüne alındığında, Türkiye ekonomisi krizden çok yara almadan kurtulmasını İslam ülkelerine yaptığı ihracatın atışına borçludur.

Bu çalışma için yapılan araştırmalar ve önceki bölümlerde yazılanlar ışığında ‘sürdürülebilirlik’ sorunsalı zihinleri zorlamaktadır. Gerek karşılıklı ekonomik bağımlılık, gerek yumuşak güç kavramları her ne kadar somut rakamlarla ortaya konsa da bu bağımlılık ilişkilerinin sürdürülüp sürdürülemeyeceği, bölge ülkeleri üzerindeki yumuşak gücün sürdürülebilirliği bir merak konusu halinde gelmiştir. AK Parti dönemine ilişkin dış politikalara ilişkin eleştiriler de genel de bu yönde gelmektedir. Aslında adı geçen teorilerin de kendi içindeki sorunu sürdürülebilirliktir. Örneğin Türkiye bölge içindeki tek demokratik, laik, insan haklarına uygun davranmaya çalışan ülke olarak bölge ülkelerine de bu çağrıyla yapmaktadır. Ancak bölge ülkelerinin rejimleri bu çizgiden uzakta olduğu gibi, hükümet yetkilileri bu rejimleri yönetenlerle

çok samimi ilişkiler içindedir. Türkiye'nin rejimler ve halklar arasındaki tutumu çelişkiler arz etmektedir.

Devletlerin yeri geldiğinde izlenen politikaları tersine çevirme ihtimalleri olduğundan toplumsal etkileşim tek başına sürdürülebilirlik için yeterli değildir. Türkiye 'etkileşim' sürecini başarıyla başlatmış gözükmektedir. Ancak tüm sosyo-kültürel ve ekonomik etkileşimlerin gerek barış, gerek istikrar açısından net sonuçlarının doğması ve sürdürülebilirliğinin olması gerekmektedir. Tıpkı Joseph Nye'in sonuç vermeyen yumuşak güç, güç değildir dediği gibi. Ayrıca Nye'in ortaya koyduğu yumuşa güç kavramı, yukarıdaki bölümlerde de arz edildiği gibi, ABD'nin sert gücünü pekiştirmeye yarar gözükmez. ABD'nin Irak'ta yaşadığı zafiyetin ardından Nye'in geliştirdiği bu kavramsallaştırma kendi içinde sorunludur. Dolayısıyla Türkiye yumuşak güç tanımlamalarını yaparken daha dikkatli olmalıdır.

Türkiye bugün bölge içinde bir popüleriteye sahipse bu Türkiye'nin sahip olduğu demokratik, laik hatta Müslüman fakat Batılı ülke imajındandır. Elbette Türkiye'nin kendi sınırları içerisindeki 'demokrasi' uygulamaları da geçişten bugüne kadar sorgulamalara tabi kılınabilir. Ancak özellikle AB reform sürecine dayalı olarak, metodolojiler tartışmalı da olsa, demokratik terakki anlamında adımlar güçlendirilmeye çalışılmaktadır. AK Parti kendisinden önceki hükümetlerin serptiği tohumların da meyvesini toplayabilme şansına sahip bir parti olarak konjonktürün elverişli olduğu bir dönemde iktidara gelmiştir. Ancak parti kendi kodları ve üyelerinin sosyo-kültüre ve ekonomik kodları nedeniyle hem ülke içi dinamikleri, hem de Ortadoğu bölgesine has dinamikleri harekete geçirebilecek, bölge ülkeleri ile iletişimi kuracak ve süreci yönetecek kabiliyete sahiptir. Dolayısıyla iktidara geldiğinden beri sosyolojik faktörler dahilinde bu süreci iyi yönettiği söylenebilir.

Ancak gerek uygulanan politikalar, gerek bu aşamada izlenen metodolojiler, dış politikadaki jargon ve üslup tekrar tekrar gözden geçirilmelidir. Zira ulusal ve uluslararası dinamikler, hatta konjonktür her zaman bu kadar yardımcı olmayabilir. Siz ne kadar çok işbirliği anlaşması yaparsanız yapın, o ülkelerle farklı sebeplerden ötürü karşı karşıya gelebilirsiniz. Çünkü Türkiye'nin nasıl çok boyutlu bir dış politika, çok taraflı ilişkiler anlayışı varsa diğer ülkeler için de aynısı geçerlidir.

EKLER

EK 1

İDO BAŞKANI AHMET PAKSOY İLE TRT ATTURKİYYA KANALI İKTİSSADİYYAT PROGRAMI İÇİN 25 KASIM 2009 TARİHİNDE YAPILAN VİDEO RÖPORTAJ

00:12: Şüphesiz denizci ülkelerin hepsinde İDO benzeri şirketleri görme şansına sahibiz. İDO'nun onlardan farkı taşıdığı yolcu ve araç sayısıdır. Dünyanın en büyük işletmesi olması. Bu bizi biraz belki onlardan ayırıyor. Ama dünyanın her noktasında benzer taşımacılıkta gerek araç taşımacılığında gerek yolcu taşımacılığında farklı tipte gemileri rahatlıkla görebiliyoruz. Farklı amaçlarla kullanılan gemiler var ama özellikle Kuzey İskandinav ülkelerinde, Avustralya'da, İngiltere, Kuzey Amerika'da deniz taşımacılığını daha büyük boyutlarda daha kaliteli daha üst teknolojik yapıda görebilirsiniz.

01:17: İstanbul'un güzel kılan denizleri, İstanbul bir deniz kenti. Bu kadar güzel kentte denizden en üst seviyede İstanbul faydalanmak istiyor. Çünkü İstanbul'da trafik sorunu gerçekten üst boyutta. Bu açıdan özellikle Büyükşehir belediyemiz son 5 yılda yaklaşık 500 milyon dolarlık bir gemi yatırımı yalnız ve yalnız gemi yatırımı yaptı. Amacımız kent içi ulaşımda deniz ulaşımını en üst düzeyde kullanmak. Bu amaçla bünyemizde 104'e yakın gemi işletiyoruz. Filomuz da çok büyük bir filo baktığımız zaman. Bir de bu gemiler çok farklılık arz eden gemiler. İDO bir tarafta hızlı feribotlarıyla İstanbul'u özellikle Marmara Denizi'nden dış noktalara bağlıyor, bir tarafta deniz otobüsleriyle bunu yapıyor, açık güverte gemilerle yapıyor, bir tarafta şehir hatları vapurlarımız var. İstanbul'un geleneksel sembolü olmuş, İstanbul'a her gelenin gördüğü kent içi vapurları. Onlarla kent içi ulaşımı sağlıyoruz. Bir tarafta yine arabalı vapurlarımızla kent içi etkinliğimizi yürütmeye çalışıyoruz. Deniz motorlarımız var ve deniz taksilerimiz var. **02:28:** Bakın birbirinden farklı 7 tipte gemiyi, başarıyla bir çatı altında işleten güçlü bir işletmeyiz. Belki de bizim en güçlü yönümüz de bu yönümüz. Ciddi bir knowhow'a sahibiz. Özellikle dünyanın birçok şirketi de İDOyla bu anlamda işbirliği yapmak istiyor. Yani İDO'nun bu knowhow'undan faydalanmak istiyorlar.

Özellikle ciro açısından baktığımız zaman biz yaklaşık 500milyon TL'lik ciro yapan bir işletmeyiz. Fakat onun altını çizmek istiyoruz, bizim öncelikli hedefimiz İstanbul'da fazla araç ve yolcu taşımak. Kamu yararını da muhakkak göz ardı etmiyoruz. Yani agresif bir kar etme ciro hedefimiz bizim yok. Evet karımızı yapan bir işletmeyiz, fakat bunun kendimizi çevirir, agresif bir kar mantığıyla yapmıyoruz. Kamu yönümüzü unutmuyoruz.

03:25: Bu anlamda baktığımız zaman aslında büyük gövdeye sahip ciddi bir işletmeyiz.

03:41: İDO son 5 yılda çok agresif bir büyüme içerisine girdi. Belki de İDO'yu dünya liderliğine taşıması, dünyada bu kadar ilgi çekmesinin altında bu agresif büyümesi var. Sürekli proje üreten sürekli yenilik getiren bir işletme. O kadar farklı tipte projeleri İstanbullularla buluşturduk ki. İstanbullular bu projelere ciddi anlamda ilgi duydular, karşılık verdiler. Yine yakın zamanda bu kentte yapmamız gereken pek çok proje olduğunu görüyoruz. Bir kez öncelikle mevcut filomuzu daha da güçlendirmeyi düşünüyoruz, bunun yanında özellikle kuzey ve güney Marmara'da kamyon taşımacılığı. İstanbul gibi büyük bir kente günde yüz binlerce kamyon giriş çıkış yapıyor. Bu araçların bir kısmını biz deniz ulaşımına kaydırabilirsek İstanbul trafiğine ciddi anlamda çözüm üreteceğimize inanıyoruz.

Bu anlamda da roro projesi üzerine çalışıyoruz kuzey ve güney Marmara'da. Orada binlerce kamyonu taşıyarak hem kent trafiğine çözüm üretmek hem de deniz ulaşımını etkin kullanmak projemiz var. İDO'nun biliyorsunuz Büyükşehir Belediyesinin projeleri içinde yer alan bir özelleştirme süreci var. Bu anlamda da İstanbul Büyükşehir belediyemiz bir çalışma başlattı. Bu çalışma belki bu süreçte neticelendirilmiş olacak. Yani mevcut vizyonumuzu bu dünya liderliğimizi devam ettirmek istiyoruz ve inanıyoruz ki bu güçlü bu esnek yapımız ilerideki birçok projeyi yapmak adına bize önemli bir güç katıyor. 05:25.

05:45: Şunu mutlulukla bu televizyon kanalı aracılığıyla da duyurmuş olalım. Gerçekten İDO dünyada sektörünün lideri bir kuruluş. Ekim ayı içerisinde INTER FERRY dediğimiz uluslararası Feribot İletmecileri Birliği'ni Türkiye'de topladık. 1000'e yakın dünyanın farklı yerinden işletmeci yatırımcı makine üreticisi, denizci burada bir araya geldi. Çok sevinerek gördük o toplantıya Arabistan'dan, Umman'dan,

Katar'dan, Dubai'den Ortadoğu'dan çok ciddi katılım oldu. Aslında bu mesele onlarla bir araya gelme, alanlarımızı gösterme şansına sahip olduk. Çünkü Arap dünyasında özellikle Ortadoğu'da deniz taşımacılığı alanında bir hareketlenme var. Özellikle Dubai de deniz taksiiyi yapmak istiyor. İDO aslında onlar için çok önemli bir model oldu. Bunun yanında biliyorsunuz Umman dünyanın en hızlı ferrylerini getirerek o bölgede ferry taşımacılığına başladı. Arabistan'ın Sudan-Mısır arasında bu taşımacılığını yaptığını görüyoruz. Kızıl Deniz'de bunu görüyoruz bu ne demek Ortadoğu'da deniz taşımacılığıyla, ferry sektörü ciddi bir büyüme içerisinde. Bunlar için de biz aslında önemli bir şansız. Ortak değerlerimiz var bu ülkelerle, burada işbirliği yapabiliriz. Karşılıklı bilgi paylaşımına gidebiliriz. Bu anlamda bu konferans bunun bir açılımı oldu da diyebilirim. 07:12: Bizim önceliğimiz İstanbul. Tabii ki dünyanın herhangi bir yerinde istediğimiz yere gidip deniz taşıyıcılığı yapabilecek potansiyele sahibiz, imkanımız da var. Ama İstanbul o kadar büyük bir kent ki o kadar hizmet bizden bekliyor ki bizim enerjimizin bir gramını dahi dışarı gönderme imkanımız olmuyor. Ama şunu diyoruz bu kuruluşlara "Lütfen gelin bizimle iletişimi sağlayın, her türlü knowhow'ı size transfer edelim, yardım edelim. Bunu bir sorumluluk olarak da görüyoruz, ülkemizin bir sorumluluğu olarak da görüyoruz. Sayın başbakanımız, sayın ulaştırma bakanımız, sayın büyük şehir belediye başkanımız bu noktada bizi bizzat görevlendiriyorlar. Bu işbirliklerine açık olmamız, her türlü yardımımız yapmamız noktasında bizzat direktif de veriyorlar. Bu anlamda buna açığız. Bu ekran belki bunun da bir vesilesi olmuş olsun iletişim anlamında. Onlara yaptığımız bir nevi advisorlık diyebilirim.

08:46: Bu soru Türkiye'de de çok soruluyor, kamuoyuna çok yansıdığı için çok bilinen bir konu. Biliyorsunuz İstanbul Büyükşehir belediyemiz belediye başkanımıza bir yetki verdi. Bir meclis kararı çıktı. Bu yetki İDO ve İGDAŞ'ın özelleştirme sürecinin başlama yetkisiydi. Şu anda teknik bir çalışma yapılıyor. Özelleştirmenin hangi boyutta hangi çerçeve içerisinde yapılacağı şu anda belli değil. Biz bir ön çalışma yapıyoruz. Bu ön çalışma takriben 5-6 aylık süre içinde bitmiş olacak. O dönem geldiği zaman belki çok net bu sorunuza cevap evrme şansına sahip olacağız. Danışman firma uluslar arası işletmelerle, fonlarla görüşmeler yapacak. Çalışmasını yapıp bu raporu Büyükşehir

belediyemize sunacak ve Büyükşehir belediyemiz sonuçta karar verecek. Şu anda bu süreci beklememiz gerek.

10:00: Biliyorsunuz özelleştirme diyince halka arz da blok satış da bir özelleştirmedir. Bunun ne boyutta olacağı konusunda şu anda verilmiş bir karar söz konusu değil. Ama şu açıdan bakıyoruz, bir işletme, birkaç deniz otobüsüyle başladığı serüvenine 20 yıl gibi bir zaman içerisinde dünya lideri bir konuma geliyor ve dinamik yapısıyla dünyanın dikkatini çekiyor, dünya lideri oluyor. Ve İstanbul Büyükşehir belediyesi bu işletmeyi bu noktalara getirdi. Şirketin sahibi olan İBB şunu düşünüyor, nasıl bu şirketleri bir marka haline getirdi, bu şirketlerden bir katma değer saplayıp bunu yine İstanbul halkı için kullanmak istiyor. Yani yapılan aslında ilave bir katma değer yaratmak projesi. Bu anlamda bu sürecin kent, İstanbul açısından çok ciddi kazanımları olduğuna inanıyoruz. Muhakkak her işletme her kurum buradan maksimum kazanım elde etmek ister. Bu anlamda bu çalışmaları beklememiz gerektiğine inanıyoruz. Şu anda ne söylersek dediğim gibi anlam ifade etmeyecek. Bu farklı metodolojileri ortaya koymak ona göre karar vermeyi sağlayacak. Bu soruları danışman şirketler bizzat cevaplandırıp rapor halinde İBB'ye sunacaklar. Biz şuna inanıyoruz ama bu işletme güçlü bir işletmedir. Önemli olan bu devlet kurumlarının bu dinamik yapıya sahip olması, bu konuma gelmesi güzel olan. Biz hep yıllardır işletmelerin zarar edip iyi işletilmediğini ve bundan dolayı özelleştirildiğini duyardık. Ama şimdi gururla şunu söylüyoruz, çok iyi bir durumda dinamik yapısını koruyan ve bu kente ilave katma değer yaratmak isteyen bir işletmenin şu anda özelleştirilmesi söz konusu. 12:00. Bu anlamda da belki bu belediyeye ciddi bir tecrübe de vermiş olacak. Nasıl şirketleri büyüten bir belediye en doğal olarak ondan en yüksek değerde katma değer de sağlamış olacak. Burada muhakkak İstanbul'un ulaşımı, toplumsal fayda kesinlikle göz ardı edilmeyecek.12:25.

12:30: Mesela ro-ro taşımacılığı Marmara'da bir potansiyel olarak önümüzde duruyor. Hatta biz son interferry konferansında bile dünyada özellikle bu global krizden dolayı yeni Pazar arayışı bu sektörlerde ön plana çıktı. Pek çok denizcilik şirketi Pazar aram noktasına geldi deniz ticaretinde bir daralma söz konusu. Bu anlamda özellikle kuzeyde baktığımız zaman Karadeniz'in potansiyeli olduğu görülüyor. Bunun gibi Kızıldeniz'in özellikle o bölgenin deniz ulaşımı açısından ciddi bir potansiyel olduğu ortaya çıktı.

Özellikle uzakdoğuda orada gemi kazalarını duyarız insanlar hayatını kaybeder biliyorsunuz sürekli haberlerde geçer. O bölgenin potansiyeli ihtiyaçları olduğu ön plana çıktı. Marmara da bu noktada konuşuldu. Özellikle Marmara denizinde aslında çok feaseble dediğimiz çok uygun bir yapıya sahip deniz ulaşımı açısından. Bu bölgede kuracağınız ro-ro hatlarıyla aslında bölgesel ticaretin gelişimi ile Marmara bölgesine çok ciddi katkı sağlayacağımıza inanıyoruz.

Çünkü cross taşımacılık Tekirdağ'dan Bandıraya deniz yoluyla 2 saate inme imkanınız var karayoluyla o mesafe minimum 6-7 saatlik bir zaman. Bu ciddi bir zaman kazancı aynı zamanda ekonomik avantaj sağlayan bir ulaşım sistemiyle Marmara'da ciddi anlamda ro-ro hatları kurulabilir. Biz bu süreçte bu hatları belirlemeye de çalışıyoruz. İstiyoruz ki gelecek projeksiyonları da bu ilave katma değer yaratmak anlamında kullanalım.

EK 2:

NABUCCO BORU HATTI PROJESİ SÖZCÜSÜ CHRISTIAN DOLAZEL İLE TRT ATTURKİYYA KANALI İKTİSADİYYAT PROGRAMI İÇİN 30 EYLÜL 2010 TARİHİNDE YAPILAN VİDEO RÖPORTAJ:

00.00: The cost of the Nabucco Pipeline Project was expected to be around 10.7 billion USD. What would you say about the total investment cost?

00.09: We expect to be the cost of Nabucco 7.9 billion EUR. This estimation is realistic and feasible. This is what we are counting right now.

00.21: The pipeline was said to be completed and functioning in 2014. Is that really feasible, what would you say?

00.30: We are currently aligning our efforts with the supplier side and the supplier side stated that 2015-2016 would be of the first gas available in Shah Deniz. That's why we rescheduled our schedule and time line and said 2015 should be first gas through Nabucco that's why we are starting the construction in 2012.

00.52: How much gas is required to operate the pipeline?

00.57: Well, the pipeline capacity is 31 bcm in the max stage. We would start operation with a build up capacity starting with 8bcm going then to 15bcm and 18bcm. And this is something currently that we are trying to achieve. 10bcm coming from Iraq and 8 – 10bcm from Azerbaijan.

01.25: Could you please tell us some about the projections for Nabucco? For instance, what is the projected or expected gas demand of EU in 2030? And how much of it will be received through Nabucco line?

01.39: Well, Nabucco pipeline is first of all enhancing competition which is always very important for the market that is unlocking new gas sources. We know that the gas demand will arise in the long run and on the other side the domestic production is going down means that leaves a gap of 150bcm additional imported gas for Europe until 2030. And this gas needs to be transported to markets. So Nabucco would contribute it to 31bcm but if the market wants it, Nabucco could transport much more gas.

02.16: The most important point seems to be the gas supply itself. Which countries can be suppliers? At the beginning only Caspian region gas was considered but then the Turkish Minister of Energy stated that Iraq and Qatar could also be involved in this pipeline as suppliers. Also PM Erdoğan stated that Iraq joined the line. What are you up to in progress?

02.50: Nabucco is clearly targeting to unlock the new resources in the Middle East and the Caspian region. We know that the biggest resources in the world are located in this region. And that's why we are clearly focusing on Azerbaijan, Turkmenistan in the Caspian Region and on Iraqi gas fields in the other side. Because these other regions are available for pipeline going to Europe and leaving by Turkey.

03.18: Would you say something about the proportion of gas capacity from Caspian and Iraq?

03.27: We know that the gas sources are wide and rich in this region. So we expect from Iraqi gas fields because these gas fields are currently under production already, with 10bcm export capacity. Also from Shah Deniz 2 gas fields 8 to 10bcm exporting by Nabucco to Europe. And we also know from the statements that Turkmenistan could also contribute with about 10bcm to the Nabucco project. So that means we would have enough gas to fill the pipeline.

04.00: Some sources state that Nabucco will emancipate EU from Russia, in terms of gas supply dependence. What do you think? Where will Russia be placed or where will Russia stand?

04.14: Russia will always be the most important supplier to Europe because it has the biggest gas sources. This is something which is to be considered in the business community. Nabucco was never planned to be anti Russia project. Nabucco was a European project, with European shareholders and Turkish shareholders. And it is a corporate project and first project as well, between the EU and Turkey in this respect. That's why we see us a certain USB especially in this field. We want to enhance competition and connect new gas sources with the new pipeline with new countries, also Europe that never connected before, with Turkey but also among each other, if you see Bulgaria and Romania.

05.00: South Stream and Nabucco Pipelines are considered to be alternatives to each other, according to some experts or analysis. Do you think either is a rival to the other? Or the EU gas demand really requires both pipelines? – In terms of volume or security?

05.31: Well, I am convinced that the Europe needs more gas in the future that means it needs more infrastructures. So there is place for pipelines in the future there needs to be new pipelines to be constructed. In terms of the competition you mentioned, it is always very hard because I don't know the other project. We have a feasibility started but South Stream has not a feasibility started so far. And we are focusing on our strengths that we know, we want to construct and finalize the project in 2015. And from this point of view actually we are not focusing on the other project; we are not looking left or right. But we want to conclude our project.

06.17: How are they planning to fix the gas prices that will reach the consumer? Do you think we can say something about that?

06.33: Well, it is very hard for us to comment on that. We are midstream companies. Nabucco will conclude transportation contracts to gas traders which will be our suppliers. And the gas prices will not be done by Nabucco, but by the market at the end. And this is also something to do with the availability of competitive infrastructure. Nabucco will be one of these competitive infrastructures. And this means enhancing competition is something positive for the consumer, at the end.

07.02: Will Nabucco any further contacts with the Middle East, except form Iraq, in terms of gas supply? And what could Nabucco mean to the Arab world?

07.13: Well, on one hand Nabucco is not negotiating with gas suppliers because this is something that has to be done by the share holders. But if you are asking the Arab world for example, these are very and most important future market for the Europe and future gas suppliers. 07.35: And this means also for the Arab side, for example if you are talking about the Egyptian gas could be lead through Nabucco trans-Arab gas pipeline, this would also enhance a lot of new projects and new investments that can be on the way, if Nabucco is implemented. So in this respect it makes total sense as well also for

the Arab world to think about together with us, with Europe which projects might be also feasible in the future to enhance our corporation.

08.07: Another important topic is the finance. How are they financing this project?

00.11: So our finance model is very clear. We will finance the project with the 70% debt, and 30% equity cash. This means 70% will be financed by the financial institutions, we signed a mandate letter in Brussels with big financial institutions; EBRD, EIB and IFC, with about for a billion EUR for overall amount. That means that the financing is on the way and the shareholders will contribute to the project according to their shares, which is currently 16%.

08.52: Is there any possible change in the pipeline route? And by this way, can we learn the actual path? What are the initial and final destinations for the pipeline?

09.09: Well, the route was more or less set up once the feasibility started. The detailed engineering is ongoing. The overall route is set up. We have of course always flexibilities in terms of where to go exactly. But this is more or less set up now. The field align has almost come clear, this is under detailed engineering. And we think this route makes a lot of sense. And we choose it very carefully in order to expect environmental and social issues.

09.41: What about Iran? Would EU be willing for Iran's involvement to the supply chain? All newspapers say that big oil and gas companies still keep on trading with Iran, despite the sanctions required. What would be binding Nabucco?

09.53: Well, we know that no gas supplier and no gas trader could buy gas in Iran according to the sanctions. That's why it doesn't make any sense for us to plan field align. We don't have any influence on the political situation. It might change in the future, we don't have a crystal ball, and we cannot see it right now. That's why we just have to see and wait what future will bring. It should have to be solved on the political level. And after the business community may decide on further projects.

10.28: Turkish PM Erdoğan stated that Baku-Tiflis-Erzurum route might be added to the pipeline. What would this BTE line contribute on Nabucco?

10.46: This is a very important pipeline project and this pipeline is staying in operation. That means it could easily be connected to Nabucco pipeline and that's why it's vital and important to Nabucco.

10.59: As a final question, as Iraq is also added to the supplier list; US troop's withdrawal is also considered to cause an insecurity in Iraqi society and economy. Especially if we consider that the gas reserves are mainly hubbed in the North of Iraq, the current controversy between the central and regional government might turn out to be a bigger problem which would insecure the gas supply.

11.40: Well, as I stated before, political issues shall be solved on the political level. There are sure talks that are necessarily and will be ongoing. But at the end we are very positive that this gas supply which is available, will find a way to the market because we have to supply in Iraq and this supply needs customers. And we can bring this gas to customers. So we think we have very high chances to transport this gas, and this type of discussions might come up also.

EK 3:

NURAY MERT'İN PROF. DR. MASOUD DAHER İLE 22 NİSAN 2009 TARİHİNDE BEYRUT'TA TRT TÜRK, 'NURAY MERT'LE ORTADOĞU' İSİMLİ PROGRAM İÇİN YAPTIĞI RÖPORTAJ:

01:01:50:00: Prof. Daher, bizi kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz.

00:01:55:00: Lübnan'a hoş geldiniz.

00:01:57:00: Size Lübnan hakkında sorular soracağım fakat öncelikle bize Türkiye ile ilgilenmeye ne zaman ve nasıl başladığınızı anlatabilir misiniz?

00:02:06:00: Bu uzun bir hikaye. Eğitimimin başlarında Türkiye –Arap ilişkileri hakkında birçok öneri vardı. Üniversiteye başladıktan sonra Türkiye Arap ilişkileri özellikle de Lübnan-Türkiye ilişkileri hakkında toplantılar yaptık. Ve ben Türk-Arap ilişkileri hakkında 25'in üzerinde toplantıya katıldım, ayrıca her yıl düzenlenen Atatürk toplantılarına katıldım. Her yıl Türkiye'de, Bulgaristan'da, Kazakistan'da gerçekleştirilen 5-6 toplantıya katılıyorum.

02:52:00: Ben uzun tarihimize, Türk ve Arap uluslarının kültürel ilişkilerine çok fazla ilgi duyuyorum. **03:08:08:** Türk-Arap ilişkilerinin tarihi üzerine konuşan az sayıda Arap tarihçiden biriyim. Kariyerimin başından beri Türkiye'yi veya Osmanlı İmparatorluğunu özellikle Avrupalılar tarafından yazılan kaynaklarda görüldüğü gibi kötü bir devlet olarak kabul etmedim.

03:45:00: Birçok şeyi açıklığa kavuşturduk ve ben şu anda Türk-Arap ilişkileri hakkında ve Osmanlı İmparatorluğu hakkında iyi yargılara varan / olumlu düşünen az sayıda Arap tarihçiden biriyim.

04:04:00: Elbette kötü olan birçok şey var ama aynı zaman da çok iyi şeyler de var. Ve tarihimiz de uzun zaman aynı şekilde değerlendirildi. Bu dönemden büyük ölçüde etkilendik. Fakat 1. Dünya Savaşından, Osmanlı İmparatorluğunun ortadan dağılmasından sonra, modern Türkiye Cumhuriyeti ve Arap ulusları arasındaki ilişki pek iyi olmadı

04:37:23. Bu nedenle iyi ilişkilerin olması, Arap ve Türk halkları arasında birbirleri hakkında iyi bir algı oluşması için daha fazla çaba gösterdik **04:49:00.** Türk tarafında da

birçok arkadaşımız var. Son yıllarda ilişkilerimiz iyileştiği için çok mutluyum. Ayrıca ilk kez böyle bir Türk televizyon programına katkıda bulunmaktan da mutluyum. Lübnan'a hoş geldiniz ve umarım en iyi şekilde devam edecek **05:20:00**.

05:23:00: Sizin özellikle Türk modernleşme sürecine ve genel olarak modernleşmeye de önem verdiğinizi biliyorum. Siz sadece Osmanlı geçmişinden değil aynı zamanda Modern Türkiye'den de bahsediyorsunuz. Sizce Türkiye Ortadoğu için bir örnek mi?

05:41:00: Türkiye'de modernleşme 19. yüzyılda Osmanlı döneminde başladı, Fakat ne Osmanlı İmparatorluğu ne de Arap dünyası başarılı olmadı, hem iç hem de dış etkilerden dolayı. Avrupa'nın büyük bir baskısı vardı, büyük plan Osmanlı İmparatorluğu'nu Fransızlar ve İngilizler arasında paylaşma, bölme planıydı **06:18:00**. Sykes Picot Anlaşmasından sonra, Balfour Deklarasyonundan sonra ve 1948de İsrail devletinin kurulmasından sonra... Bizim modernleşmemiz de Türk modernleşmesi gibi büyük zorluklarla karşılaştı. Modernleşmede bir süreklilik var fakat modernite konusunda durum aynı değil. 20 yıldan fazla bir süredir, Japonya'daki, Çin'deki, Arap ve Avrupa ülkelerindeki modernleşme üzerine çalışıyorum ve bu nedenle "modernleşme" ve "modernite" arasındaki farkı çok iyi biliyorum. **07:12:05**.

0:07:12:14: Modernleşme bir süreçtir, süreklilik içerir. Modern bir arabaya, modern bir filme, modern herhangi bir şeye sahip olabilirsiniz ancak modernlik, yeni bir televizyon, yeni bir makale üretmektir. Toplum modernleştirilmelidir ve bu başka bir ülkeden ithal edilmemelidir. Modernleşme modern kıyafetlere sahip olmak demek değildir, modern bir akla, düşünceye sahip olmak demektir, modern yaratıcı düşünceye **07:50:03**.

0:07:50:10: Türkiye'den ne bekliyorsunuz, nasıl bir rol üstlenmesini bekliyorsunuz? Çünkü Türkiye'nin rolü değişiyor ve siz bunun tüm Ortadoğu'da olumlu olduğunu düşünüyorsunuz. Fakat Türkiye'den nasıl bir rol üstlenmesini bekliyorsunuz?

0:08:06:21 Önceleri, Araplar olarak Türkiye'nin İsrail ile işbirliği içinde olduğunu düşünüyorduk. Bu nedenle Türk akademisyenlerle konuyu tartıştığımızda büyük sorun yaşıyorduk. Ciddi tartışmalar yaşadık. **08:32:00:** Fakat yakın zamanda Türkiye bu güzel

pozisyonunu aldıktan, ılımlı pozisyonunu aldıktan sonra - şimdi Türkiye Arap tarafına katıldı demiyorum ancak öncekinden daha ılımlı. **08:43:00.** İki göze de bakıyorlar sadece birine değil. Ortadoğu'daki sorunun İsrail'in Ortadoğu'daki pozisyonuna bağlı olduğunu biliyorlar. Ve savaşlar... Hem Arap tarafında em İsrail tarafında birçok savaş yaşandı. Fakat savaşların çoğunluğu İsrail'in Lübnan'a karşı saldırganlığı nedeniyle, İsrail'in baskısı sonucu yaşandı **09:22:00.** Hala geniş bir Arap toprağını işgal etmiş durumdalar. Lübnan'da küçük bir alanı fakat, Filistin'in neredeyse tamamını ve Golan Tepelerini. Kimse böyle bir işgali kabul edemez. **09:42:00:** Ortadoğu'da barış için, kendi ülkenizi ve belirlenmiş topraklarınızı düşünmeli ve karşılıklı saygı üzerine kurulu bir ilişki sürdürmelisiniz. Arapların İsrail ile barışa hazır olduklarını düşünüyorum. **10:06:00:** 2001-2002'deki Beyrut Zirvesi'nden sonra, İsrail devlet olarak çoğunlukla kabul edildi ve taraflar İsrail ile diplomatik ilişkiye hazırıldılar. Fakat İsrail bunu kabul etmedi. Netanyahu ve Lederman koalisyonu ile İsrail'in barışa hazır olduğundan çok emin değilim **0:10:38:20.**

0:10:39:00: Fakat ben savaşa hazır olmadığım da eminim. Belki savaşlara devam edebiliriz, 2006'da Lübnan'a ve 2009'da Gazze'ye karşı açılan savaştaki gibi. Ve İsrail'in Arap ülkelerinde bir yere savaş hazırlığında olduğundan eminim. Belki de İran'a karşı bir savaştan bahsediyorlar, nükleer silahlar konusunu bahane ederek. Fakat İsrail'in henüz barışa hazır olmadığından eminim **0:11:24:10.**

0:11:28:00: Burada iş, İsrail yanlısı, İsrail'in dostu olan veya ılımlı bir pozisyon seçen ülkelere düşüyor. ABD gibi İsrail'in dostu olan ülkeler İsrail'in yeniden savaşa başlamaması için baskı yaratmalılar, Fransa ya da başka Avrupalı ülkeler de.. Diğer tarafta, Türkiye gibi iki tarafla da ilişkileri olan ılımlı ülkeler de Arap tarafı ile İsrail arasındaki görüşmeleri desteklemeli veya kontrol etmeli, Gazze savaşından önce Suriye ve İsrail asında olduğu gibi.

0:12:14:00: Bence İsrail için de savaşmak iyi bir durum değil. Bu nedenle Türkiye İsrail'in savaşa girmesini engellemek adına önemli bir rol oynayabilir, İsrail'e bu yönde tavsiyede bulunabilir.

0:12:40:00: Ülkeler arasında arabulucu olarak ya da İsrail ve büyük Arap dünyası arasında arabuluculuk yapabilir mi?

0:12:48:00: O Amerika'nın rolü, Türkiye'nin değil. Çünkü Arap ülkeleri Amerika'ya yakın, bağlı Türkiye'den değil, Amerika'dan bir işaret bekliyorlar, maalesef.. **13:06:00.** Suriye bile, müzakerelerden bahsedildiğinde Amerika'nın da dâhil olmasını istiyor. Çünkü ABD olmadan iyi bir çözüm çıkmıyor.

13:22:12. Yani ABD katılmalı...

13:26:11: Evet, ABD katılmalı.

0:13:27:00: Fakat Türkiye'nin daha büyük bir rolü olduğunu veya olabileceğini düşünmüyor musunuz?

0:13:33:15: Belki Türkiye Ortadoğu konusuna yeni katılan bir ülke. Bu nedenle çok çalışmalı. Ama en azından olumsuz bir imajı yok. Çünkü örneğin İran bu probleme müdahil. Arapların bir kısmı İran'ın rolünü kabul etmiş durumda fakat büyük kısmı İran'ın Ortadoğu'daki rolünü kabul etmiyor. Bu nedenle İran Araplar için ılımlı, makul bir ülke değil, Türkiye ise öyle ve Suudi Arabistan, Mısır, Suriye, Irak, Lübnan ve diğer ülkeler tarafında kabul görüyor. Türkiye'nin Ortadoğu'da bu ılımlı, dengeli rolü diğer ülkelerden daha iyi bir şekilde taşımalarını umuyorum. **0:14:26:07.**

0:14:26:00: Fakat bu çok ilginç, çünkü birçok insan Türkiye Sünni bir ülke olduğu için daha büyük bir rol üstlenebileceğini düşünüyor. Sizse Türkiye belki daha büyük bir rol üstlenebilir çünkü Türkiye mezhepler vs. açısından tarafsız diyorsunuz. Türkiye modern ve laik/seküler bir ülke. Türkiye'nin laik bir ülke olduğu için daha iyi bir rolü olabileceğini düşünüyor musunuz?

0:14:57:00: Evet, kesinlikle evet. Türkiye'nin seküler bir ülke olarak daha büyük roller üstlenmesini umuyorum, mezheplere dayalı bir din devleti olarak değil. Çünkü eğer sadece Sünni tarafına yakın olursa bu çok küçük ve olumsuz bir rol olur. **15:14:10.**

0:15:16:00: Türkiye'nin seküler bir ülke olarak rolünü devam ettireceğini umuyoruz. Burada laik ülkelerin din karşıtı ülkeler anlamına gelmediğini söylemeliyim. Çünkü dünyadaki birçok laik ülkede dine, Müslüman olsun, Hristiyan veya başka dinden olsun sözde din devletlerinden çok daha fazla saygı gösterilir **0:15:48:18.**

0:15:49:00: Bu nedenle, Laik ülkede, dine saygınız var fakat aynı zamanda devletin temellerini din üzerine kuramazsınız anlamını taşır. Lübnan örneği önümüzde... Bizim sorunumuz, biz modern bir ülkeyiz, fakat bu modern ülken mezhepler üzerine kurulu bir seçim kanuna sahip. Bu ne laik bir devlet, ne mezhepçi bir devlettir yüzünün bir tarafı seküler olsa da, fakat bu bir sınıf devletidir. Zenginler Lübnan'ı yönetir fakat fakirler çok kötü durumdadır. Ve bu nedenle devlette istikrarsızlık var. Devlet sisteminin 18 cemaat/topluluk üzerine yapılandırılması mümkün değil. Kaçınılmaz olarak bazı topluluklar hoşnutsuz/tatmin olamaz. Ancak laik bir ülke tüm mezheplere karşı eşit bir konuma sahip olabilir. Bütün vatandaşlar hukuk önünde eşit olmalıdır. Sünniler, Şiiler, Dürzîler, Marunîler, Rum Ortodokslar için ayrı kurallara sahip olmamalıyız **0:17:17:15.** Dünyada ülkelerin çoğunluğu seküler. Sözde mezhep temelli devletler gerçekte böyle değil, küçük grupların, sınıfların yönetimi üzerine kurulular **17:40:15.**

0:17:41:06: Türkiye modern ve seküler bir ülke. Şu anda Türkiye din ile iyi bir ilişkiye sahip. Hala seküler bir ülke fakat dinle iyi bir ilişkisi var. Fransa gibi. Demokratik bir ülke. Çünkü demokrasi olmadan laiklik olmaz. Modern devletin üç temeli vardır: Siyasi alanda demokratik olmalı, Ekonomide liberal olmalı, Devlet yapılanması seküler olmalı **0:18:22:17.**

0:18:23:00: Ülkemizde her çeşit mezhep grubu var. Bu nedenle pozitif hukuka ihtiyacımız var, dini hukuka değil. Ancak gelişmemiş ülkelerde din devletinden bahsedilebilir. Orta Çağda bu kabul edilebilirdi, fakat günümüzde küreselleşme çağındayız. Dünyada din devletini kabul etmek mümkün değil. Bu konuda Japonya hakkında bir makale yazdım ve başlığı "Seküler Devlette Hükmeden Tanrı" idi

0:19:38:00: Seçimler hakkında konuşmaya başlamadan önce, lütfen Lübnan'la başlayan bir cümle kurabilir misiniz? Neden Lübnan önemli, Arap dünyasında nasıl bir yere sahip?

0:19:55:00: Elbette 18 kitabım var bu konuda. 9'u Lübnan ile ilgili.

20:01:00: Lübnan'ın önemiyle başlayarak sonra seçimlere geçebiliriz... Lübnan hakkında neler söyleyebilirsiniz?

1:20:32:10: Lübnan birçok açıdan çok önemli bir ülke. Çünkü küçük ama kültür-sanat aktiviteleri ile çok iyi tanınan bir ülke. Ayrıca Lübnan 18 farklı toplulukla/cemaatle nasıl baş edilebileceğini göstermesi açısından da önemli bir ülke, bu hiç kolay değil. Her ayrı mezhep grubu kendi kültürüne, kendi okullarına, kendi hastanelerine sahip. Zor çünkü Lübnan, özel sektörün kamu sektöründen daha gelişmiş olduğu bir ülke. Çok iyi televizyonlara, çok iyi üniversitelere çok iyi kültürel aktivitelere sahibiz. Fakat devlet çok zayıf... Devlet, mezhep gruplarına dayanıyor ve seçim yasaları, bakanlıklar da bu temele dayanmakta. Devlet başkanı Maruni, Meclis başkanı Şii, başbakan ise Sünni olmak zorunda. Bu tarz güçlüklerle baş etmek çok zor... Diğer taraf ise, sosyal, kültürel, ekonomik aktiviteler açısından Lübnan güçlü bir ülke.

0:22:05:00: Yani farklılıkları birleştiren çok güçlü bir sosyal geleneğe sahip.

0:22:11:00: Evet, belki de az sayıdaki ülkeden biri, Lübnan dışındaki nüfusu içindeki nüfustan fazla olan bir ülke. Lübnan'da 4 milyon nüfusumuz var fakat Lübnan dışında 8 milyon Lübnanlı yaşamakta. Ve bunlar zengin kimseler. Lübnan'daki ailelerine çok para yolluyorlar. 2-3 üyesi yurtdışında yaşamayan aile bulmanız zor, nitelikli göçmenler ve servete sahipler. 46 milyar dolarlık bir serveti olan var, bu Lübnan'ın toplam borcundan bile fazla. Sadece tek bir kişi. Yurtdışında bulunan Lübnanlılar ülkedeki ailelerine her yıl 6 milyar dolar civarında bir para gönderiyorlar. Yaz aylarında birçok Lübnanlı ülkeye geliyor. Lübnan'a sadece Arap ülkelerindeki zengin Araplar gelmiyor, birçok Lübnanlı göçmen de yazları ülkeye geliyor. Lübnanlılar aynı zamanda çok açık görüşlülerdir. Örtülü/çarşafly bir kadınla örtüsüz bir kadını yan yana görebilirsiniz. Yan yana yaşıyorlar. Şehirlere gittiğinizde kim Müslüman, kim Hristiyan anlayamazsınız. Birlikte yaşıyorlar, birlikte aynı restoranlara gidiyor, aynı okullara gidiyorlar. Ve bu çok güzel bir sosyal toplum... Bizim problemimiz sadece siyasi sistem. **23:57:50.**

23:58:00: İnsanların, sosyal yaşamın iyi olduğunu ama siyasi sistemin iyi olmadığını söylüyorsunuz.

24:02:12: Ekonomik açıdan Lübnan güçlü. Savaşta bile bankamız güçlü idi. Ortadoğu'daki ilk iki üniversite Beyrut'ta kuruldu, Amerikan üniversiteleri, Türkiye'den bile önce, 1866'da. St. Joseph Üniversitesi ise 1875'te. Beyrut'un ve

ülkenin modernleşmesinde büyük bir rol oynadılar. Bu okullar, birçok siyasi, ekonomik, sosyal lider ve tıp, hukuk alanında uzmanlar yetiştirdi. Beyrut, modernleşmenin merkeziydi, sadece Lübnan için değil, bölgedeki birçok ülke için de. Beyrut, tüm Arap kitaplarının %50sini yayımladı, en gelişmiş medyaya sahipti, gazeteler, televizyonlar. Bu nedenle Lübnan Ortadoğu'da özel bir ülke olarak kabul edildi ve tüm ülkelerle iyi ilişkileri oldu **0:25:52:20**. İnsanlar Lübnan'a bu ekonomik ve sosyal yaşam için geliyorlar. Konuşma özgürlüğü ve basın özgürlüğü var. Elbette komşumuz çok mutlu değil, özellikle İsrail, çok sorunumuz oldu. Fakat savaştan sonra 1975 İsrail Lübnan'ın yarısını, hatta birkaç ay süresince Beyrut'u işgal ettiler. Çok kötü sonuçları oldu. Çünkü ülkenin şartları Lübnanlılar çok zor hale geldi. Orta sınıf büyük ölçüde çok etkilendi. Savaştan önce %75 orta sınıf nüfusa sahiptik, fakat şimdi çok daha az, Lübnanlıların %24-25'i orta sınıf sayılabilir. Genelde çok daha fakirler ve kültür seviyesi, üniversitelerin durumu düştü. Bunla mücadele ettik, savaş süresince de **1:27:36:14**.

0:27:37:06: Tüm Arap ülkeleriyle ilişkilerimiz iyi. Tüm komşu ülkelerle iyi, özellikle Türkiye ve İran'la da. Biz İsrail'le müzakere yapacak en son ülkeyiz. Bu Lübnan için çok zor. Lübnanlılar iki grup arasında bölünmüş durumda. İki grup da İsrail ile görüşmek istemiyor. 8 Mart ve 14 Mart blokları arasındaki tek ortak nokta bu. İkisi de İsrail'le müzakereleri kabul etmiyor. İsrail'le müzakere masasına oturacak son ülke olmalıyız. Ortadoğu sorunu çözülmeli. İsrail'i büyük bir düşman olarak görüyoruz. Çünkü İsrail tamamen farklı bir sisteme, kurala, anlayışa sahip. Yahudi devletinden söz ediliyorlar, 18 farklı cemaatten oluşan Lübnan'a benzemiyor, biz tamamen farklıyız, tüm cemaatler eşit haklara sahip, farklıyız özellikle de dine bakış açısından. Biz açık görüşlüyüz, dini sorunlar, sosyal sorunlar, Arap ülkeleriyle, Türkiye ve İran'la ilişkiler konusunda. Dünyada birçok göçmene sahibiz. Hiçbir ırkçı görüşe bağlı değiliz **0:29:31:00**.

0:29:32:10: Bu durumda siz BM'nin silahsızlanmayı öngören 15599 sayılı kararına karşısınız.

0:29:41:05: Evet, evet kısmen.

0:29:47:10: Çünkü İsrail'e karşı ülkeyi savunma düşüncesi var..

0:29:50:50: Evet son 3 yıldır bu Lübnan'ın sorunun bir kısmını oluşturuyor. Bazı Lübnanlı liderler bunu kabul etti. Fakat azınlıkta bir kısım bu çözüme karşı. Elbette Lübnan iki bloğa bölünmüş durumda. Ulusal direniş taraftarları – İslami direniş taraftarları. Lübnan Ulusal Direnişi'nin 16 Eylül 1982'de kuruluşunu hatırlıyorum. İslami bir direniş hareketi değildi, Komünist ve Sosyalist Parti tarafından kurulmuştu, Bask ve Suriye Milliyetçi Partisi. İslami gruplar tarafından kurulmamıştı. Son 5-7 yılda Hizbullah güçlendi. Hizbullah Lübnan topraklarını özgürleştirmede ve 2006'da Lübnan'ı destekleme konusunda önemli rol oynadı **1:31:07:00**. Bu nedenle biz Hizbullah'ı milliyetçi bir parti olarak tanıyoruz. Bence, Lübnan'daki İslami gruplar, diğer Arap ülkelerindekilerden farklı. Ben laik bir insanım fakat Lübnan topraklarını özgürleştirecek, İsrail'e karşı mücadele verecek, Lübnan'ın bağımsızlığını savunacak her grubu, partiyi destekliyorum. Lübnan'da dini ve milliyetçi gruplar sıkı işbirliği içindeler **0:31:50:10**.

0:31:50:15: Ama Hizbullah kendini milliyetçi olarak tanımlamıyor.

0:31:56:10: Evet, Hizbullah kendini din grubu olarak, milliyetçi parti olarak tanımlamıyor. Ama adı Hizbullah.

0:32:05:05: Peki son seçimler hakkında ne düşünüyorsunuz? Değişim bekliyorsunuz?

0:32:11:00: Hayır, sanmıyorum. Çünkü belki çok küçük bir değişim olur ama seçim sistemi çok kötü. Seçim kanunu 1960dan kalma. Seçim bölgeleri o zamandan kalma. 128 milletvekilinden 100'ünün kimler olacağını bilebilirsiniz. Çünkü bütün gruplar bazı seçim bölgelerinde aynı adayları koydular. Seçimlerden önce bile seçilenleri biliyorsunuz, sürpriz olmayacak. Belki seçim savaşı 20 aday arasında olacak. Bence 2 blok arasındaki fark 10 milletvekilinden az olacak, daha fazla değil. Belki, seçimlerden sonra yeni bir “orta” blok oluşmasını umuyorum, cumhurbaşkanı General Mişel Süleyman'a yakın bir grup. Çünkü bu şekilde iki grup arasında uzlaşmanın sürmesi zor. Son 3 yılda bu kötü siyasi sistemi yaşadık. Son 4 yılda bütçemiz yeterli değil. Yüksek görevler için yeni adaylar/atamalar? ortaya çıkmıyor. Devlet neredeyse felç oldu. Her iki taraf da kendine bütçeden büyük bir pay almak istiyor. Ortada küçük bir grup

oluşması, değişikliği sağlar. Lübnan'da bu iki taraflı durumdan uzaklaşmalıyız
0:34:52:15.

0:34:52:00: Çok teşekkür ederiz.

0:35:00:00 Teşekkürler ve Lübnan'a hoş geldiniz.

EK 4:

NURAY MERT'İN HİZBULLAH PARTİSİ MİLLETVEKİLİ ALİ FAYYAD İLE 22 NİSAN 2009 TARİHİNDE BEYRUT'TA TRT TÜRK, 'NURAY MERT'LE ORTADOĞU' İSİMLİ PROGRAM İÇİN YAPTIĞI RÖPORTAJ:

0:10:25:00: Bay Fayyad şimdi bir milletvekili adayısınız. Bu seçimlerden ne bekliyorsunuz? Gerçekten bir değişim olacak mı? Bazıları bu konuda çok şüpheliler.

0:10:46:00: Biz her zaman bu seçimin çoğunluğu almamızla sonuçlanmasını bekliyoruz. Bu sadece bizim beklentimiz değil birçok seçim uzmanının da beklentisi. Çoğunluğu alacağız ve yeni bir kabine, koalisyon kuracağız. **0:11:22:00:** Farklı partilerin katıldığı bir koalisyon olacak. Çok etkili bir değişim olacağını düşünmüyoruz. Genel siyasi durum değişmeyecek. Çünkü biz özel yaşama saygı duyuyoruz. Ve buradaki durumun toplumumuzun çoğulcu bir toplum olduğunu çok iyi biliyoruz, demokrasi ve profesyonel demokrasi. Diğer partilerin yönetime ortak olmalarına saygı duyuyoruz. Belki bu bizim neden diğer partileri bizimle işbirliği yapmaya ve bir daha ki seçimlerde koalisyon yapmaya davet ettiğimizi açıklıyor. Çünkü siyasi istikrara sağlamak temel mesele. Fakat maalesef, bazı siyasi liderler bizimle Ulusal Birlik hükümetinde birlikte hareket etmeyi reddettiler. Bu durumda muhalefeti koalisyona çağırmanız gerekiyor.

0:13:12:20: Fakat bu zor, söylediğiniz gibi Ulusal Birlik Hükümeti tarzı bir koalisyon kurmak daha iyi tekrar tüm siyasi sistemi değiştirmek... Sanırım seçim sistemini değiştirmeyi teklif ediyorsunuz.

0:13:24:16: Seçim sistemini değiştirmenin, en azından değiştirmeyi önermenin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Şimdiki sistem, çoğunluk sistemi hiç iyi değil. Bu şekilde insanlara siyasi sistemin gelişmesine yardımcı olamayız. Bu bizim amaçlarımızdan biri diyebiliriz. Belki birçok engellerle karşılaşacağız, gelecek seçimlerde ve siyasi dönemde. Siyasi sistemi tamamen değiştirmek değil bazı kurumları reforme etmek istiyoruz, ekonomik ve sosyal krizleri çözmeye çalışacağız. Ve aynı

zamanda yolsuzlukla savaşmaya çalışacağız. Çünkü bu konuda büyük bir sorunumuz var.

0:15:15:00: Bu geleneğe sahipsiniz. Peki, Hizbullah i ve dış baskılar hissediyor mu? Çünkü rakiplerinizin güvenlik probleminden bahsettiğini duyuyoruz. Ayrıca Mısır'la bir problem var. Bunlar seçimle mi ilgili?

0:15:58:30: Hayır, Bu siyasi propagandanın bir parçası. Hizbullah istikrar yaratacak bir güç, öte tarafta Hizbullah siyasi bir parti. Laiklerle, güçlü Hıristiyan parti ile yakın ilişkilerimiz var. Hizbullah bu açıdan bakıldığında ılımlı ve milliyetçi bir parti.

0:17:06:10: Eğer bizim siyasi programımızı, ajandamızı incelerseniz çok ılımlı olduğunu göreceksiniz. Biz Lübnan'da mezhepçiliği kaldıracaağız, siyasi sosyal problemlerimizle ilgileneceğiz. Ve seçim sistemini değiştirip, nispi temsil sistemi yapacağız. Eğer kendi çıkarımız için çalışacak olsaydık nispi temsil sistemi yerine çoğunluk sistemi getirirdik. Çünkü büyük bir partiyiz büyük bir mezhebe sahibiz. Fakat biz kendimizi değil ulusumuzun çıkarını düşünüyoruz. Nispi seçim sistemi Lübnan'da derin ve gerçek siyasi istikrarı yaratmamıza yardımcı olacak. Ayrıca söylediğim gibi yolsuzlukla mücadele etmeliyiz, ekonomik krizleri çözmeliyiz, bu büyük bir sorun. Bizim amaçlarımız bunlar, Seçim ajandamızın da temel kısımlar. **18:44:00.**

0:18:45:00: Eğer söylediğiniz gibi çoğunluğu alırsanız ve hükümeti yönetme görevi sizin olursa muhalefetin işbirliği olmadan, çünkü biliyoruz Lübnan'da hükümet işbirliği yapmazsa istikrar olmuyor. Çok zor değil mi?

0:19:16:00: Biz gerçekleri düşünerek, anayasamızı düşünerek, liberal bir sistem anlıyoruz, biz çoğunluk ve muhalefet arasındaki koltuk sayısına bakarak biz çok fala farka sahip olmayacağız. İki büyük siyasi gruba sahibiz ve çok benzerler. İki taraf arasında büyük bir fark veya büyük bir mesafe yok. Bu durumda biz Ulusal Birlik Hükümeti kurmak zorundayız. Tüm partiler. Bu söylediğim gibi gerçek istikrarı sağlamamıza yardımcı olacak **0:20:50:16.** Ve ayrıca bizi bu yönde düşünmeye iten birçok neden olduğunu da düşünüyorum. Milli çıkarlara yardımcı olmak için uygun siyasi ortamı yaratmamız gerek. Ve ekonomik problemleri çözmenin çok zor olacağını

düşünüyoruz. Bunlar bizim neden diğer partileri kabinede bize katılmaya çağırdığımızı anlatıyor.

0:21:40:00: Birçok zorluk var. Eğer hükümeti kurarsanız, şimdi muhalefettesiniz, hükümetteyken önünüzde Hariri davasını araştıran mahkeme var, BM önerisi var, bunların tümüyle hükümette mücadele etmek zor, muhalefette olmaktan çok daha zor.

0:22:17:00: Biz bunlar için endişelenmiyoruz. Hizbullah buradaki en güçlü en büyük parti. Geçen yıllarda siyasi gelişimi, Hamas, İran, Suriye, Hizbullah birlikteliğine bakarsanız ve bölgedeki diğer ortaklıklarla karşılaştırırsanız, biz birçok siyasi avantajlara sahibiz. İki ekstremist oluşum var ve tüm çözümlere karşı çıkıyorlar, Filistin hakkında vs. Belki sadece müzakereyi kabul ediyorlar. İlimli Arap koalisyonları ise, Amerikalıların bir tabiri bu, diyalog konusunda hiç seçenekleri yok. Biz onları bölgede savaşmaya çağırmadık. Uluslararası kararları kabul etmek daha akılcı. Size müzakereyi reddettiğimizi hatırlatmak isterim. Bizim başka bir stratejimiz var. Direnişin yapısının başarıya ulaştığını düşünüyoruz. Direniş, İsrail'deki tutukluların serbest kalmasını sağladı, bazı toprakları kurtardı. Direniş şu anda Lübnan'ın bağımsızlığını, denizlerini, sınırlarını savunuyor. Biz diğerlerine İsrail'le müzakerelerin getirisinin ne olduğunu soruyoruz. Ve son 15 yılda hiçbir şey!

0:25:56:00: İsrail taktik nedenlerden dolayı müzakere masasına oturuyor, fakat aynı zamanda Filistin'in demografik yapısını tamamıyla değiştirmek için gizli bir çalışma yürütüyorlar. Yerleşmelerle, işgallerle, öldürerek, Gazze savaşındaki gibi savaşla. Bunların tamamını dikkate almamız gerektiğini düşünüyorum. **0:26:23:18.**

0:26:36:00: Peki Türkiye'nin rolü?

0:26:36:14: Biz Türkiye'nin bölgedeki rolünü takdir ettik ve takdir ediyoruz. Özellikle İsrail'in Gazze'ye karşı başlattığı savaşta. Başbakan Erdoğan'ın bölgede en sevilen liderlerden biri haline geldiğini söylemeliyim. Tutumu Arap liderinin çoğundan daha güçlüydü. Biz Türkiye'yi bölgeye etkin bir aktör olarak dönmesi konusunda yüreklendiriyoruz. Burada ve Arap dünyası Türkiye'yi dosttan öte kardeş olarak görüyor. Ve bir güvenlik konsepti yaratmamız gerektiğini düşünüyoruz Arap dünyası, İran ve Türkiye arasında. Bölgedeki tüm stratejik sahneyi değiştirebiliriz **0:27:56:00.**

0:27:56:00: Türkiye temel bir rol ya da çok stratejik bir rol oynayabilir bölgede dengeleri değiştirmek için?

0:28:00:00: Evet evet.

0:28:08:00: Fakat Türkiye'nin ılımlı rejimlerin olduğu kanatta değil de arabulucu olması koşuluyla mı?

0:28:18:00: Bu problem değil. Siyasi seviyede konuşuyoruz. Biz işbirliği yapabilir, ideolojik farklılıklarımızı başka tarafa koyabiliriz.

Teşekkürler.

EK 5:

NURAY MERT'İN ABDEL MONEM SAİD ALY İLE 5 HAZİRAN 2009 TARİHİNDE KAHİRE'DE TRT TÜRK, 'NURAY MERT'LE ORTADOĞU' İSİMLİ PROGRAM İÇİN YAPTIĞI RÖPORTAJ

0:08:18:00: Obama'nın ziyareti ile başlamak istiyorum. Bunun için buradayız, izlenimleri analizleri öğrenmek için.

0:08:37:00: Bunun benzersiz bir ziyaret olduğunu düşünüyorum. Amerikan başkanları Kahire'ye her zaman gelmişlerdir, ikinci dünya savaşından bu yana, Carter gibi pek çok Amerikan başkanı sık sık Kahire'yi ziyaret etmiştir. Ancak bu ziyaret benzersizdir. Çünkü hiçbir Amerikan başkanı İslam dünyasının başkenti olarak bu şehre gelip tüm İslam dünyasına seslenmemiştir. İslam dünyası çok bölünmüştür, dil açısından, jeopolitik açıdan. Ancak Amerikan Başkanı mesajını İslam dünyasına tek bir dünya olarak verdi. İşte yeni olan budur. İkincisi, Obama'nın ziyareti Batı ve İslam dünyasının arasındaki ilişkilerin belirli bir felsefe üzerinden ilerlediği uzun bir dönemin ardından gerçekleşti. Her şey negatifti. Medeniyetler Çatışması, Teröre Karşı Savaş. İslam-Terörizm ve Müslümanlar-Radikalleşme arasında böyle bir bağlantı kuruluyordu. Ve bunun sonucu olarak birçok sıcak olay yaşandı, Irak'ta, Afganistan'da, Somali'de ve başka yerlerde. Bazı Müslüman ülkeler mercek altına alındı, Türkiye'de neler oluyor, Mısır'da neler oluyordu. İslam dünyası ışıkların altındaydı.

0:10:45:00. Böylece buraya gelen bir lider "Her şeye yeniden başlayalım, birlikte hareket edelim işbirliği içinde olalım." diyor. Bunların tümü yeni. Üçüncü olarak önemli olan bir faktör de Obama'nın kendisi. Obama seçilen ilk siyah Amerikan başkanı. Bunun herkes için bir meydan okuma olduğunu düşünüyorum. Eğer Amerikalılar Afro-Amerikan bir başkan seçebiliyorsa tüm ülkeler de azınlık meselelerine eğilebilir ve başkan olma hakkını verebilir. Obama'nın seçim sürecinden nasıl geçtiğini düşünürsek, Hilary Clinton ve McCain'e karşı, bu bile çok motive ediciydi. Bu nedenle seçim döneminden beri tüm dünyanın ilgisini çeken bu adamın ziyaretinin, önceki başkanların ziyaretinden çok daha farklı olduğunu düşünüyorum.**0:12:10:00.**

0:12:15:00: Obama'nın Ortadoğu siyaseti hakkında iyimser misiniz?

0:12:16:05: Ben siyaset analistiyim iyimserlik ve kötümserlikle ilgilenmiyorum. Şansı olup olmadığıyla ilgileniyorum. Evet, öncelikle bölge içinde ve dışarıdakilerle, Ortadoğu 11 Eylülden beri süren 8 yıllık bir çatışmadan yorgun. Herkes biliyor ki eğer böyle devam ederse yine savaşlar olacak. En son Gazze savaşını yaşadık, 2 yıl önce Lübnan Savaşı oldu, ondan iki yıl önce İntifada, Batı Şeria savaşı yaşandı. **0:13:06:13.** Durum öyle kötü ki kimse daha kötüsünü istemiyor. İkinci olarak bu kayıtlı bir şey değil ama bölgede anlaşmanın parametreleri var. Bu parametreler siyasi irade ve icra ile gerçekleşebilir. Sanıyorum ki Obama bunu başaracak kişi olabileceğine dair niyetini ve kararlılığını gösterdi.

0:13:42:00. Tamamen burada bunun olacağının garantisini veremez. Daha önce pek çok hayal kırıklığı yaşandı bu da onlardan biri olabilir. Ancak kendi karar verdi. Bush gibi yapabilirdi, "Ortadoğu çok karmaşık, zor bir bölge, Iraktan çıkıyoruz ve Ortadoğu'yu kendiyile baş başa bırakıyoruz" diyebilirdi. Ama gelmeye karar verdi ve sorunla mücadele etmeye karar verdi. Geçtiğimiz haftalarda çok cesur bir duruş sergiledi. Herkes Washington'ı ve oradaki İsrail lobisini bilir. İsrail'in işgallerden vazgeçmesi, nükleer silahlar anlaşmasını imzalaması, iki devletli çözüme gidilmesi konusunda ısrarcı oldu. Kahire'ye geldi, Suudi Arabistan'a ve daha önce de Türkiye'ye gitmişti. İsrail'in Amerika'nın müttefiki olduğu, ahlaki, dini ve siyasi anlamda Amerikan mirasını paylaştığı doğrudur. Ancak bu sorunu çözebiliriz, sanırım cesaret ile. Bu yeni bir pencere açtı. Bu pencereyi nasıl kullanacağımız bize, bölgenin insanlarına bağlı. Mısır, Suudi Arabistan, Türkiye gibi ülkelerin önemli rolleri olacağını düşünüyorum. Bu sadece Müslüman insanlara seslenme mesaj verme meselesi değil. Bu nasıl çalıştığımızla, çıkarlar arasında nasıl uyum sağladığımız, çözümsüz sorunlarla nasıl mücadele edeceğimiz ile ilgili. **0:15:35:14.**

0:15:38:00: Son olarak, Türkiye'den geliyoruz ve sizin Türkiye hakkındaki görüşlerinizi ve Türkiye'nin Ortadoğu siyasetine girme girişimini nasıl analiz ettiğinizi, nasıl algıladığınızı öğrenmek istiyoruz.

0:16:00:00: Çok olumlu bir ışık görüyorum. Türkiye kendi tarihi ve sebepleri nedeniyle Avrupa'ya doğru çekildi, AB'ye girmeye çalıştı, bunu anlıyoruz ve aynı zamanda

NATO üyesi. Ancak her nasılsa Türkiye Ortadoğu'dan uzaktı. Türkiye'nin şimdi özellikle son 30 yılda ekonomik gelişme ve siyasi sisteminin olgunlaşması anlamında büyük bir atılım gerçekleştirdiğini düşünüyorum. Din ve devlet arasında birçok Müslüman ülkede yaşanan büyük sorunu çözmüş gibi görünüyor. İyi bir Müslüman olup hem de devlete ait alanları kavramları paylaşabilir, demokrasiye inanabilirsiniz. Türkiye'nin Ortadoğu'da pek çok anlamda ilham verici olduğunu düşünüyorum. Ortadoğu'da aktif olmanın ise bölgede özellikle çok ılımlı bir trend yaratacağını düşünüyorum. Türkiye NATO'dan çıkmak üzere ya da İsrail'e karşıt olmaya gelmiyor, sorunları çözmeye geliyor. Bu son 30-40 yıldır Mısır'ın da yapmaya çalıştığı şey. Bu nedenle Türklere hoş geldiniz diyeceğiz, gelin, Irak'ta istikrarı sağlamaya, Arap-İsrail çatışmasını çözmeye yardımcı olun, ekonomik kalkınma sürecini paylaşın diyoruz **0:18:00:00.**

0:18:00:00: Peki, Arap olmayan bir aktör olarak Türkiye'nin bölgede rol alma şansının düşük olduğunu düşünmüyor musunuz?

0:18:10:00: İran da, İsrail de Arap aktörler değil. Her bölge yakın ülkelere sahiptir. Türkiye özellikle Osmanlı mirasına sahip ve neyseniz onun bir parçası. Eminim Kahire sokaklarında benim İstanbul'da hissettiklerimi hissedeceksiniz. Bu nedenle Türkiye'yi özel kılacak bir kültür akrabalığı, tarih bağı olduğunu düşünüyorum. Önemli bir konuda Kahire, Ankara ve Riyad limitlerinin ne olduğunu, neler yapabileceklerini veya yapamayacaklarını biliyorlar. Aynı zamanda koordinasyon konusu var. Radikaller, teröristler ve her nevi köktenciler nasıl koordine olacaklarını, taktiklerini nasıl paylaşacaklarını çok iyi biliyorlar. Bölgede işleri zorlaştırıp, korkunç hale getiriyorlar. Devlet sorumluluğunun ne anlama geldiğini bilen ılımlıların da aynısını yapmaları gerektiğini düşünüyorum.

EK 6:

NURAY MERT'İN DR. MUSTAFA EL-LABBAD İLE 5 HAZİRAN 2009 TARİHİNDE KAHİRE'DE TRT TÜRK, 'NURAY MERT'LE ORTADOĞU' İSİMLİ PROGRAM İÇİN YAPTIĞI RÖPORTAJ

24:40:00: Sayın Labbad, Obama ziyareti hakkındaki izlenimlerine başlayalım. Ne bekliyorsunuz, düşünceleriniz neler?

24:56:00: Ziyaret Mısır için daha büyük bir anlam taşıyor. Geçen ABD yönetimi döneminde Mısır'ın bölgede yeterince dikkate alınmadığı düşünülüyor. Bu ziyaret Mısır'ın rolü için eski itibarına kavuşma anlamı taşıyor. ABD ziyareti Suudi Arabistan ziyareti gibi görse de Mısırlılar için bu ziyaret Mısır ziyareti ve Obama İslam dünyasına Mısır'dan seslenmeli. Mısırlılar için Mısırın hala uluslararası politikada önemli bir role sahip olmasının gururunu duymak yeterli. Kahire İslam dünyasının başkentidir. Ziyaretten beklentilerin oldukça yüksek olduğunu düşünüyorum. Ziyaret olumlu ve Mısır için iyi bir durum fakat yalnızca bir gezi ile Mısırın dünyada siyasetindeki ve bölgedeki rolünü değerlendiremeyiz. Mısır'ın bir ziyaretten daha fazlasına ihtiyacı var, Mısır'ın bölgedeki ve uluslararası siyasetteki rolü için yeni bir vizyona ihtiyacı var. Ancak o zaman ziyaret Mısır için de yararlı bir hal alır. **0:26:27:00.**

0:26:36:00: Suudi Arabistan ziyaretinin Kahire ziyaretini gölgelediğini düşünüyor musunuz?

0:26:40:00: Bir şekilde evet. Çünkü Mısırlılar Obama'nın asıl hedefinin Kahire olduğunu düşünüyorlardı. Fakat şimdi biraz hayal kırıklığı var, neyse ki çok değil. Suudi Arabistan sadece birkaç saatlik bir ziyaret. Ve bu ziyaret Amerika ve İran arasındaki diyalogun Arapları etkilemeyeceği yönünde Suudi Arabistan'ı sakinleştirmeyi amaçlıyor. Suudi Arabistan ayrıca önemli, ihracat açısından günde 10milyon varil petrol ihraç ediyor, kutsal toprakların Mekke ve Medine'nin olduğu ülke. Ama Mısır hala Arap ülkelerinin lideri olma iddiasını taşıyor ve bunun için Mısır'ın hepimizin, hükümet yanlıları veya muhalifler, solcular sağcılar hepimizin gurur duyduğu kültürel mirasa sahip olduğunu düşünüyorum.

27:53:00: Sonuçta Obama'nın buraya gelmesinin Mısır için iyi bir fırsat olduğunu düşünüyorum, Obama dünyada çok popüler. Ancak Mısırlıları uyarıyorum, evet Obama burada, fakat bizim asıl amacımız ekonomimizi ve dünyadaki pozisyonumuzu güçlendirmek, Kahire'de birilerini ağırlamak değil. Obama'yı sevsem de, kırmızı halılar sermek ülkemiz için yeterli değil diye düşünüyorum. **0:28:34:20.**

0:28:38:00: Obama'nın bölge genelindeki rolü hakkında ne düşünüyorsunuz, pek çokları gibi iyimser misiniz?

0:28:40:07: Obama ABD'nin başkanı, Mısır'ın, Türkiye'nin ya da bir Ortadoğu ülkesinin değil. Bu nedenle Amerika'nın ulusal çıkarları onun için çok önemli ve mantıklı. Bölgedeki Amerikan siyaseti değişecek, geçen yönetim dönemine göre daha ılımlı, daha yumuşak olacak. Ama sonuçta Ortadoğu'da Amerikan siyaseti olarak devam edecek. Bu nedenle Obama Amerika'nın bölgedeki hedeflerine ulaşmak için elinden gelenin en iyisini yapacak. Ama Mısırlıların, Türklerin veya bölgedekilerin de hedeflerine ulaşmak için ellerinden geleni yapmaları gerekir. Çünkü siyaset sizin hedefleriniz ve benim hedeflerim arasında bir uzlaşmadır. Sizi ikna etme konusunda ne kadar akıllı olduğumun önemli olduğu siyasi bir oyundur. Ancak sizinle bir koalisyon olduğumu düşünerek sizin gündeminizi tamamen benimsemem gerekmez.

0:29:49:10. Koalisyon daha çok bağımsız siyaset ve vizyon gerektirir. ABD siyasetinden uzak durmalıyız, uzak durmak değil ama Mısır'ın kendi gündemini oluşturmalıyız. Ortadoğu siyasetindeki Mısır gündemini özlüyorum-kaçırıyorum? Obama'nın ziyareti nedeniyle bunu unutmamalıyız. Obama Amerikan siyasetini ve çıkarlarını temsil ediyor. Obama'ya karşı bağımsız bir Mısır siyasetine sahip olmayı dilerdim. Bu, onu burada istemiyoruz veya siyasetine karşı çıkıyoruz anlamına gelmiyor. Mısırın da kendi vizyonu ve gündemi olması gerektiği anlamına geliyor.

0:30:44:00: Filistin ile ilgili olarak Mısırın bağımsız bir siyaseti olması konusunda ne düşünüyorsunuz?

0:30:56:15: Bağımsız derken, her ülkenin farklı ulusal çıkarları var. Mısırın ulusal çıkarları da ABD dahil bütün ülkelerinkinden farklı. Ama bu düşmanlık anlamına değil, kendi ulusal çıkarımızı korumalıyız anlamına geliyor. Filistin meselesinde belki

Amerika'nın İran'la diyalog ya da mücadele gibi başka bir önceliği var. Ama Arap ülkeleri ve halkları için Filistin-Araplar ve İsrail arasındaki çatışmada öncelik İsrail'in işgal ettiği tüm bölgelerden çekilmesi. Ancak o zaman barıştan ve barış ve bölgede istikrarı sağlayacak olan barış sürecinden söz edebiliriz. **0:31:53:00.** İran'la uğraşmak bizim önceliğimiz olamaz, o ABD'nin önceliği. Belki İsrail İran'ın İsrail ile bölgeyi kontrol etmek için mücadeleye gireceğinden korkuyordur, bu da başka bir soru. Bizim gündemimiz ise Filistin halkının özgürlüklerinin geri verilmesi, İsrail'in tüm işgal ettiği topraklardan çekilmesi olmalıdır ki o zaman bölgede barış ve istikrar hakkında konuşabiliriz. **0:32:26:00.** Bundan önce hiçbir konuşmanın veya toplantının faydalı olacağını düşünmüyorum. İki devlet iki halk sonucuna varmalıyız, Ortadoğu'da istikrar için Filistin devleti bir zorunluluktur. **0:32:43:20.**

0:32:44:00: Orta nokta bulunması mümkün gibi mi? 2002'de bir Suudi Arabistan önerisi vardı. Sizin söylediklerinize benziyor. Ancak işlemedi.

0:33:15:00: İşlemedi ancak bu Mısır'ın veya Suudi Arabistan'ın değil Birleşmiş Milletlerin, Güvenlik Konseyi'nin vizyonu. Ancak İsrail Amerika'daki birtakım grupların desteği ve arka çıkması sayesinde bunu gerçekleştirmeyi reddediyor. Obama ile bu desteğin yol olacağını sanmıyorum ancak bir şekilde daha hafifleyecek, ılımlı hale gelecektir. Gerçekçi amaçlarla barış sürecinin Filistin ve İsrail'in yararına olacak şekilde gerçekleşeceğini düşünebiliriz. Ancak bölgesel bağlamda barış sürecinden bahsetmek demek İran'ı da kenara itmekten bahsetmek demek. Obama yönetimin temel amacı, Mısır Suudi Arabistan, İsrail'i de İran'ı marjına koymak, konuya dahil etmek. Filistin devleti olmadan, çatışmayı çözüme kavuşturmadan bölgede çok protesto olacak ve İran bu oyların yöneticisi ve böylece İran bölgede daha etkin olacak. Bu bir döngü. Filistin devleti olmaması, Filistin halkının mücadelesini getirecek, Arap devletleri ve sokakları arasında fark büyüyecek ve İran işin içine girecek. Obama'nın bölgede barış sürecinin ABD ve hatta İsrail'in yararına olacağını ve İran'ı marjının dışında bırakacağını düşündüğünü sanıyorum. İsrail'in davranışı Filistinlileri baskı altına alıyor ve oyları arttırıyor, barış süreci hiçbir şeyi değiştirmede. İran Lübnan'da Hizbullah'ı ve Gazze'de Hamas'ı desteklediğini ve yaptıklarının doğru olduğunu söylüyor. Yine döngü devam ediyor İsrail İran'a karşı daha da tepkili oluyor. Bu döngü çelişki bir çelişki aslında. Gerçek bir barış süreci sadece laftan ibaret olmayan bir barış sürecidir, İsrail'in,

Mısır'ın hatta Suudi Arabistan'ın dahil olduğu ve Türkiye'nin de olduğu bir barış sürecinin yarımca olacağını düşünüyorum.

0:35:55:00: Türkiye'nin Ortadoğu'da artan önemi veya çıkarları konusunda neler söyleyeceksiniz? Nasıl değerlendiriyorsunuz?

0:36:09:00: Türkiye'nin bir sabah uyanıp kendini farklı bir yerde bulan bir adam gibi olduğunu düşünüyorum. Türkiye her zaman Ortadoğu'nun kurucu bir parçası, ortak tarihi ve kültürel mirasa sahibiz. Ancak birçok Türk'te şunu görüyorum, Ortadoğu hakkında bir şeyler öğrenmek istemiyorlar. Avrupa hakkında öğrenmek istiyorlar. Kıyafetlerinizi, yemeklerinizi seçebilirsiniz ancak ailenizi seçemezsiniz. Kaçamadığınız dönemler olacaktır. tarihteki deneyimlerinden Arapların davranışından hayal kırıklığına uğramış olsa da, Türkiye Ortadoğu'nun kurucu bir üyesi olduğu gerçeğinden kaçamıyor. Nihayetinde Türkiye Ortadoğu'nun bir parçası, kayda değer bir parçası ve her zaman bölgede iyi karşılanıyor. Sadece ben değil, tanıdığım tüm insanlar Türkiye'yi kültür olarak, ekonomi, uygarlık, siyasi ilişki açısından iyi karşılıyor. Ancak Türkiye kendini "bölgede" görmüyor. Umarım değişti bu, ancak çok yavaş. Türkiye'nin topraklarının %97,5'i Asya'da, Avrupa'da değil. Avrupa'ya karşı durmuyorum, Türkiye AB'ye katılırsa çok iyi olacaktır, Arap ülkeleri içinde çok faydalı olacaktır. Ancak Türkiye'nin bu Doğu ve Batı arasında köprü olma konseptini bırakması gerektiğini düşünüyorum. Türkiye bir köprüden daha fazlası. Bir köprüden daha fazlası olmalısınız, daha fazla değerlere sahipsiniz.

0:38:35:00. Son Gazze krizinde Türkiye kendi siyasetini izledi, iyimserim, bu Türkiye'nin bölgedeki varlığının sonu değil başlangıcı olmalı, bu konuda da iyimserim. Türkiye'nin bölgedeki varlığının Türkiye için, bölge için ve Arap ülkeleri için olumlu olacağını düşünüyorum. Türkiye'nin dahil olmasının mantığı bu, sadece dahil olması değil hatta bir lider olarak var olması. Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelere ve konulara eğildiği halde neden Arap ülkeleriyle sahip olduğu uzun sınırlar ve kültürle ilgilenmediğini hiç anlamadım. Biliyorum ki coğrafi pozisyonu çok önemli ve Türkiye Balkanlara, Kafkaslara uzanıyor. Ancak Türkiye'nin Ortadoğu'da bir rol oynamasına yeşil ışık yakıldığını düşünüyorum, Kafkaslardaki rolüne Rusya, Balkanlardaki rolüne de Avrupa karşı çıkıyor ama Ortadoğu'daki rolüne kimse karşı çıkmıyor. **0:40:00:00.**

0:24:00:00: Türkiye'nin bölgede önemli bir rol oynayabileceğini söylüyorsunuz ama ne kadar önemli bir rol bu? Türkiye'nin bölgeyi daha iyi anlaması gerektiğini düşünmüyor musunuz, yıllarca bu kadara mesafeli duran bir ülke olarak?

0:00:48:20: Haklısınız, ama Türkiye çok önemli strateji uzmanlarına sahip. Örneğin Ahmet Davutoğlu, kendisini şahsen tanıyorum ve vizyonunun Türkiye'nin bölgedeki pozisyonunu ne kadar geliştirdiğini görüyorum, gerçekten müthiş. Ancak bunun sadece bazı siyasetçilerin veya entelektüellerin fikri değil ülkenin ulusal çıkarı olması gerektiğini düşünüyorum. Bir ideoloji olmamalı, sadece Türk entelijensiyasının bazı kesimlerinin, bazı siyasetçilerin Ortadoğu'ya gitme fikrini olumlu bulduğunu düşünüyorum. Türkiye için olumlu olduğunu ve tüm ideolojik yönelimlerin bu bakış açısına sahip olması gerektiğini düşünüyorum. Sadece AK Parti'ye ait olmamalı, tüm partilerin Ortadoğu'yu Türkiye için bir güç kaynağı olarak görmeleri gerektiğini düşünüyorum. Türkiye tekrar bölgeye gelmeli ve tüm diğer ülkeler tarafından temel bir güç olarak görülmeli. Bu Türkiye için çok iyi bir imaj. Bu fırsatın Ortadoğu'da ancak Türkiye'nin sahip olduğu bir fırsat olduğunu düşünüyorum. Kafkaslarda ve Balkanlar'da bu fırsat yok, orası AB üyeliği bile sorunlu bir alan. Ancak burada herkes Türkiye'yi olumlu karşılıyor, buraya geri gelin ve rolünüzü oynayın diyor. Bölgedeki dengeleri gözetmeli, vizyonunuzu oluşturmalsınız. Bunların hepsi Türkiye'ye sunuluyor. Sıradan insanların bile, siyasetçiler veya gazetecilerin değil, "Ortadoğu ile ortak bir şeye sahip olmak istemiyoruz, sadece Batılı ülkeler ve Avrupa ile ortak değerlere sahip olmak istiyoruz" dediğini hissediyorum. Ancak bu artık modern bir görüş değil. Bu tarihi, coğrafi ve kültürel bir gerçek.

0:03:12:00. Türk filmleri, TV dizileri bile bölgede en popüler yapımlar annem ve karım her gece onları izliyorlar. Bu Türkiye'nin yumuşak gücü. Türkiye sadece Arap pazarında arabalara ya da mallara sahip değil, yumuşak güce de sahip. Arap pazarı Türk malları ile ilgili deneyime sahip ancak daha fazla yumuşak güce sahip olmak gerek, Türkiye sadece bir sanayi ülkesi olarak değil kültürel olarak da bir güç yaratmalı. Sanayi ülkesi olmak Türkiye için çok güzel fakat ondan da önce Türkiye bir kültür ülkesi, ortak kültürümüz var, ortak mirasa sahibiz.

0:04:04:00. Örnek olarak benim büyükbabam Osmanlı Devletinin vatandaşı idi. Bu siyasi dengeler için bir anlam taşımıyor ancak vicdanımızda bir yere sahip. Türkiye ile ortak ilişkiye sahip olmak yazılı haklar sağlamıyor, ancak bu hisse sahibim; Büyükbabam bir Osmanlı vatandaşı idi. Bu cümleyi biliyorum ve ona inanıyorum “Ben bir Osmanlı vatandaşıyım” .

EK 7:

T.C. ENERJİ BAKANI TANER YILDIZ İLE 7 ARALIK 2009 TARİHİNDE TRT AT-TURKİYYA KANALI İKTİSADİYYAT PROGRAMI İÇİN YAPILAN RÖPORTAJ

0:00:28 Öncelikle AB'nin doğalgazdaki arz güvenliğinin çözümünün bir parçası olması adına yaptığımız bir dizi anlaşma var. Bunlardan bir tanesi Nabucco. 31 milyar metreküplük bir anlaşma ve bu anlaşmanın hem Türkiye'ye hem de AB' getireceği çok fazla katkı var. Tabi bu projeleri konuşurken orta ve uzun vadeli bakmak lazım. Yarın ne yapılıyor, önümüzdeki yıl ne yapılacak dememiz halinde biraz sıkıntı çekeriz. Bildiğiniz gibi AB'nin tespit edilmiş ve şu anda içinde bulunduğumuz yılda yaklaşık 522 milyar metreküplük kullandığı gaz miktarı var. Ve 2030'lu yıllarda yine öngörülere göre bu takribi 700 milyar metreküp civarında olacak. **0:01:24** Tabi Türkiye'nin bulunduğu coğrafyasındaki bir takım avantajları kullanmak ve jeopolitik konumunu algılamak açısından da Türkiye bir dizi projelere imza attı. Bir kısmı ön anlaşmalar şeklinde bir kısmı ortaklık şeklinde.

00:01:45 AB, Güney akımı için Rusya Federasyonu ile yaptığı anlaşmada Nabucco kadar bir miktarı yine Avrupa ülkelerine aktarmakla ilgili bir proje. Gerek kaynak ülkelerinin tüketim ülkeleri ile yaptığı, gerekse AB ile yaptığı anlaşmalar çerçevesinde Türkmenistan'ın, süreç öyle gösteriyor ki önümüzdeki yıllarda Türkmenistan'ın, Irak'ın hatta Azerbaycan, Katar'ı da dahil edersek en az beş tane ülkenin AB'ne gazlarını aktarması ile alakalı önemli gelişmeler olabilir. **0:01.30** Bu 100 milyar metreküplük gazın yine ister İtalya üzerinden olsun, ister Nabucco'nun ortakları olan Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Avusturya, Almanya gibi ülkeler üzerinden olsun mutlaka orta ve uzun vadede Rusya'nın da katkılarıyla – onu da koymamız lazım bu donelerin içerisine – Avrupa Birliği'nin arz güvenliği ile ilgili konusunun önemli bir çözüm parçası olacaktır.

0:03:17 Bizim 13 Temmuz 2009'da yaptığımız bu anlaşmayla beraber Türkiye üzerinden geçecek gazın Nabucco hattına verilmesi ile alakalı izni vermiş oldu. Bu aslında şu demek, hemen doğusunda bulunan biraz önce saymış olduğum kaynak ülkelerinin; başta Azerbaycan olmak üzere Türkmenistan'ın Irak'ın ve İran'ın gaz

verme kapasitelerinin ve bu tür rezervlerinin olduğunu biliyoruz. Dünyanın en önemli üç ülkesi arasında sayılan İran'ın gaz yataklarının Rusya Federasyonu'nun, Katar'ın gaz yataklarını hesaba kattığımızda aslında tüketim noktaları ile üretim noktalarını buluşturmak açısından önemli bir avantajdır diye düşünüyoruz.

0:04:12 Nabucco harekete geçirilebilmesi minimum 7 ila 8 milyar metreküp civarında bir gazın boru hattına verilmesiyle beraber mümkün olabiliyor. Yani bu projenin başlayabilmesi için normalde altı ortak ülkenin beraberce hareket edebilecekleri, hem de her ülkede kurulacak Nabucco şirketleri ile beraber yapacakları çalışmanın çok önemli katkısı olacağı kanaatindeyim.

0:04:40 Tabi ki Bakü Tiflis Ceyhan boru hattı yapılırken de kaynak ülke problemi sürekli soruluyordu. Acaba kaynağı ne olacak, kaynağı olmadan bunlara başlanabilir mi diye... Dünyadaki anlayış artık tüketim bazlı, yani pazarlama şirketlerinde –bunlar büyük petrol ve doğalgaz projeleri de dahil olmak üzere diyorum. Tüketim noktaları belirlendikten sonra artık olduktan sonra mevcut boru hattının, yapılacak boru hattının ve daha sonra da kaynak ülkesinin belirlenmesi tarzında ilerliyor. Yani siz tüketim noktasında bu boru hattına verilecek gazın tüketilmesini garanti etmeniz halinde normalde bu kaynak ülkeleri de seferber olabiliyorlar. Genel pazarlama anlayışı bu. O açıdan şu anda net belirlenmiş ve adresi tespit edilmiş bir kaynak ülkesi olmamakla beraber önümüzdeki süreç kaynak ülkesi üzerinde bir çalışma olacağını gösteriyor.

0:05:53 Tabi öncelikle bu projenin bir ticari proje olduğunu söylemeliyim. Türkiye'nin içinde bulunduğu Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Avusturya ve Almanya'nın kamu ağırlıklı şirketlerinin bir araya gelerek kurdukları bir ticari şirket. Tabi ki uluslar arası ilişkilerden, siyasetten arındırılmayacak kadar büyük bir proje. 7.9 milyar dolar proje bedeli var. Ama öncelikle ticari olmasına çok önem veriyoruz. **0:05:30** Bu proje bir ticari projedir. Yani feaseble olması halinde kaynak ülkenin gazı tüketim noktası olan ülkeleri bulacaktır. Hal böyle olunca dünyanın ikinci büyük gaz rezervine sahip İran'ın şartları uyması halinde –bunun altını çizerek söylemek istiyorum- tabi ki verebileceği kanaatindeyiz.

0:06:55 Tabi İran'ın da ortamı herhangi bir gerginleşme noktasına taşımaksızın AB ile yapılacak bir işbirliği olarak görmesi halinde bunlar olacaktır. Dediğim gibi bir kısım

şartların yerine gelmesi halinde ben verebileceği kanaatindeyim. Bunu bir nevi ticari şartlar sağlayacaktır. Mesela İran, ben yarı fiyatına bu gazı temin ediyorum demesi halinde çok farklı bir noktaya gelineceği kanaatindeyim. O açıdan bunu biraz zaman biraz süreç belirleyecektir diye düşünüyorum.

0:07:46 Bizim İran'la yaptığımız anlaşma gereği, Türkmenistan veya bir başka ülkeden gelecek gazın geçişine İran müsaade eder, Türkiye'den geçebilecek gazı Türkiye müsaade eder ve Güney Pars sahalarında yapılacak gazla ilgili çalışmalarda Türkiye bir nevi pazarlama hakkını alır. Bizim öncelikle orada bir 12 aylık hem fizibilite hem de arama kuyularıyla alakalı bir çalışma yapmamız gerekiyor. Bu çalışmalara heyetler halinde başlandı. Tabi sonuç odaklı olması lazım ve çıkan sonuçları değerlendirmemiz lazım. Bunu da hep beraber izleyeceğiz, kamuoyu ile de paylaşacağız. Ondan sonra da toplam 91 aylık bir imalat süresi var. Bu nereden bakarsanız bakın en az 6-7 yıllık süre demek. Bu süre içerisinde, tabi kredi şartları yerine gelmek kaydıyla her tür hazırlıklar bitmek kaydıyla, şu anda o aşamada değiliz, bunla alakalı çalışmamız da bir yandan devam ediyor.

0:09:11 TPAO'nun birinci fazda bir ihaleyle ilgili bir çalışması olmuştu, yaklaşık iki buçuk ay önce. Ve bu projede aslında biz güçlü konsorsiyum ortakları ile de beraber girmiştik fakat fiyatlar yüksek bulundu. Tabi ki bu merkezi Irak hükümetinin bir tercihidir, saygı duymak gerekir. Ancak bir konsorsiyum orada iş alabildi. Büyük montanlı işlerdi bunlar.

0:09:42 Şimdi TPAO'nun yaklaşık 10 tane ihalenin 4'üne yalnız, altı tanesine de farklı konsorsiyumlarla beraber girme imkanları var. Bunların arasında Rusya firması Gazprom'dan tutun da Amerikan firmalarına varıncaya kadar birçok portföy var. Bunları değerlendirmemiz, beraber iş yapabilme kabiliyetlerimizi kullanabilmemiz lazım. Bizim amacımız şu anda üçüncü ülkelerle operasyonlar yapan TPAO'nun mutlaka petrol ve gaz arama faaliyetinde bulunmak istemesidir. Bunu çok önemsiyoruz. Hemen yanı başımızda, özellikle normalleşmeyi bekleyen Irak'ın bu normalleşmesini ülke içindeki siyasi iktidarın oturabilmesinin ancak petrol ve doğalgazla mümkün olabileceğini kendilerine kaynak oluşturabileceklerini biliyoruz. Bu açıdan biz de TPAO olarak orada bulunmak istiyoruz.

0:10:53 Bildiğiniz gibi 13 Temmuz 2009'da, içinde bulunduğumuz yılda Nabucco'nun imza töreninde Sayın Maliki de ülkemize gelmişti ve o törene katılmıştı. Biz kendisinin bu desteğini çok önemsiyoruz. Özellikle Nabucco için orada önemli bir söylemde bulundu. 15 milyar metreküp civarında bir gaz verebileceğini söyledi. Ama hepinizin de bildiği gibi Irak normalde Irak iç ihtiyacında bir yol çizdi. Önce gaz çıkartılacak o kuyular değerlendirilecek. Öncelikle Iraklı vatandaşların gaz ihtiyacı karşılanacak. Arta kalan kısmı yine Irak için elektrik üretimde kullanılacak. Arta kalan kısmı da bu projeye verilecek. Tabii ki bu 4-5 yıllık bir süreçtir. İhalenin normal yapılması halinde, belli bir hız kazanması halinde. Bu projeler normalde orta ve uzun vadeli projeler olduğu için bu tür konularda biraz daha sabırlı olmak lazım. 0:12:09 Irak bu gazı çıkarttıkça 8 ila 15 milyar metreküp arasında değişen oranlarda bu gazı verebilecektir.

0:12:33 Bizim hem kuzeyimizde, hem doğumuzda hem de Ortadoğu bölgesinde, güneyimizde çok ciddi rezervler var. Be rezervlerin aslında, gerek Suriye'deki gerek Irak'taki, gerek İran'daki bu bölgedeki bütün gazın tüketim noktaları da belli. O açıdan karşılıklı kazanmayı öngören Türkiye'nin de transit geçiş koridoru kabiliyetini vurgulayan birçok proje geliştirilebilir. Bir projeyi tercih etmenin diğerine mani olmadığına inanıyorum. Bir projeye çalışmanın diğer projeleri eksiltmeyeceğine inanıyorum. Türkiye'nin artık o kadar farklı büyüme kapasitesi mevcut ki gerek Rusya ile gerekse saydığım bütün bu ülkelerle geliştirilebilecek kadar fazlaca çok projesi vardır ve buna da müsaittir.

0:13:34 Özellikle Arap ülkelerinden biliyorsunuz Mısır doğalgaz boru hattı projesi var 1200 kilometrelik, yani Mısır'dan çıkıp Ürdün'den, Suriye'den Türkiye'ye gelen bir hat. Bu hat aynı zamanda enterkoneksiyonu da sağlayan bir hattır. Bu dediğimiz konseptte uygun bir hattır Arap doğalgaz boru hattı. Bildiğiniz gibi bu hat her iki yönlü de işleyebilecek bir hattır. Yani Mısırın hem ihtiyaçları için karşılayabileceği hem de kapasitenin artması halinde Avrupa ülkelerine de verebileceği... Bu da bir güzergâh çeşitlendirmedir. İlle de Avrupa'ya gelmesi için buradan dolaştırılması gerekmiyor. Malumunuz İtalya üzerinden de verilebilir. Ama bununla alakalı bütün çalışmalara zemin oluşturabilecek bir ülkedir Türkiye.

0:14:28 Aynı zamanda bu boru hattının Türkiye'den Suriye tarafına verebileceği ki kısa vadeli ihtiyaçları olmuştur Suriye'nin... O açıdan bütün bu ihtiyaçlara cevap cevap verebilecek bir yapı ve çerçeve içinde olduğunu söylemeliyiz.

0:14:49 Biz bu hattın yapımına başladık. 20 küsur kilometresi yapıldı. Toplam 93 kilometrelik bir hat. Bu hattın Türkiye tarafında kalan kısmını söylüyorum. Suriye tarafında kalan kısmını Suriye zaten yapacak. Karşılıklı buluşacağız ve hattı tamamlamış olacağız. Yaklaşık 160–170 kilometrelik bir hat olmuş olacak. Biz 15 ile 18 ay arasında inşallah bunu tamamlayacağımızı söylüyoruz.

KATAR

0:15:34 Bildiğiniz gibi Katar da Türkiye'nin enerji diplomasisi içerisindeki ülkelerden biri. Katar'la da bu anlaşmayı yapmış oldu.

0:15:42 Katar biliyorsunuz dünyanın en büyük LNG merkezidir. Denizaşırı ülkelere, Japonya'dan tutun da ABD'ye varıncaya kadar Katar'da üretilen gaz sevk edilmektedir. Bunların içinde Akdeniz havzası da var. Yani İspanya, Portekiz gibi ülkelere de LNG ulaştırılmaktadır. Katar şu anda LNG'de dünyada bir numara.

0:16:22 Biz aynı zamanda Katar'la geliştirilen ilişkiler çerçevesinde hem doğalgaz hattı ile beraber Avrupa'ya aktarılabilecek bir hattın olması gerektiğini hem de aynı zamanda LNG ile ilgili uzun dönemli kontratların yapılması gerektiği kanaatindeyiz. O açıdan yaptığımız çalışmalarda her iki vurguyu da ön plana aldık. Yalnızca LNG ile ilgili bağlantılar değil aynı zamanda kalıcı, sürekli, sürdürülebilir ve uzun vadeli bir doğalgaz boru hattının olması gerektiği kanaatindeyiz. Bununla alakalı bir çalışma grubu kurduk. Bu çalışma grubunun rahatlıkla karşılıklı sürdürülebileceği kanaatindeyiz. İyi ve güzel bir anlaşma oldu...

120 MİLYAR DOLARLIK YATIRIM YABANCI SERMAYE

0:17:33 Türkiye büyümeye karar vermiş bir ülke. Bu ülkenin idaresine irade koyan hükümetler ki AK Parti hükümetleri bu konuda çok ciddi bir sıçrama yaptılar. Özellikle 2002 krizinden sonra son global krizin tesirindeki son daralmayı hesaba katmazsak 27

çeyrektir bir büyüme söz konusu. Türkiye'deki büyüme ülke için tasarruflarla karşılanabilecek miktarlardan daha büyük.

0:18:21 Sermaye hareketleri bize şunu söylüyor; Uluslar arası sermayeye ihtiyaç hissedecek kadar bir büyüme var burada. Yani yerli tasarruf miktarları ülkenin büyüme hızını karşılayamıyor. Biz de bunu bildiğimiz için uluslar arası sermayeye son derece açık olduğumuzu ve 120 milyar dolar seviyesindeki enerji sektöründeki hem üretim hem iletim hem de dağıtımdan kaynaklanan sektör için dengeleri sağlayabilmek hem de mütenasip bir büyümeyi sağlayabilmek için mutlaka ama mutlaka uluslar arası sermayeye ihtiyaç var. 0:18:56 bu zaman zaman şirket evlilikleri ile beraber, yerli şirketlerimizin uluslar arası devlerle evliliği sayesinde bunlar olabiliyor.

0:19:09 Son birkaç ayda dahi 3-4 milyar dolarlık anlaşma imzaladık. Ve en fazla uluslar arası sermayenin Türkiye'ye davet edilmesi ile ilgili gerek Körfez sermayesinin gerekse uluslar arası sermayenin mutlaka aktif hale getirilmesi lazımdır ki şu ana kadar yapılan budur. Tabi ki 2020 yılına yapılacak 120 milyar dolarlık yatırım için uluslar arası sermaye ağırlığını koruyacaktır.

YENİLENEBİLİR ENERJİ

0:20:00 Türkiye'de yenilenebilir enerji kaynakları ile alakalı 2005 yılından buyana süregelen ve piyasayı aktif hale getiren bir kanun var. O kanunun bir takım eksikleri olabilir, telafi etmemiz gereken yanları olabilir. Ama özellikle yenilenebilir enerji kaynakları içerisinde başta gelen rüzgarın, güneşin, jeotermalin ve biokütle gibi birçok yenilenebilir enerji kaynaklarının önünü açan bir kanun bu. Ve aynı zamanda devletin minimum 5,30 sentler civarında kendisine verilmesi halinde belli bir süre bunu alması ile alakalı bir düzenlemeydi.

0:20:42 Şu anda rüzgarla alakalı yapılan müracaatlara ve müracaatlardaki istekliliğe bakarsak aslında bu fiyatların çok oynanmaksızın dahi mutlaka bir yer bulabileceğine dair bir yatırım kalemidir rüzgar.

0:20:56 1600 tane santral projesinin hemen hemen hepsi yani 1536 tanesi lisans aldı. Bu ne demek. Ağırlıklı miktarda hele hele suda Türkiye'nin şu anda harekete geçirilmiş 3'te biri kadar harekete geçirilmiş kaynağı var.

0:21:45 Rüzgar enerjisinde Avrupa'nın en önemli potansiyele sahip ülkelerinden biri Türkiye. Hedefimiz 2020 yılına kadar 20 bin megavat gücünde bir rüzgarı harekete geçirmemiz lazım. 2013–2014 yılına kadar 13 bin megavatlık bir gücü harekete geçirmemiz lazım. Bunlarla alakalı gerek kanun gerekse ikincil mevzuat dediğimiz yönetmelik, şartnameleri yapıyoruz. Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu da bunlarla alakalı çalışmalarını devam ettiriyor.

GÜNEŞ

0:22:35 Güneş enerjisini biraz daha sınırlı ortaya koymak istiyoruz ilk başta. Niçin? Hem kapladığı yer açısından hem de teknolojik olarak inebildiği fiyatlar açısından baktığımızda biraz daha bu konuda muhafazakar davranmayı uygun buluyoruz.

NÜKLEER

0:23:03 İlk anda bir tane yapacağız ama 2010 yılında mutlaka ikinciyle ilgili çalışmayı da bitirmiş olmamız lazım. Belki kanunun bize verdiği yetkiyi kullanarak belki ihale ile belki ihalesiz yapacağız. Ama nükleer enerji santrallerinin kurulması ve işletilmesi ile alakalı Türkiye'nin kararlılığını mutlaka göstermesi lazım. Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'nin nükleer enerji santralleri ile alakalı olarak gecikmiş olmasını mutlaka telafi etmemiz gerekiyor.

0:23:50 Düşünün son 40 yılda 4 kez ihale oldu. Şu veya bu şekilde bu ihaleler durduruldu, geciktirildi veya somut bir sonuca ulaşamadı. Bunun mutlaka aşmamız lazım. AK Parti hükümeti bunu aşabilecek iradeye sahiptir diye düşünüyorum.

GREENPEACE

0:24:27 Diyaloğumuz çok iyi. Oradaki başkan ve üyelerle görüşüyoruz. Amacımız karşılıklı birbirimizi ikna etmek değildir. Ama doğruları paylaşmak rakamları paylaşmakla alakalı mutabık kalınabilecek doğruları beraberce görebiliriz.

0:25:02 Hepimiz ön yargılarımızı bırakmak zorundayız. Greenpeace de bırakmak durumunda biz de. Ama nükleer enerji santrallerinin gerek iklim değişikliği ile alakalı konudaki dünyaya olan katkısının, gerekse arz güvenliği ile ilgili katkılarını düşündüğümüzde bizim omuzlarımızda hissettiğimiz sorumlulukların ve ağırlığın daha

farklı sonuçlar doğurması gerektiği kanaatini kendilerine bildirdik. Bu rakamlardan illa ikna olmalarını beklememiz doğru değil. Böyle bir yaklaşımda bulunmalarını beklememiz doğru değil. Onların mücadelelerini saygıyla karşılıyorum. Çok iyi niyetlerle çalışan gençlerimiz var onların içerisinde. Ve onlar da diyorlar ki dünya temiz olsun. Yenilenebilir kaynaklarla beraber olsun. Bu iki görüşe de katılıyorum. Dünya temiz olmalı ve yenilenebilir enerji kaynakları ile beraber bunlar sağlanmış olmalı. Ama Türkiye'deki yenilenebilir enerji kaynakları Türkiye'nin büyümesine yetmiyorsa bizim de büyümeyi sağlayacak diğer enerji kaynaklarını mutlaka tercih etmemiz lazım. Nükleer bunlardan bir tanesi.

KARBON EMİSYONU

0:26:22 Türkiye Kyota'ya taraf olmuştur. Ama onlarla alakalı net bir taahhüdü henüz oluşmamıştır. Türkiye'den beklenen de bu değildir. Hemen hemen dünyanın kirlenmesine binde 4'ler civarında katkı koyan, Türkiye'nin dünyanın temizlenmesi ile alakalı bundan daha büyük rakamları harcaması çok adil olmaz. O yüzden yaptığımız toplantılarda bunlarla alakalı almış olduğumuz kararların ben Kopenhag'da aktarılacağı kanaatindeyim. Ve bu kanaatlerle beraber bir sonuç ortaya çıkacak. Yalnızca biz değiliz, dünyanın ilk 16 ekonomisi arasında bulunan Türkiye'nin kirlenme oranı açısından baktığımızda ilk 16'da değil belki ilk 100'den sonra. O yüzden bunları çok dikkatli takip ediyoruz ve taahhütlerimizi de ona göre veriyoruz.

BOR

0:27:32 İki kavramı çok iyi ayırt etmek ve analiz etmek zorundayız. Dünyanın yüzde 70 rezervi Türkiye'de. Bu çok sevindirici bir şey. Fakat Türkiye'nin ve dünyanın hammadde ihtiyacı sınırlı. Nedir o sınır? Şu anda hammadde pazarı 1 milyar dolar civarında. Bor ürünleri de 15 milyar dolar civarında. Ve 2002 yılına geldiğimizde US Boraks denilen Amerikan firmasının pazardaki payı 650 milyon dolar civarındaydı. Türkiye'nin ise 225 milyon dolar civarındaydı. Bu yıl içerisinde ise bu tam tersine döndü. Yani Türkiye'nin payı 650 milyon dolarlar civarında, US Boraks'ın payı ise 250 milyon dolarlar civarında.

0:28:32 Ama toplam Pazar 1 milyar doları geçmiyor. Yani her tarafınız bor olsa toplam kapasiteniz bunun üzerinde değil ciro olarak, pazarlama olarak.

0:28:45 Ancak bu enstitü ile beraber yapılacak uç ürünler bu pazarın 15 milyar dolara kadar çıkmasını sağlıyor. Elimizdeki 2 küsur trilyon dolarlık rezervden bahsetmek ayrı bir şey şu andaki dünyanın bu gerçeğinden bahsetmek ayrı bir şey. Yani yer altındakilerin hepsini yer üstüne çıkartmış olsanız ve hazır bekliyor olsa bu cirolardan daha fazla ciro yapmanın imkanı yok. Bu malzeme biliminin gelişmesi ve uç ürünlere gidildikçe dünyadaki kullanım oranı ile çok alakalı.

0:29:15 Bir de Türkiye aldığı bir kararla stratejik ürün olan bora karşı Türkiye’de çok fazla yanlış anlaşılabilir kamuoyu algılamasında çok yanlış bir yeri bulunan bir noktayı bu vesileyle ben aydınlatmak istiyorum. Bor bırakın başka bir arazide sizin kendi tapulu bahçenizde çıkmış olsa bunu siz işletemezsiniz. Bunu kamu işletiyor. Devletin bu bor. Yani şahsi malıdır diye bakamazsınız. O zaman deniyor ki yabancı firmalar gelecekmış bu boru alıp götürecekmış, savaş bunun için çıkacacmış. Yani biz bunları biraz tebessümle karşılıyoruz.

0:29:56 Bu kapasitenin Türkiye’ye neler kazandırabileceğini uzun vadede bilmemiz lazım. Ama aynı zamanda Türkiye’nin şu andaki gerçeklerini de çok iyi tespit etmemiz lazım. Biz bunları tespit ettiğimiz kanaatindeyiz ve kabiliyetlerimizi bildiğimiz kanaatindeyiz ve bunlara dayalı çalışıyoruz.

MADENCİLİK

0:30:30 Madencilik ile alakalı, aslında arama ruhsatları son 7 yıl içerisinde çok ciddi oranda arttı. Ama bir şeyi itiraf etmeliyim ki arama ruhsatlarının artmış olması aynı zamanda bütün bu maden faaliyetlerinin arttığı anlamına gelmiyor. Bildiğiniz gibi arama işletme için gerekli ama yeterli olmayan bir basamaktır. Bu basamağın çok sağlam adımlarla atılması ve sağlam adımlarla geçilmesi lazım. Bunlarla alakalı bir düzenleme yapacağız ve asıl bizim derdimiz madencilikle alakalı yapılacak yatırımların gerçek madenciler tarafından bu sektörün sahipleri tarafından yapılması gerektiği kanaatindeyiz.

0:31:12 Ama bunların bir nevi çantacı diye tarif edebileceğimiz ve spekülatif kazançlara yönelik kişiler tarafından yapılmasına son derece karşı olduğumuzun bilinmesi gerekir.

MADENDE YABANCI SERMAYE

0:31:27 Yabancı sermaye rahatlıkla yatırım yapıyor. Biz bu manada hem Körfez sermayesine hem de özellikle madencilik sektöründe hem Güney Afrika'da çalışma yapmış olan hem de Batı'da çalışma yapmış olan bütün firmaların Türkiye'deki bu çalışmalarla alakalı yerlerinin alınması gerektiğini bu vesile ile söylemiş oluyorum.

0:31:52 Türkiye maden cevheri açısından çok ciddi bir zenginliğe sahiptir ve çok farklı madenlere sahiptir. Nikelden tutun da demire varıncaya kadar. Ama bunların gerçek yatırımcı tarafından harekete geçirilmesini ve öz kaynak olarak Türkiye'de mutlaka değerlendirilmesinden yanayız. Bütün ciddi yatırımcıları da bu manada bekliyoruz.

MERMER

0:32:21 Mermerdeki yapılan ihracat bildiğiniz gibi Çin'den tutun ABD'ye varıncaya kadar birçok ülkeye yapılmaktadır. Birçok ülkeye sağlanmaktadır. Bu konudaki başarılarımız da inşallah yetinmeyerek sürekli artarak devam edecektir.

TPAO

0:32:68 7 yıl öncesine göre baktığımızda hemen hemen araştırma ile ilgili kapasitesi 13-14 kat arttığını görüyoruz. Bu çok ciddi, çok önemli bir rakam. Aynı zamanda özel sektörle beraber yaptığı konsorsiyumlar bu rakama dahil değil.

0:33:20 Hemen somut bir örnek verelim. 650 milyon dolar civarı TPAO'nun önümüzdeki yıl için geliştireceği yatırımlar için ayırdığı kalemler var. Ama aynı zamanda Petrobras, Brezilya firması ile beraber orta Karadeniz'de yapacağı 450 milyon dolarlık ayrı bir yatırım daha var. Biz buradan ümitliyiz.

0:33:40 Tabii ki çıkmadan bununla alakalı konuşmak çok doğru değil. Ümit olmasa endişeye mahal yok. Biz orada bulunmazdık. O yüzden aramalardan sonuç bekliyor musunuz diye soranlara söylüyorum tabii ki sonuç bekliyoruz. Tabii ki bir şeyler

çıkartmak istiyoruz. Petrolün de doğalgazın da primer enerji kaynaklarından hem yerli kaynaklarımızdan hem de artık yenilenebilir enerji kaynakları.

Türkiye’de ne kadar gaz petrol vardır?

0:34:15 Şu anda kendi kendimize yetebilecek bir kapasite şu anda tespit edilmiş değil. Bunların çıkartılması ile alakalı tespitler devam ediyor. Ama kömürde işte 8.5 milyar tondan yaklaşık 12.4 milyar tona çıktık. Yani her bulduğunuz her sondaj yaptığınız MTA’nın ve TPAO’nun yaptığı çalışmaların ileriye dönük aslında Türkiye’nin bir sermayesi olduğunu bilmemiz lazım. Bununla alakalı çalışmalarımız son derece ciddi bir şekilde devam ediyor. Ama önceden şu kadar, Türkiye’ye yetecek kadar petrol var, gaz var demeyi çok doğru bulmuyorum üslup olarak. Bunlar ancak çıkartıldığı andan itibaren değer bulacaktır.

0:34:57 Biz ümitliyiz ama ümitlerle oynamak ve onun üzerine bina etmek politikayı çok doğru değil.

TPAO şu anda hangi ülkelerde?

0:35:09 Şu anda Azerbaycan, Libya, Irak, İran gibi ülkelere tutun ki Kolombiya’ya varıncaya kadar bir kısım ülkelerde yaklaşık bu 12-13 ülkeyi buluyor operasyonlarımız devam ediyor. Ve inşallah iyi sonuçlar elde ederiz diye de düşünüyorum.

YURTDIŞI GEZİLERİ

0:35:34 Son 6 ay içerisinde 20 ülkeye gitmişizdir. Ama birçok bakan arkadaşımızın aynı şekilde kamuoyuna yansıyan yansımayan çok faaliyetleri oluyor. Ben bunu topyekun bir hükümet aktivitesi olarak görüyorum. Sayın Başbakanımız biliyorsunuz bu hafta ABD’de ve onun liderliğinde onun başkanlığında yapılan bütün sektörlerdeki enerjiden tutun sağlığa tarımdan tutun ki sanayiye ulaştırmadan tutun ki... Yani bütün sektörlerle varıncaya kadar Türkiye geniş bir atağa çıkmış durumda.

0:36:12 Türkiye’nin refah seviyesini vatandaşımızın hak ettiği noktaya getirebilmek açısından durmadan duraksamadan bu çalışmalarımızı devam ettirmemiz lazım. Ben bu manada birimizi diğerimizden ayırt etmiyorum. Ve 7 yıldan beri çok ciddi hummalı bir

çalışmanın olduğunu söylemeliyim. Ve inşallah da sağlığımızın müsaade ettiği kadar mücadelemizin bu şekilde devam etmesi lazım. Ne adına ülkemiz adına.

0:37:00 Bildiğiniz gibi yaklaşık 20 yıldan bu yana sınır aşan sularla alakalı Fırat havzasından belli miktarda su bırakılıyor. Bu minimum 500 metreküp / saniyeler civarında. Ama aynı zamanda giden su Dicle'den de giden su. Hemen hemen orada da 1000 metreküp civarında bir su gidiyor. Hal böyle olunca toplam yılda neredeyse 45 milyar metreküp civarında yıllık su bırakılıyor. Bu Atatürk Barajı'nın hepsinin dolu olması halindeki barajın komple rezervi demek. Önemli miktarda bir su. Tabii ki komşularımızla iyi ilişkiler çerçevesinde gerek Suriye'ye gerek Irak'a herhangi bir anlaşma olmasa dahi komşuluk hukukundan kaynaklanan bir yapıyı mutlaka biz devam ettiririz. Bu manada herhangi bir problem yaşanmayacağı kanaatindeyim. Biz bütün iyi niyetimizle bu çalışmalara devam ediyoruz.

0:38:08 Yazın için Yalnızca yazın 1-1.5 aylık bir süre için kısmen artırmıştık. Ama bunun sürekli ve sürdürülebilir bir rakam olduğunu söyleyemem. O yüzden biz 500 metreküp / saniyelik özellikle Suriye ve Irak'ın talep ettiği rakamı vermek için gayret sarf ediyoruz. Bunun bir enerji bacağı var, bir sulamayla alakalı yanı var. Bu konularda da hassasiyetimizin devam ettiğinin bilinmesini istiyorum.

EK 9:

THY YÖNETİM KURULU BAŞKANI HAMDİ TOPÇU İLE MAYIS 2010 TARİHİNDE TRT AT-TURKİYYA KANALI İKTİSSADİYYAT PROGRAMI İÇİN YAPILAN RÖPORTAJ:

AVRUPA’NIN EN BÜYÜK 4. HAVAYOLU

00:00:14 THY’nin istatistikî olarak artık birinci, ikinci olmak gibi bir hedefi yok. En iyisini yapma hedefi var. En iyini yaptığımız zaman, potansiyeli en iyi kullandığımız zaman nereye çıkarsak bizim hedefimiz oraya çıkmaktır. Bu birincilikse birincilik olur ama bu neye baktığınıza oranla değişiyor, yolu taşımaya göre değişiyor, filo yapımıza göre değişiyor. Bu biraz daha göreceli bir kavram. Ama biz THY olarak her ikisini yapmaya talibiz şu anda. Bunu da yaptığımızı düşünüyorum. 00:00:52

00:00:59 Az önce söylediğim gibi THY 2003 yılının nisan ayında biz yönetime geldik. Nisan ayında yönetime geldiğimiz zaman 65 uçağımız vardı bunun 12 tanesi arji dediğimiz bölgesel uçaktı. Bunların da bir süre sonra İngiliz Sivil Havacılığının yazdığı bir yazı neticesinde biz bunları iade ettik ve 52 uçağa düştük. 2004 yılında aldığımız 61 yeni uçakla filomuzu büyötmeye başladık. THY’nin büyümesi 2005 yılı itibariyle başladı. Bizim “hub” olarak kullandığımız İstanbul dünyanın merkezinde çok önemli bir yer. İstanbul’u merkez olarak aldığımız zaman çevre ülkelerin 35 tanesine uçuş yapabiliyorsunuz. Bu ne demek: hem Avrupa’ya, hem Asya’ya hem Orta Doğu’ya, hem Afrika’ya çok kısa zamanda dar gövdeli uçaklarla servis verme imkanınız doğuyor. Öyle destinasyonlar var ki, belki büyük uçaklarla oraya gittiğiniz zaman belki feasible olmayabiliyor, ama daha küçük mesela 150 kişilik uçaklarla gittiğiniz zaman daha feasible oluyor. Ve daha ekonomik oluyor. Biz bu İstanbul’un “hub” olma fırsatını bugüne kadar kullanamadık. Şu an 2003 yılına baktığımız zaman İstanbul’dan transit giden yolcu sayısı çok düşüktü. Ama 2009- 2010 yılı verilerine baktığımız zaman THY yurt içine taşınan yolcunun 3’te 1’ini transit olarak İstanbul üzerinden taşıyor. Bu da İstanbul’un artık bir hub noktası, bir aktarım merkezi olma noktasında hızla ilerlediğini gösteriyor. Bunda etken nedir: bunda tabii THY’nin filosunu büyötmek daha fazla uçak almak bunlar yeterli değil. Ülkelerinde dışa açılımı önemli. Türkiye dışa açılım

politikalarının son yıllarda hem komşularıyla ilişkiler hem dünyadaki diğer ülkelerle ticaretlerini geliştirme yönünde çok yol aldı. Baktığımız zaman Suriye’de özellikle vizeler kalktıktan sonra ikili ilişkilerin çok hızlı gelişmesi neticesinde 2003 yılında haftada 4 uçtuğumuz Suriye şu anda haftada 24 sefer yapıyor. Sadece İstanbul değil. Günde 3 sefer İstanbul’dan gidiyoruz. Sabah gidip öğle yemeğini yiyip, öğlen dönme fırsatınız var. Aynı zamanda uçağı kaçırdığınız zaman da haftada 4 gün Antalya üzerinden Ankara’ya gelme imkanınız var. Yaz aylarında Ankara’ya Antalya üzerinden bağlantı yapıyoruz. Bu da Anadolu Jet olarak başlattığımız bir uçuş.

00:04:53 Bütün Orta Doğu’ya baktığımız zaman 200 bin yolcu taşıyan THY şu anda 1 milyon 100 bin yolcu taşımış. Bunun en büyük nedeni ikili ilişkilerin gelişmesi. Yani ülkelerin kaynaşması, ikili ilişkilerin gelişmesi, İstanbul’un öneminin artması. Yani artık İstanbul’da yavaş yavaş bir finans merkezi haline gelmeye başladı. Çünkü çok fazla kongreler düzenleniyor. Toplantılar yapılıyor. Sadece Türk Hava Yolları değil, körfezdeki bütün hava yolları şu anda bu pastanın 1/3’ünü THY karşılıyor. Diğerlerini körfezdeki ülkeler bu trafiğe katkı sağlıyor. Onlarında yolcu sayısı arttı. Yani pastadan herkes daha fazla almaya başladı. **00:05:54**

KARGO SEFERLERİ

00:05:59 Kargo seferlerimizde arttı. 2003 yılında bizim kargo taşımacılığımız bizim sadece yolcu taşımacılığı altında taşıdığımız kargodan ibaretti. Ama şu anda bizim 40 tonluk 4 tane uçağımız önümüzdeki dönemde yılsonunda girecek iki tane 330 kargo uçağımız uluslar arası taşımacılığa da başlayacağız. Orta menzilli uçaklarımızı da kargoya çevirmiştik. Ama önümüzdeki dönemde kargodan hem uzak doğudan hem Amerika’dan çeşitli ülkelere kargo seferleri de hızla artacak. **00:06:36**

UÇAK SEFERLERİ

00:06:47 2009 yılı itibariyle verdiğimiz 89 uçak siparişimiz var. Bu uçak siparişleri 2010 9. Ayından itibaren filoya katılmaya başlayacak. 10–11–12. Aylarda 9 tane geniş gövde. 5 tanesi 777-300. 4 tanesi Airbus 333-300 uçaklar filoya katılacak. 2011’in sonuna kadarda bizim kıtalar arası uçtuğumuz yani 10 saatin üzerinde uçtuğumuz yüzde 84 büyümüş olacak. Şu anda bütün uçuş noktaları planlanmış vaziyette. Bu uçakların da

şu anda eksik kalacağını düşünmekteyiz. Çünkü talep ve potansiyel çok yüksek.

00:07:42

YOLCU SAYISI

00:07:47 2010 yılı itibariyle şu anda yönetim kurulunun aldığı 12 tane hat açılışı var. Bunlardan bir tanesini İtalya'ya açtık. Orda ilk defa yeni bir metot denedik. Haftada 7 seferle başladık İtalya-Polonya. Şu anda beklediğimizin daha üzerinde bir doluluk yaşadık. Şu anda yüzde 70'i geçtik. Önümüzdeki aylarda 11 tane noktayı da açmış olacağız. Bu noktalar arasında uzun mesafe olarak Washington var, Los Angeles var, Vietnám var, Tanzanya var, Uganda var. Mayıs ayında Rusya Sochi'ye açmayı planlıyoruz. Mısır'ın İskenderiye şehri var. Önümüzdeki dönemde balkanlarda da bir iki noktayı düşünüyoruz. Ama önümüzdeki yıllarda potansiyel olarak 47 şehri tespit ettik bunların üzerinde çalışmalar devam ediyor. Dünyada uçmadığımız bir nokta kalmayacak. Hedefimiz bu. **00:09:20**

00:09:25 Yolcu sayımızda geçen yıl biz 26 milyon yolcu sayısı yakaladık. Bu seneki hedefimiz 32 milyon yolcu yakalamak. Şu andaki verilere göre bu rakamı da bir miktar geçeceğimizi tahmin ediyorum. Özellikle transit yolcуда çok büyük artış bekliyoruz. İstanbul'un potansiyelini biz etkin bir biçimde kullanmak istiyoruz.

00:10:07 Şu anda 1030 İstanbul çıkışlı bilet düzenleyebiliyoruz. Star Alliance grubu dolayısıyla 1030- 1050 civarında bilet düzenleyebiliyoruz. Ancak bu Star Alliance çalışırsan size bir katkı sağlıyor. Çalışmasan bir katkısı yoktur. Ama tabi biz ürünümüzü tanıtmaya adına Star Alliance'in bize katkısı olduğunu düşünüyoruz. Yolcularımıza daha çok seçenekler sunuyoruz. Fakat bunun yanında biz uçuş ağıımızı da genişletiyoruz. Mesela Londra'ya önümüzdeki günlerde günde 5 sefer günlük 5 frekansa çıkartabiliriz. Avrupa'nın birçok şehrinde hem frekansı artırıyoruz hem de yeni noktalara plan yapmış oluyoruz.

00:11:22 Bizim yurt dışı yolcumuzun 3/1'i şu anda transit olarak İstanbul aktarmalı noktalara gidiyor. Şu anda en fazla transit aldığımız ülke Kenya. Uçağın yüzde 70'i şu anda transit olarak İstanbul'a getiriyoruz. Buradan da 2009 verilerine göre 118 şehre

bunlara aktarım yapmışız. Yani Kenya'dan gelen bir yolcu buradan 118 ülkeye dağıtıldı. Buda bizim için gurur verici bir olay.

ARAP ÜLKELERİ

00:12:30 Arap ülkeleri özellikle Orta Doğu'daki tüm ülkelerde biz 11 ülkeye sefer düzenliyorduk. Şu anda 9 tane daha destinasyon ekledik. Fakat bir çok uçuşumuzu hergüne çıkardık. Haftada 2-3 gün uçtuğumuz destinasyonlarda hergüne çıkarttık. Şu anda 2003- 2010'da uçuş artış oranımız yüzde 58. Yani yüzde 252 oranında seferlerde artış var.

00:13:25 Gulf Air ile ortak uçuş düzenliyoruz. Diğer hava yollarıyla da özel anlaşmalarımız var. Onlar bizden, biz onlardan fiyat alıyoruz. Gayet işbirlikçi bir seviyede ikili ilişkiler ortamında Orta Doğu'daki taşıyıcılar kardeşlerimize de problemsiz bir operasyon gerçekleştiriyoruz.

0:13:59 Söylediğim gibi yolcu sayısı oranı arttı. Pasta büyüdü. Onlarında sayısı arttı. Yani İstanbul'a gelen yolcuların 3/1 ini biz, 3/2sini Orta Doğu'da taşıyıcılar taşıyorlar. Aynı zamanda İstanbul'un anılmasına da katkı yapıyorlar.

İSTANBUL 2010 SPONSORU

0:14:37 Dünyada başkentlik yapmış önemli şehirler var. Moskova, Paris, Londra, işte Almanya'da Frankfurt bunlarla karşılaştırdığın zaman İstanbul dünya turizm pastasında seyahat pastasından ziyaretçi pastasından çok az pay aldığını görüyoruz. İstanbul'un tarihi bunların birçoğundan daha fazla. 3 imparatorluğa başkentlik yapmış İstanbul'un hem jeopolitik konumu hem jeofizik konumu bunu hak etmiyor. Biz İstanbul'daki değerlerimizi tanıtamıyoruz. Veya İstanbul'u organize edemiyoruz. Ama son yıllarda hem İstanbul büyükşehir belediyesinin hem hükümetin olağan üstü gayretleri var. Hem İstanbul' tanıtım noktasında hem İstanbul'da bir kongre turizm merkezi olma noktasında çok mükemmel salonlar açıldı bunların, konaklama yerlerinin, otellerin sayıları her geçen gün artıyor. Yeni oteller yapılıyor. Bunların da bunlar tamamlandığı zaman bu alt yapı tamamlandığı zaman İstanbul'un da hak ettiği pastadan pay alacağını düşünüyorum. Bu 2010 kültür başkentinin de İstanbul'un tanıtımına olumlu yönde bir etki yapacağını düşünmekteyiz.

0:16:04 Biz de uçaklarımızda şuanda ilk defa İstanbul 2010 kültür başkentinin logosunu koyduk. Biz de elimizden geldiği kadar İstanbul'u tanıtmak için çaba sarf ediyoruz. İstanbul'un tanınırlığı Türkiye'nin tanınırlığının biraz daha önünde İstanbul'u herkes biliyor ama Türkiye dediğin zaman İstanbul'un neresinde gibi soruyorlar. İstanbul'un hak ettiği yeri zamanla alacağını düşünüyorum.

0:16:44 2009 yılı içinde dünya havacılık sektörü 9 milyar dolar kaybetti. Yani bu çok ciddi bir rakam. Bütün dünyada eksi yazarken THY 350 milyon EUR gibi bir karla 2009'u kapattı. 2010 verilerimiz tahminlerimiz de iyi olacağını düşünüyoruz. Şuanda hem yolcu seviyemiz doluluk oranlarımız iyi gidiyor. Büyüyoruz, bu büyüme sağlıklı bir büyüme olarak gerçekleşiyor. THY aynı zamanda iştirakleriyle büyüyor. İştiraklerimizi de büyütüyoruz. Şuanda ikram şirketimiz DOCO geçen hafta açıklanan bir sonuç itibariyle Star Alliance'm içinde yapılan bir değerlendirmede dünyanın en iyi ikinci ikram şirketi seçilmiş. Yani bu da yeni bir haber. Yeni Zelanda'da bir ikram şirketi birinci.

0:18:03 2010un ilk çeyrek rakamları henüz açıklanmadı. Ama bir problem olacağını düşünmüyoruz.

0:18:16 Tabii büyüyoruz bizim hedefimiz zaten devamlı büyümek. Biz 2008 yılında global krizin çıkışını tahmin ettik. Krizde yapacağımız iki şey vardı. Ya küçülme, zarar ettiğimiz hatları kesme, şirketi biraz daha küçültme olabilirdi. Veyahut da agresif bir şekilde büyüme. Büyümeyi neye göre planlıyorduk dünya havacılığında bu krizi sadece biz haber almadık diğer havayolu şirketleri de aldı. Onlar feasible olmayan hatları dolulukları düşük olan hatları kesmeye başladılar. Bu kesilen hatlar bize bir fırsat meydana getirdi. Biz bu fırsatları iyi kullandık. Birçok hava yolu şirketinin pazarı bize geçmiş oldu yani o pazardan biz daha baskın şekilde söz sahibi olmaya başladık. Çünkü biz frekans eksiltmeden ziyade artırma yoluna gittik. Filomuzu genişlettik. Agresif bir şekilde büyüme planını seçtik.

0:19:31 biz şuna güveniyorduk Türkiye'de gerçekten Türkiye'nin dengelerinde böyle bir kriz yoktu. Bu bir finans kriziydi. Türkiye'de bir finans krizi yoktu yurtdışındaydı finans krizi özellikle Amerikan menşeydi. Tabii ki global bir oyuncu olan THY'ni global krizin etkileyeceğini biliyorduk. Ancak biz Türkiye'yi merkez seçmiş bir şirket

olarak uluslararasıdaki bu eksileri biz artı yazılacağına ülkemizdeki bu etkilenmenin de fazla olmayacağını düşündük. Çünkü bizim finans sektörümüz gayet iyi yapılanmıştır.

0:20:17 Yüzde 20ye yakın bir büyüme kaydettik, çok ciddi bir şekilde yolcu sayımız arttı. Yani planladığımız her şey gerçek oldu. Bunun neticesinde de THY bugün daha iyi bir yapıya kavuşmuş oldu ve bunun hemen akabinde fırsat bilerek 2015 yılında bize verilmek istenen uçaklar artık 2010da teslim edilmeye başlandı. Daha uygun fiyatlarda uçak almaya başladık. Hem Air Bus'tan hem Boeing'ten, çünkü diğer havayolu şirketleri siparişlerini ötelemek istiyordu. Bu üretim hattındaki uçaklarını da biri alması gerekiyordu. Biz bunlara talip olduk. Gerçekten hem uçakları almada hem de bu yeni uçakların filoya katılmasıyla hem kalite açısından hem sunduğumuz seçenekler açısından çok iyi bir fırsat yolcuya sunduk. İkramımız çok iyi.

0:21:23 Şimdi bu uçak fiyatları konusundaki olay şu uluslar arası rekabetin belirlediği pazarın belirlediği fiyatlar var. Bizde pazarın iniş ve çıkışına ayak uydurduk. Gerektiği yerde indirimler yaptık rekabetçi fiyatlar belirledik. Pazar şartlarına göre fiyatlarımız oluştu.

0:21:55 Kül krizi gerçekten korkuttu. Avrupalının da bugün birçok hava yolu şirketinin 17 bin uçuş iptalinden bahsediliyor. British Air Londra'dan hiç kalkamadı. Luftansa hiç kalkamadı 3 – 4 gün. Birçok havayolu şirketi uçuşlarını iptal etti. Çok büyük bir krizin eşiğine geldi aslında. Gerçekten Avrupa'daki uçucuların çok büyük zararı var ama İstanbul çok şükür trafiğe kapanmadı. Bizim aşağı yukarı 700 uçuşumuz iptal oldu. Ama bu 700 uçuşun birçoğunu Roma'dan bazı şehirlere Fransa'nın bazı şehirlerine ek seferler düzenleyerek telafi etmeye çalıştık. Yani krizi çok ucuz atlattığımızı düşünüyoruz.

0:22:58 Bunun maliyetini tabii tam olarak tespit etmek mümkün değil ama maliyeti yok demek doğru olmaz. Bunun bir maliyeti vardır muhakkak ama bu bir fırsat da meydana getirdi. Biz Avrupa'nın güneyinden çok ciddi bir şekilde yolcu aktarımı yaptık. Diğer havayolu şirketlerinden yolcular aldık. Buradaki kaybımızın çok cüzi olduğunu düşünüyorum.

DOCO

0:23:35 Thy'ın yüzde 50 – 50 hissesi olan bir şirket. Yönetim kurulu başkanı benim orada aynı zamanda, Atilla Bey genel müdürlük yapıyor. 2006 yılında bu şirketi biz kurduk. Atilla Bey Viyana'da bu işi zaten yapmaktaydı. Kendisine ortaklık teklif ettik.

0:24:08 Şimdi biz Doco olarak şuanda 60 havayolu şirketine hizmet vermekteyiz. 2009da 60 havayolu şirketine hizmet vermiştik. Günde 80 bin yemek üretiyoruz. Ama en büyük müşterisi tabii ki THY.

0:24:40 THY'ın uçuş ağı filo yapısı geliştikçe onun da sayısı artıyor ama aynı zamanda diğer havayolu şirketlerine de hizmetlerimiz artmakta. Şuanda dünyanın çeşitli noktalarında zaten Turkish Doco olarak yapılanmaktayız. Belki önümüzdeki yıllarda daha global piyasaya da bu Turkish Doco markasını yayacağız.

0:25:25 2006da sıfırdan kurduğu bir şirketti bu. 2006da yeni kurduk ve THY'na aldık. Aynı zamanda önceki şirket olarak ikram aldığımız Amerikan şirketi Türkiye'den çekildi onun da müşterilerini 15 – 18 tane müşterisi vardı. 18 havayolu vardı onları da biz kontratlarını devraldık fakat onların üzerine de yeni firmalar geldi yeni uçak şirketleri geldi. Öyle hizmet veriyoruz.

0:25:57 2006 yılında Usaş'ta bizim yaptığımız bir kontrat vardı. O kontratı baz kontrat olarak alırsak yüzde 20 daha ucuz maliyetle yemek alıyoruz. Fakat 2006da 2005te müşteri memnuniyeti yüzde 40ken şuanda yaptığımız ankette yüzde 96 müşteri memnuniyeti. Aynı zamanda diğer havayolu şirketlerinden de memnuniyet şikayetleri yok gibi. Gayet teşekkürler geliyor. Aynı zamanda şirket de kar ediyor.

0:26:42 2009 itibariyle 20 milyon dolar civarında bir karı var. Bunun da yüzde 50sini alıyoruz. Aynı zamanda daha ucuz maliyetle alıyoruz ama müşteri memnuniyeti her şeyden önde, daha memnun bir kitle oluşuyor. Bizim her şeyin önünde bu müşteri memnuniyeti.

0:27:04 cirosu 120 milyon dolar civarında cirosu var şuanda. Ama önümüzdeki dönemde 180 milyon dolar civarında bir ciro hedefliyoruz.

0:27:20 Çeşitli noktalarda ikram, diğer havayollarına da THY'na da dış hatlarda, Viyana'da olsun Amerika'da olsun ikram hizmeti veriyoruz. Diğer hava yolu şirketlerine de. Aynı zamanda yüzme ihtisasın fehime sultan yalılarını aldık. Orada şimdi İstanbul'da çok iyi bir butik otel yapıyoruz. Aslına sadık kalmak üzere tarihi otel. O yanan okulları onarıyoruz İstanbul'un kültür hizmetine ve hizmet sektörüne bir katkı olarak sunacağız.

0:28:21 İstanbul'da ilk butik otelimiz yapılıyor. Şuanda bunun projesi bir İngiliz mimar tarafından çiziliyor. Aslına sadık kalmak şartıyla İstanbul'da izinleri aldığımız taktirde önümüzdeki aylarda bunun da inşaatına başlayıp 2011 yılı içerisinde bunu faaliyete geçirmeyi hedefliyoruz.

0:28:49 Doco olarak şuna bir başlamayı düşünüyoruz çünkü 60 milyon dolar civarında bir maliyeti olacağını hedefliyoruz. Ama şuan için bu bir tahmin daha yukarı da çıkabilir ama İstanbul'a böyle bir tesisi kazandırmak için üst düzeyde herkesi ağırlamak imkanı olan 1500 kişilik bir balo salonu restoranları 120 civarında suit odaları olan deniz kenarında tarihi dokuyu bozmadan Türkiye'nin turizm sektörüne kazandıracığımız bir tesis olacak bu.

0:29:36 İşte onları da yapmak istiyoruz. Ama birçok destinasyonda gidiş geliş ikram yapıyoruz çünkü karşı taraftan o kaliteli ikram alamadığımız yerlerde gidiş geliş yüklüyoruz. Çünkü müşteri bindiği zaman gideceği destinasyonda çok kaliteli yemek yiyor ama dönüşte ay nı kaliteyi bulamazsa problem oluyor onun için.

0:30:08 Doco'da aslında bir yenilik yaptık. Türk yemeklerini artık uçakta da servis yapılabilir hale getirdik. Şuanda islim kebabımız çok tutuluyor. Bu bir Türk yemeği. İmam bayıldı çok talep görüyor. Şiş veriyoruz. Şiş kebab yapıyoruz. Aynen çöp şiş olarak veriyoruz evet. Türk yemeklerini de Türk lezzetlerini de artık uçaklarda yolculara hem yabancı yolculara tattırıyoruz ve bunlar çok büyük beğeni kazanıyor.

0:31:00 Buradaki çıkış noktamız Türk yemeklerini de uluslararası düzeyde standart hale getirip uçaklarda servis edilebilir hale getirmek.

0:31:32 2003 yılında böyle bir havaalanı sorunu yoktu. Çünkü uçuş sayıları çok düşüktü. Yani THY 150 – 200 sefer yaptığı İstanbul'dan artık 500 – 550 sefer yapma

konumuna geldi. Atatürk hava limanının da pist sorunu göz önüne alındığında saatteki iniş kalkışı 40. şundaki bu iniş kalkışa 40 iniş kalkış yetmiyor. 3 tane pist olmasına rağmen Atatürk hava limanı paralel pisti bağımsız pisti olmadığından dolayı gerçek kapasitesini yakalayamıyor. Ulaştırma bakanlığımız bu soruna ciddi bir el attı. Uzun zamandır bunun üzerine adım adım çalışmalarını devam ettiriyor. Hemen birinci önlem olarak 0-6 pist dediğimiz pisti 150 – 200 metre daha uzatarak daha güvenli hale getirdi. Pistin ortasında problemler vardı onlar giderildi. Önümüzdeki ayın içinde haziran içinde ilk yarısında zannediyorum o pist de faaliyete geçecek. Aynı zamanda şunda yine ulaştırma bakanlığımızın çalışmaları var. Uçak park yerleri sıkıntısı var onları gidermeye çalışıyorlar.

0:33:04 şimdi İstanbul için tabii Sabiha gökçen bir çözüm fakat THY için operasyonun bir bölümünün bir havaalanına bir bölümün bir havaalanına olması mümkün değil. Bunun da sebebi şu az önce söylediğim gibi Kenya'dan gelen uçakta yüzde 70 oranında transit yolcun varsa bunu değerlendirmek gerekiyor çünkü bir saat bir buçuk saat içinde transfer bir uçağın Sabiha gökçene getirerek Atatürk havalimanına yetiştiremezsiniz.

0:33:44 Transit olmayan seferleri Sabiha gökçenden yapmaya çalışıyoruz. Ama THY'nin hub'ı Atatürk havalimanıdır, Atatürk havalimanını daha efektif olarak nasıl kullanırız bunun çalışmalarını ulaştırma bakanlığımız zaten yapıyor. Planlamasını yapıyor. Şunda bazı uçaklarda da kısıtlama getirildi. Kargo uçaklarının inmemesi tarifeli yolcu uçağı olmayanların burada inmemesi gibi birçok kısıtlamalar getirdi. Bu da havaalanını şuan biraz rahatlattı. Önümüzdeki dönemde de zannediyorum hem yeni pistin devreye girmesiyle yeni yapılan düzenlemelerle bu saatteki uçuş sayısını da bir miktar daha artırıp havaalanına geçici olarak bir miktar rahatlatacağını düşünüyoruz. Ama asıl kesin çözüm bir paralel pist. Onun üzerine de ulaştırma bakanlığında şunda teknik bir ekip çalışıyor. İnşallah yeni bir paralel pist yapılma imkanı olur da İstanbul Atatürk havalimanı kapasitesinin iki katına çıkar.

0:34:58 Şundaki pistin bu tarafında veyahut da yanında 1100 metre mesafe olacak şekilde bir pistin yapılması adlandırılıyor. Bunun da şekli şu aynı anda uçak iniş kalkışına müsaade edecek iki pist yani bu uygun olur. Şunda iki tane uçak aynı anda

iniş kalkış havaalanımızda maalesef yapamıyor. Teknik olarak 3 tane pist olmasına rağmen hava alanı teknik olarak 1 buçuk hava alanı değerlendiriliyor.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Arı, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd Şti, 2006

Arı, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Bursa: MKM Yayıncılık, 2009

Armaoğlu, Fahir. **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914–1995)**, İstanbul: Alkim Yayınevi

Chomsky, Noam. **Müdahaleler**, İstanbul: BGST Yayınları, Ekim 2008

Çayhan, Esra ve Ateşoğlu, Nurşin Güney. **Avrupa’da Yeni Güvenlik Arayışları: NATO, AB, Türkiye**, İstanbul: Afa Yayınları, 1996

Davutoğlu, Ahmet. **Stratejik Derinlik**, İstanbul: Küre Yayınları, 2002

Gönlübol, Mehmet ve Sar, Cem. **Atatürk ve Türkiye’nin Dış Politikası (1919–1938)**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1997

Gürel, Şükrü Sina. **Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri**, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1993

Harp Akademileri Komutanlığı, **Türkiye ABD İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını**, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1994

Koçer, Gökhan. **Türk Dış Politikasında İslam**, Ankara: Öğreti Yayınları

Mert, Okan. **Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2004

Nye, Joseph. **Yumuşak Güç**, Ankara: Elips Yayınları, Ekim 2005

Oran, Baskın. **Türk Dış Politikası (1919–1980) Cilt I**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005

Özcan, Gencer. **Türkiye İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi**, Tesev Yayınları, İstanbul, 2006

Rosecrance, Richard. **The Rise of The Trading State: Commerce and Conquest in the Modern World**, New York: 1986, Basic Books

Sander, Oral. **Siyasal Tarih: 1914–1994**, Ankara: İmge Yayınevi, 1997

Sander, Oral. **Türkiye'nin Dış Politikası**, Ankara: İmge Yayınevi, 1998

Sandıklı, Atilla. **Atatürk'ün Dış Politika Stratejisi ve Avrupa Birliği**, İstanbul: Beta, 2008

Sönmezoğlu, Faruk ve diğeri. **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992

Şahin, Haluk. **Gece Gelen Mektup**, Cep Kitapları, İstanbul, 1987

Tekin, Üzeyir. **AK Parti'nin Muhafazakâr Demokrat Kimliği**, Orient Yayınları, Ankara, 2004

Toluner, Sevin. **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını, 1977

Makaleler

Altunışık, Meliha Benli. "The Possibilities and Limits of Turkey's Soft Power in the Middle East", **Insight Turkey** Vol. 10 / No. 2/2009

Aras, Bülent. "The Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy", **Insight Turkey**, Volume.11 / No. 3/ 2009

Ayhan, Kadir. "Türk Dizileri ve Yumuşak Güç İkilemi", **Bilge Adamlar Stratejik araştırmalar Merkezi BİLGESAM**, 20 Ocak 2010, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=552:tuerk-dizileri-ve-yumuak-guec-kilemi&catid=113:analizler-sosyo-kultur&Itemid=151, (20.11.2010)

Ayhan, Kadir. “Türk Popüler Kültürü’nün Yakın Coğrafya’ya Yayılmasının Doğu Asya’daki Örneklerle Karşılaştırmalı İncelemesi”, **Bilge Adamlar Stratejik araştırmalar Merkezi BİLGESAM**, 29 Aralık 2009
http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=537:tuerk-popueeler-kueltueruenuen-yakn-corafyaya-yaylmasnn-dou-asyadaki-oerneklerle-karlatrmal-ncelemesi&catid=113:analizler-sosyo-kultur&Itemid=151, (20.11.2010)

Baykal, Sanem ve Arat, Tuğrul. “AB’yle İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası Cilt II**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005

Beng, Phar Kim. “Turkey’s Potential as a Soft Power: A Call for Conceptual Clarity”, **Insight Turkey** Vol.10 No.2, 2008

Benhür, Çağatay. “Stalin Dönemi Türk Sovyet İlişkileri”, **Selçuk Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 15, 2004

Bilgin, Pınar ve Eliş, Berivan. “Hard Power, Soft Power: Toward a More Realistic Power Analysis”, **Insight Turkey** Vol.10 No.2, 2008

Buluñç, Ahmet Zeki.“Kıbrıs Uyuşmazlığının Kökleri ve Uyuşmazlığın Çözüm Yolu”, **Avrasya Dosyası, Kıbrıs Özel**, Sonbahar 2004, C.10

Charter, Nadia Bilbassy. “Leave it to Turkish Soap Operas to Conquer Hearts and Minds”, **Foreign Policy The Middle East Channel**, 15 Nisan 2010
http://mideast.foreignpolicy.com/posts/2010/04/15/leave_it_to_turkish_soap_operas_to_conquer_hearts_and_minds, (20.11.2010)

Criss, Nur Bilge. “Parameters of Turkish Foreign Policy Under the AKP Governments”, **UNISCI Discussion Papers**, No.23, Mayıs 2010

Çiftçi, Kemal. “Karadeniz’in Değişen Stratejik Konumu ve Türkiye, **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı: Karadeniz**, O. M. Öztürk ve Y. Sarıkaya (ed.), Ankara, 2003

Davutoğlu, Ahmet. “Turkey’s New Foreign Policy Vision: An Assesment of 2007”, **Insight Turkey** Volume. 10 / No. 1 / 2008

Doğan, Erhan. “Kamu Diplomasisi ve Türkiye”, **Kamu Diplomasisi Enstitüsü**, 10 Mart 2010, <http://kamudiplomasisi.org/pdf/kamudiplomasisiveturkiye.pdf>, (07.12.2010)

El-Labbad, Mustafa. “Arapların Gözünden Türkiye”, **Doğudan Dergisi**, Ocak-Şubat 2009, yıl 2, sayı 9

Eralp, Nilgün Arısan. “Türkiye’nin Vize Politikası: AB’de Serbest Dolaşma Talebinden Vaz Mı Geçildi?”, **TEPAV Değerlendirme Notu**, Şubat 2010,

http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271313843r1590.Turkiyenin_Vize_Politikasi_ABde_Serbest_Dolasma_Talebinden_Vaz_Mi_Gecildi.pdf, (21.09.2010)

Fırat, Melek. “1960–1980 Yunanistan’la İlişkiler”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın Oran (Ed.), Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005

Fisher, Max. “Fox Plans Arabic News Channel”, **the Atlantic Wire**, 7 Temmuz 2010
<http://www.theatlanticwire.com/features/view/feature/Fox-Plans-Arabic-News-Channel-1558>, (20.11.2010)

Gorvett, Jon. “Turkey’s Middle Eastern Pendulum”, **The Middle East Magazine**, Issue 409, Mart 2010

Haytoğlu, Ercan. “Kore Savaşı ve Denizli Kore Şehitleri ve Gazileri”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt. 1, Sayı 11, 2002

İbrahimov, Rovshan. “Türkiye-Türk Cumhuriyetleri İlişkileri”, **Stratejik Öngörü: Değişen Türk Dış Politikası Sayısı**, Yıl 2 Sayı 5, 2005

Karabat, Ayşe. Turkey’s Relations with the Middle East Have Pros and Cons for the EU, Today’s Zaman, 15 Kasım 2009,
http://www.todayszaman.com/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=192954, (18.11.2010)

Kirişçi, Kemal. “The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State”, **New Perspectives on Turkey**, no.40, 2009

Kutlay, Mustafa. “AB Perspektifinden İsrail’in Mavi Marmara Baskını”, **Gündem Avrupa**, USAK Bülteni, Temmuz 2010

Larrabee, F. Stephan. “Troubled Partnership: US-Turkish Relations in an Era of Global Geopolitical Change”, Santa Monica CA: **RAND Corporation Project Air Force**, 2010

Matthews, Owen. “Merkezdeki Türkiye”, **Newsweek Türkiye**, 07.25.2010, <http://www.newsweek.com.tr/haberler/detay/40938/Merkezdeki-Turkiye>, (12.10.2010)

Oğuzlu, Tarık. “Turkey’s Northern Iraq Policy: Competing Perspectives”, **Insight Turkey** Vol. 10 / No.3 / 2008

Okutan, M. Çağatay. “Adalet ve Kalkınma Partisi: Muhafazakâr Demokrat Mı? Hıristiyan Demokrasinin Müslüman Versiyonu Mu?”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1, 2006

Oran, Baskın. “Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar”, **AÜ SBF Dergisi**, Cilt 51, Sayı 1, 2001

Öniş, Ziya ve Yılmaz, Şuhnaz. “Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey during the AKP Era,” **Turkish Studies**, Vol. 10, No. 1, March 2009

Özel, Soli ve Yılmaz, Şuhnaz. “Rebuilding a Partnership: Turkish-American Relations in a New Era A Turkish Perspective”, **TÜSİAD Yayınları** No-T/2009-04/490, Nisan 2009

Salem, Paul. “Ortadoğu'nun Doğusunda İşbirliği Tesisi”, **Carnegie Endowment Yayınları**,Carnegie Ortadoğu Merkezi, Sayı 24, Haziran 2010

Sanberk, Özdem ve Altınay, Hakan. “Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç”, **Sabah Gazetesi**, 1 Ağustos 2008,
<http://arsiv.sabah.com.tr/2008/01/08/haber,A9BC3A84BEF146B2BF13D4F0ED804C08.html>, (07.12.2010)

Sarrafoğlu, Fahri. “Türkiye İslam Ülkelerini Keşfetti”, **Dünya Bülteni**, 04.01.2010,
<http://www.dunyabulteni.net>, (27.09.2010)

Şenkul, Osman. “Güney Pars'ın Gazı Kaçtı”, Analiz, **Referans Gazetesi**, 24 Temmuz 2010

Şimşek, Halil. “Johnson Mektubu ve Türk Amerikan İlişkilerine Etkisi”, **Uluslararası IV. Dış Politika Sempozyumu Tebliğleri**, Ankara: USAK Yayınları, Şubat 2010

Taşpınar, Ömer. “Turkey’s Middle East Policies Between Neo-Ottomanism and Kemalism”, **Carnegie Endowment for Peace, Middle East Center**, No.10, September 2008

Uğur, Fatih. “Barış Yolu Enerji Hatlarından Geçiyor”, **Aksiyon Dergisi**, 27 Ekim 2008
<http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-22633-26-baris-yolu-enerji-hatlarindan-geciyor.html>, (12.10.2010)

Uslu, Nasuh. “Türkiye’nin Yeni Ortadoğu Yaklaşımı”, **Bilig**, Kış 2010, Sayı 52

Uysal, Ceren. “Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler”, **Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi**, Yıl: 2001, Sayı:1

Uzun, Hakan. “1919–1950 Yılları Arasında Türkiye Yunanistan İlişkileri”, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, 2004

Ünlü, Didem Eryar. “Para ve Bilginin Hızla El Değiştirdiği Dünyada Yumuşak Güç Önem Kazanıyor”, **Dünya Online**, 8 Aralık 2010,
http://www.dunya.com/para-ve-bilginin-hizla-el-degistirdigi-dunyada-yumusak-guc-onem-kazaniyor_99_108054_yazar.html?, (17.12.2010)

Wellman, Ariel Farrar. “Russia-Iran Foreign Relations”, **Iran Tracker**, 2 Ağustos2010, http://www.irantracker.org/foreign-relations/russia-iran-foreign-relations_,(20.12.2010)

Yaman, Ahmet Emin. “Kore Savaşı’nın Türk Kamuoyuna Yansıması”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 37–38, Mayıs-Kasım 2005

Yetim, Fahri. “Atatürkçü Dış Politika Bağlamında 1919–1922 Dönemi Türk Dış Politikası”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, Aralık 2004

Yıldırım, Münir. “Fener Patrikhanesi ve Ekümenizm: Dinler Tarihi Açısından Bir Analiz”, **ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1, 2006

Raporlar

Altunışık, Meliha Benli. “Turkey: Arab Perspectives”, **TESEV Foreign Policy Analysis** No.11, Mayıs 2010

MÜSİAD Araştırma Raporları, **Yükselen Değer Türkiye**, İstanbul: Ekim 2010

International Crisis Group Avrupa Raporu, **Türkiye ve Ortadoğu: Yüksek Hedefler, Kısıtlayıcı Unsurlar**, No.203, 7 Nisan 2010

T.C. Dış İşleri Bakanlığı, **Türkiye, Suriye, Ürdün ve Lübnan Arasında Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi Tesis Edilmesi Hakkında Ortak Siyasi Bildirge**,
[http://www.mfa.gov.tr/turkiye_-suriye_-urdun-ve-lubnan-arasinda-yukse-
duzeyli-isbirligi-konseyi-tesis-edilmesi-hakkinda-ortak-siyasi-bildirge.tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/turkiye_-suriye_-urdun-ve-lubnan-arasinda-yukse-
duzeyli-isbirligi-konseyi-tesis-edilmesi-hakkinda-ortak-siyasi-bildirge.tr.mfa),
(11.11.2010)

T.C. Dış İşleri Bakanlığı Enerji, Su ve Çevre İşleri Genel Müdür Yardımcılığı,
Türkiye'nin Enerji Stratejisi, Ocak 2009,
[http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/Turkiye'nin%20En
erji%20Stratejisi%20\(Ocak%202009\).pdf](http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/Turkiye'nin%20En
erji%20Stratejisi%20(Ocak%202009).pdf), (28.11.2010)

YASED, **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2010, 3. Çeyrek Değerlendirme Raporu**, Kasım 2010
[http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Documents/YASEDUDY
Raporu-2010C3-kasim2010.pdf](http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Documents/YASEDUDY
Raporu-2010C3-kasim2010.pdf)

İnternet Haberleri

“TRT Arapça’nın Açılışında İsrail’e Gönderme”, **CNN Türk**, 5 Nisan 2010,
<http://www.cnnturk.com/2010/turkiye/04/04/trt.arapcanin.acilisinda.israile.gonderme/570782.0/index.html>, (11.09.2010)

“Dünya Denizcileri İstanbul’da”, **Denizci Denizcilik Müsteşarlığı**, Ekim-Kasım-Aralık 2009, <http://www.denizcilik.gov.tr/dm/bultenUpload/denizci.pdf>, (12.10.2010)

Fergun Denizcilik, <http://www.fergun.net/Azzura.aspx>, (24.12.2010)

“Mersin-Beyrut Feribot seferleri: Beyrut Eski Günlerine Kavuşuyor”, **Mersin Ticaret ve Sanayi Odası**, 30 Kasım 2010,
http://www.mtso.org.tr/jtr/index.php?option=com_content&view=article&id=787:mersin-beyrut-feribot-seferi-beyrut-eski-guenlerine-mersin-yeni-pazarlara-kavuuyor&catid=53:haberler&Itemid=50, (24.12.2010)

“Kamuoyu Diplomasisinde İlk Adım”, **Newsweek Türkiye**, 11 Nisan 2010,
<http://www.newsweekturkiye.com/haberler/detay/37829/Kamuoyu-diplomasisinde-ilk-adim?reload=true>, (07.12.2010)

“İsrail İle Sorun Yok”, **Radikal**, 03.06.2004.

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=118287>, (14.11.2010)

“ Şeyhler bile vaaz verdi, Arap turist Türkiye'ye koştı”, **Referans Gazetesi**, 03.08.2010, http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=142549, (04.11.2010)

“One Minute’ Turizmde Güldürdü”, **Stratejik Boyut**, 2 Ağustos 2009, <http://www.stratejikboyut.com/haber/one-minute-turizmde-guldurdu--22124.html>, (07.10.2010)

“Turist sayısı 26 milyona ulaştı, Arap turist sayısındaki artış sürüyor”, **Turizm Gazetesi**, 27.11.2010, <http://www.turizmtatilseyahat.com/turist-sayisi-arap-turist-59371.htm>, (30.11.2010)

Reuters 3000 Xtra Haber Terminali: İstanbul, 29 Eylül 2010, Haberi bildiren: Evrim Ergin’, Redaksiyon: Aslı Kandemir

Röportaj ve Özel Görüşmeler

Avşar Film Genel Müdürü Murat Çiçek ile TRT at-Turkiyya Kanalı İktisadiyyat Programı için yapılan röportaj, 3 Eylül 2009

İDO Genel Müdürü Ahmet Paksoy ile TRT at-Turkiyya Kanalı İktisadiyyat Programı için yapılan röportaj, 25 Kasım 2009

Nabucco Boru Hattı Projesi Sözcüsü Christian Dolazel ile TRT at-Turkiyya Kanalı İktisadiyyat Programı için yapılan röportaj, 30 Eylül 2010

Nuray Mert'in Abdel Monem Said Aly ile Kahire'de TRT Türk, 'Nuray Mert'le Ortadoğu' isimli program için yaptığı röportaj, 5 Haziran 2009

Nuray Mert'in Dr. Mustafa El-Labbad ile Kahire'de TRT Türk, 'Nuray Mert'le Ortadoğu' isimli program için yaptığı röportaj, 5 Haziran 2009

Nuray Mert'in Hizbullah Milletvekili Dr. Ali Fayyad ile Beyrut'ta TRT Türk, 'Nuray Mert'le Ortadoğu' isimli program için yaptığı röportaj, 22 Nisan 2009

Nuray Mert'in Prof. Dr. Masoud Daher ile Beyrut'ta TRT Türk, 'Nuray Mert'le Ortadoğu' isimli program için yaptığı röportaj, 22 Nisan 2009

Mersin Sanayi ve Ticaret Odası Başkan Danışmanı Ercan Akın ile yapılan telefon görüşmesi, 23 Aralık 2010

T.C. Enerji Bakanı Taner Yıldız ile TRT at-Turkiyya Kanalı İktisadiyyat Programı için yapılan röportaj, 7 Aralık 2009

THY Yönetim Kurulu Başkanı Hamdi Topçu ile TRT at-Turkiyya Kanalı İktisadiyyat Programı için yapılan röportaj, Mayıs 2010

TRT Arapça Kanal Koordinatörü Sefer Turan ile yapılan görüşme, 29 Aralık 2010

